

BORDO SİYAH

DÜNYA KLASİKLERİ - FELSEFE

ŞÖLEN

PLATON

ÇEVİREN: CÜNEYT ÇETİNKAYA

ŞÖLEN

PLATON

ÇEVİREN:
CÜNEYT ÇETİNKAYA

DÜNYA KLASİKLERİ

FELSEFE

BORDO SİYAH YAYINLARI

Şölen

Platon

Çeviren: Cüneyt Çetinkaya

Editör: Veysel Atayman

Redaksiyon: Veysel Atayman

Türkçe Redaksiyon: Süleyman Asaf

Tashih: Esen Güray

Bordo Siyah Yayınları

DÜNYA KLASİKLERİ

ŞÖLEN

PLATON (İÖ 427-348/347): SOYLU BİR AİLENİN OĞLUYDU. SOKRATES'İN ÖLÜMÜNE KADAR ONUN DERSLERİNİ İZLEDİ. ARDINDAN MISIR VE GÜNEY İTALYA'YI DA KAPSAYAN UZUN BİR YOLCULUĞA ÇIKTI. İÖ 387'DE ATİNA'YA DÖNEREK AKADEMİA ADLI OKULU KURDU. KENDİSİNİN OLDUĞU KABUL EDİLEN 28 DİYALOGDA, HOCASI SOKRATES'İN KONUŞMALARINI BİRARAYA GETİRİR. BUNLARIN EN ÖNEMLİLERİNDEN BAZILARI ŞUNLARDIR: *PHAİDON*, *GORGİAS*, *MENON*, *POLİTİKOS*, *DEVLET*.

EDİTÖR

VEYSEL ATAYMAN: 1941'DE İSTANBUL'DA DOĞDU. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'NDE ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI VE FELSEFE ÖĞRENİMİ GÖRDÜ. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ MÜTERCİM TERCÜMANLIK BÖLÜMÜNDE UZUN YILLAR DERS VERDİ. HALEN AYNI BÖLÜMDE YÜKSEK LİSANS DERSLERİNE GİRMEYE DEVAM ETMEKTEDİR. FELSEFE, SİNEMA VE EDEBİYAT ALANINDA ÇOK SAYIDA MAKALE, DERLEME VE TELİF KİTABI YAYINLANDI. ÖZELLİKLE SİNEMA HAKKINDAKİ ÖNCÜ DEĞERLENDİRMELERİ NEDENİYLE HATIRI SAYILIR BİR HAYRAN KİTLESİNE SAHİP OLAN ATAYMAN, ÇEŞİTLİ YERLERDE VERDİĞİ SEMİNERLERLE OKURLARIYLA TEMASINI HEP SICAK TUTTU. BORDO SİYAH YAYINLARI'NIN DÜNYA KLASİKLERİ EDİTÖRLÜĞÜ GÖREVİNİ YÜRÜTTÜĞÜ SIRADA ÇOK SAYIDA DÜNYA KLASİĞİNE EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ ÇERÇEVESİNDE ÖNSÖZLER VE NOTLAR YAZDI. YÜZE YAKIN ÇEVİRİSİ YAYINLANDI. 2009 YILINDA DİL DERNEĞİ TARAFINDAN TÜRKİYE'NİN EN PRESTİJLİ ÇEVİRİ ÖDÜLLERİNDEN BİRİ OLAN ÖMER ASIM AKSOY ÖDÜLÜ'NE LAYIK GÖRÜLDÜ.

ÇEVİREN

CÜNEYT ÇETİNKAYA: 1972'DE DOĞDU. ANKARA'DA YUNAN DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRENİMİ GÖRDÜ. ESKİ YUNANCA ORJİNALLERİNDEN ÇEVİRDİĞİ ANTİK KLASİKLER ARASINDA *SOKRATES'İN SAVUNMASI* VE *ŞÖLEN* (PLATON), *KRAL OİDİPUS* VE *ELEKTRA* (SOFOKLES) VE *ANTİK YUNAN LİRİKLERİ*-İKİ CİLT (KOSTAS TOPOUZIS) VARDIR.

REDAKSİYON

VEYSEL ATAYMAN: BAKINIZ EDİTÖR.

TÜRKÇE REDAKSİYON

SÜLEYMAN ASAF: 1950'DE İSTANBUL'DA DOĞDU. SAINT BENOIT LİSESİ'Nİ BİTİRDİKTEN SONRA FRANSA'DA ÖĞRENİM GÖRDÜ. ODA YAYINLARI İÇİN FRANSIZCA ÇEVİRİ YAPTI. GELİŞİM HACHETTE ANSİKLOPEDİSİ YAYIN KURULU ÜYELİĞİ GÖREVİNDE BULUNDU. RADİKAL VE CUMHURİYET GAZETELERİ VE AYRINTI, CAN, İNKILAP VE BORDO SİYAH YAYINEVLERİ İÇİN REDAKSİYON VE DÜZELTİ YAPTI.

FİLİZ GÖVER: 1947'DE İSTANBUL'DA DOĞDU. REMZİ VE YENİ ALAN YAYINEVLERİ İÇİN UZUN YILLAR REDAKSİYON VE DÜZELTİ YAPTI.

TASHİH

ESEN GÜRAY: 1961'DE İSTANBUL'DA DOĞDU. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ESKİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜNDEN MEZUN OLDU. 1978 YILINDAN BERİ YAYINCILIK SEKTÖRÜNDE DÜZELTMEN OLARAK ÇALIŞMAKTADIR. GELİŞİM YAYINLARI, SABAH KİTAPLARI VE TURGUT YAYINCILIKTA UZUN YILLAR

ÇALIŞTI. BORDO SİYAH DIŞINDA İŞ-KÜLTÜR YAYINLARI VE CUMHURİYET
KİTAPLARINA DA DIŞARIDAN DÜZELTMENLİK YAPMAKTADIR.

PLATON

"Bir zamanlar gençken, birçok kimse gibi düşünüyordum: Aklımda, kendimin efendisi olur olmaz politikaya yönelmek vardı. Gelgelelim bu kararıma, kamusal hayattaki şu deneyim engel oluşturdu: O zamanki anayasamız (düzenimiz) geniş bir çevrede değersiz, hor görülmekteydi ve sonunda çöktü. Yeni anayasanın (düzenin) tepesinde 51 erkek vardı... Ancak bunların 30'u sınırsız iktidar yetkisiyle bütün hükümeti (yönetimi) devrıldılar. Onların arasında birkaç akrabam ve tanıdığım vardı ve bunlar kalkıp beni de hemen (aralarına) çekmeye çalıştılar... Gençliğimde bu konuda edindiğim deneyimler bundan böyle pek şaşırtıcı olmadı. Onların, devlet yönetimini haksız bir yoldan döndürüp adaletin yoluna sokacaklarını ummuştum. Bu nedenle de büyük bir merakla ne yapacaklarını dikkatle izlemeye koyuldum ve kısa süre içinde, bu adamların eski anayasayı koyacak yer bulamadıklarını gördüm. Başka birçok şeyin (hatanın) yanı sıra arkadaşım olan yaşlıca bir adamı, dönemin en dürüst, en namuslu insanı demekle hiç tereddüt etmeyeceğim Sokrates'i, başkalarıyla birlikte bir yurttaşı zorla idama götürmek üzere görevlendirdiler; böylelikle onu suç ortağı yapmayı amaçlamışlardı. Ne var ki Sokrates boyun eğmedi ve onların canice eylemlerine katılmak yerine her şeyi göze almayı tercih etti. Bunu ve buna benzer hiç de öyle önemsiz olmayan kimi şeyleri görünce beni bir tiksintidir aldı ve bu cani idareden uzaklaştım. Çok geçmeden o otuzlar devrildi ve anayasa lağvedildi. Bunun üzerine yeniden, çok yavaş ilerlese de, politik düzlemde faal olma isteği beni sarmaya başladı... Gelgelelim, o iktidar sahiplerinden bazıları, en son Sokrates'e mal edilebilecek en kötü suçlamalarla arkadaşımızı mahkemeye çağırdılar. Anlayacağınız onu tanrısızlıkla suçlayarak mahkemeye çıkardılar ve hüküm giydirip hükmün infazını sağladılar... Bunu ve hükümeti, yasaları, töreleri yöneten kişileri görünce ve yaşlandıkça bu çarkın bütününe kavradım ve doğru bir sonuca varıp politika yapmanın ne kadar zor olduğu anladım. Çünkü dostlar ve güvenilir parti yoldaşları olmadan hiçbir şey yapmak mümkün değildi... Ayrıca yasama ve ahlak alanında çöküntü ve çürüme şaşırtıcı bir biçimde artıyordu. Böylece, başlangıçta politikaya çok hevesli olduğum halde, bu olayları gördükçe ve bütün bu plansız, amaçsız sürüklenişi inceledikçe kafam karışmaya başlamıştı. Gerçi, bütün bunların ve devlet varlığının nasıl daha iyi olabileceği konusunda düşünmekten vazgeçmedim ve hep bir eylem fırsatı kollayıp durdum, ancak sonunda mevcut devletlerin berbat bir durumda olduğunu kavradım. Çünkü mükemmel bir yeni organizasyon elverişli şartlar sunarak imdada yetişmezse devlet-yasa ilişkileri hemen hemen iflah olmaz durumda kalacaktı. Bunun üzerine kendimi, hakiki felsefenin hakkını teslim ederek sadece onun, bütün kamusal ve özel hayattaki adalete bakış imkânı verebileceğini ve doğru ve hakiki felsefeciler iktidara gelmeden ya da devletlerin iktidar ve güç sahipleri takdiri ilahi sonucunda gerçek filozoflara dönüşmeden insan soyunun mutsuzluğunun son bulmayacağını açıklamaya zorunlu hissettim."

Burada, Platon'un yazdığı ve otoritelerce sahici olduğu kanıtlanmış bir mektuptan, onun hayatı hakkında sınırlı bir bilgi edinmekle kalmıyor, aynı zamanda onun felsefesi ve politik düşünceleri hakkında da izlenimler ediniyoruz.

Platon İÖ 427 yılında Atina'nın önde gelen ailelerinden birinin oğlu olarak dünyaya geldi. Sokrates,[^] onun yoluna çıkıp o zamana kadar ara vermediği edebiyatçı olma çabalarını bir yana bırakıp felsefeyle uğraşmasını tavsiye ettiğinde Platon yirmi yaşındaydı. Platon sekiz yıl Sokrates'in öğrencisi olarak kaldı. Sokrates'in hüküm giymesi ve o sarsıcı ölümü karşısında, önce baba kentine sırtını döndü, geçici olarak Megara'ya gitti, daha sonra uzun yolculuklara çıktı. Bu yolculuklardan birinde yaygın bir söylentiye göre Kuzey Afrika'ya, büyük olasılıkla Mısır'a ve Kyrene'ye kadar uzanmış; oradaki dini ve din bilginlerini, aynı zamanda rahipler kastını tanımış olmalıdır. Belki daha da ötelere giderek Hindistan'ın bilgeliği ile tanışmıştır; çünkü eserlerinde böyle bir tanışmanın izleri bulunmaktadır. Ama asıl, o dönemde Yunan kolonisi olan güney İtalya'da ve Sicilya'da uzun süre kaldığı kesindir.

Burada Yunanistan'dan tanıdığı Pythagoras Okulu¹²¹ ile yakın temas kurmuş ve daha sonraki düşüncesinin gelişmesinde etkili olacak önemli izlenimler edinmiştir. Bu yolculuk, onun

matematikten yakından ilgilenmesine yol açmış, bir yandan da dinsel, mistik görüşlerle tanışmasını sağlamıştır. Bu arada Sirakusa Tiranı'nın sarayında, akrabası Dion'un yanında da bir süre yaşamıştır. Platon'a hayran kalan Dion, politik bir reform planlaması için onu iki kez Sicilya'ya çağırır. Ancak düşünürün 7. mektubunda anlattığına bakılacak olursa, bu yolculuklardan hiçbir şey çıkmadığı gibi, başı da oldukça belaya girmiştir. İÖ 387 yılında, doğduğu kentte bir bahçedeki ölümünden sonra "Platoncu Akademi" adıyla yüzyıllarca ayakta kalacak okulu kurmuştur. Platon burada gitgide sayıları artan öğrencilere ücretsiz dersler vermiş; seksen yaşında, yoğun bir çalışmanın ortasında, söylenenlere göre bir akraba düğününde hayata gözlerini yummuştur.

Eserleri

Platon'un öğretmeni Sokrates, öğretme faaliyetini hemen tamamen öğrencileri ile kurduğu diyaloglar, konuşma ve söyleme/söyletme yoluyla gerçekleştirdiği için, onun kendi elinden çıkmış tek bir sayfa bize ulaşmış değildir. Platon'dan ise günümüze bir dizi metin ulaşmıştır. Araştırmacılar, bu metinlere sonradan eklenmiş ya da orijinal olmayan, sahte metinleri ayıklamışlar ve sonuçta Platon'un yazılarının büyük bir bölümü ve mektupları günümüze sağlıklı bir şekilde ulaşmıştır. Emin olabileceğimiz bir başka nokta da, Platon için de faaliyetinin ağırlık noktasını sözlü öğretimin oluşturduğu gerçeğidir. Platon'un yazarlık ve yazarlar hakkında pek öyle parlak şeyler söylemediğini biliyoruz. Platon gibi parlak yazarlarda sık rastlanan bir durumdur bu. Ne var ki kendisi öğretisinin özünü, içindeki çekirdeği hiçbir zaman bir yazıya emanet edemeyeceğini ve böyle yaparak hasetliğe ve anlayışsızlığa ödün vermek istemediğini söylediği halde biz ardılları için onun yazıları, felsefesini öğrenebileceğimiz biricik kaynağı oluşturmaktadır; kaldı ki Platon'un neredeyse tamamen reddettiği yazılı ürünleri içinde bu felsefe bütün ihtişamıyla karşımızda durmaktadır. Yazılarda ele alınan sorunlar, o gün nasıl anlaşılmış ve tartışılmışsa, o halleriyle karşımıza çıkarlar. Böyle olduğu için düşünürün belli sorunlar karşısında nasıl düşünce geliştirdiğini, anlayışının hangi yönde değiştiğini izlemek mümkün olmaktadır.

Diyaloglar

Platon'un hemen bütün eserleri diyalog tarzında yazılmıştır. Sokrates'in ölümünün hemen ardından yazılan her şey diyalog biçimindedir. Daha sonraki yazıların büyük bir bölümünde de bu karşılıklı konuşma ya da söyleşi biçimi, belirleyici tarz olarak karşımıza çıkar; ancak Sokrates'in bu diyaloglarda söylediklerinin ne kadarı doğrudan Sokrates'in hesabına yazılabilir ne kadarı Platon'a aittir, bunu söylemek zordur.

Platon'un adı altında 34 diyalog bize ulaşmıştır. Bunların önemlileri şunlardır:

1. *Apologia* (Savunma) — Sokrates'in kendisine açılan davada savunma konuşmasının daha sonra kaleme alınmış biçimidir.

2. *Kriton* — Yasalara saygıyı tartışır.

3. *Protagoras* — Sofistik^ düşünce ile erdemler konusunda bir hesaplaşma, özellikle sofistlik düşüncenin bütünlüğü ve öğretilirliği üzerinedir.

Bu ilk üç diyalog, *Ion*, *Lakhes*, *Politeia I*, *Lysis*, *Kharmides*, *Euthyphron* ile birlikte gençlik diyaloglarını oluşturur.

4. *Gorgias* — Bu diyalogda da erdem ve onun öğretilirliği sorunu ön plandadır. Söyleşilerde sofistlerin bencil ahlak anlayışının yetersiz olduğu sonucu ortaya çıkar. Retorik^ bir eğitim aracı olarak yeterli değildir. Töresel, ahlaksal olarak 'iyi olan' kayıtsız şartsızdır ve bu diyalogda metafiziksel bir temele oturtulur. Ahlaksal iyi, politikanın, müziğin ve edebiyatın üstünde yer alır; diyalogun sonunda ruhun öte dünyadaki kaderi tartışılır.

5. *Menon* — Bilgi'nin bir "hatırlama" olarak karakteristik niteliği tartışılır. Matematikğin önemi üzerinde durulur.

6. *Kratylos* — Dil hakkındadır.

Bu üç diyalog *Euthydemos*, *Küçük Hippias*, *Büyük Hippias* ve *Menexenos* ile birlikte geçiş dönemi diyalogları olarak bilinirler. Bunların Platon'un İtalya yıllarından sonra yazıldığı bellidir; çünkü diyalogda Pythagoras öğretisinin etkileri apaçık belli olmaktadır. Ancak bu geçiş aşamasında Platon'un dünya görüşünün henüz doruğuna ulaştığı söylenemez.

7. *Symposion* — (Şölen) Bu diyalogda "Eros," iyiye ve güzele götüren itici güç olarak anlaşılır. Burada Alkibiades'in, Eros'u kusursuz cisimleştiren Sokrates'i övgü konuşması da yer alır.

8. *Phaidon* — Ruhun ölümsüzlüğü. Diyalog, ruhun duyu üstü olma özelliği ve ebediliği üzerine söyleşiler içerir. Burada Platon'un idealar öğretisinin geliştirildiğini görürüz.

9. *Politeia* — (Devlet) Platon'un en geniş kapsamlı, içerik bakımından en derin eseridir. Plüton olgunluk yıllarının çoğunu, bu çalışmasına ayırmıştır. Tek insandan toplum öğretisine doğru yol alırken, eser, Platon felsefesinin bütününe kapsar hale gelir.

10. *Phaidros* — Bu diyalog Platon'un idealar öğretisi ve ruhun üçe bölünme modeli için özellikle önem taşır.

11. *Theatetos* — Bilgi'nin karakteristik niteliği hakkında bir bilgi teorisi tartışmasıdır.

12. *Timaos* — Platon'un doğa felsefesini içerir. Dünyadaki bütün cisimlerin ve canlıların oluşumu ve doğuşu tartışılır.

13. *Kritias* — Bu yazı tamamlanmamıştır. Platon'dan yaklaşık 10 bin yıl önce, efsanevi ada Atlantis'in batışını anlatır. Bu yazıda ileri sürülenler, günümüze kadar sayısız aramaların ve tartışmaların kaynağını oluşturmuştur.

14. *Politikos* — Devlet adamı. Yaşlı Platon'un politika hakkındaki düşüncelerini içerir ve bizi yasalar konusuna götürür.

15. *Yasalar* (Nomoi) — Platon'un yaşlılık döneminin büyük eseridir; düşünürün bu çalışmayı bitirmeye ömrü yetmemiş, bir öğrencisi tarafından ölümünden sonra çıkartılmıştır. Bir kez daha politikaya atfedilmiş bu son çalışma, devletin ahlaki temelde kurulması ve yurttaşlarının da buna göre yetiştirilmesi talebinin Platon düşüncesinin, başlangıçtan sonra izlediği bir kaygı olduğunu göstermektedir. *Yasalar*, Platon felsefesinin yaşlılık döneminin ana kaynağını oluştururlar. 12'den 15'e kadar olan diyaloglar, *Sophistes*, *Philebos* ve *Parmenides*'le birlikte düşünürün yaşlılık dönemi çalışmalarını temsil eder.

Felsefi düşüncelerin anlatılma biçimi olarak diyalog, Platon'dan sonra Yunanlılar, Romalılar, daha sonra da Avrupa düşünürlerince sık sık başvurulan bir yol olmuştur. Elbette Platon diyaloglarını, Sofistlerin geliştirdikleri ve Sokrates tarafından mükemmelleştirilen diyalektik söyleşi olmaksızın düşünmek imkânsızdır. Düşüncenin sistematik olarak geliştirildiği düz metinler ile karşılaştırıldığında diyalektik biçim, anlatılanları kafamızda ve gözümüzde çok iyi canlandırma fırsatı vermekle kalmayıp sürece büyük bir canlılık getirme gibi bir avantaj sağlamaktadır. Bir konuda savunulan çeşitli karşıt ya da aynı görüşlerle sorunun çeşitli yanları, konuşmaya katılan kişilere yapılan rol dağılımıyla ortaya çıkartılır. Kaldı ki, sonuçta yazar, tartışmayı noktalamak ve kendi görüşüyle bir yere oturarak tartışmaya nihayet bir son vermek gibi bir sorumluluk da taşımaz. Bu, tartışmayı ortada bırakma durumu, kararsızlık ve bir emin olmama haline işaret eder gibi görünse de, Platon'un eserlerinden çıkan sonuç, karşımızda derin bir düşüncenin temsilcisinin, biz insanların düşüncesinin her zaman parçalanmış, çelişkili ve bölük pörçük olduğunu, karşıtlıklar içermekten kurtulamayacağını çok iyi bilen birinin bulunduğunu göstermektedir. Kaldı ki Platon Diyaloglarını sadece felsefe alanı içinde değerlendirmek, bu kusursuz eserlere hakkını vermemek olacaktır. Diyaloglar parlak bir dilin kurduğu, tartışan tarafları ustaca, hatta dramatik bir tarzda karşı karşıya getiren, fikirlerin birbirini izlediği birer metin, dünya edebiyatının bir parçasıdır da.

Tarihsel Kökenler

Platon'un düşüncesi, düşünce tarihinin sunduğu bütün örneklerde olduğu gibi, başlangıçta yaşadığı dönemin düşünce birikimi, anlayış ve görüşleri ile bağlantılı bir şekilde ortaya çıkar. Her düşünür gibi o da döneminin birikimine karşı ikilemli bir düşünsel tavır geliştirir. Bu birikimlerin belli bir bölümünden yararlanır, onları alıp daha da geliştirir ya da onlara karşı mücadele edip onları aşar. Demek ki döneminin düşüncesinden beslenişini hem olumlu hem olumsuz iki düzlemde anlamak gerekir.

Platon'un mücadele bayrağı açıp aşmaya çalıştığı birikim Sofistik düşüncedir. Sofistlerin dünya görüşü, yararcılığa, haz ve zevke dayanmaktaydı. Platon bu anlayışların karşısına tam bir Sokratesçi olarak "iyi" kavramıyla çıkar. "İyi" doğru, erdemli bir hayatın hem kesin ölçüsü hem de başlıca ereğidir (te/os). Ruh gerçeğin, doğrunun dünyasına (düzenine-kosmos) ancak "iyi" üzerinden ulaşabilir. Platon, hayatın ve doğruya giden yolun kusursuz bir Sokratesçi mantıkla önünü açmaya çalışırken, "iyi," dünyayı (evreni) kuran temel ilke olarak kendi mutlaklığıyla vardır. Böyle olunca da insanın her şeyin ölçüsü, iyinin, doğrunun tartı taşı olduğunu ve genel, insan dışında bir ölçüt bulunmadığını ileri süren Sofistler ile karşı karşıya gelmesi de kaçınılmazlaşır. Sofistik öğretisi, Platon'a göre hem bilgi'nin hem de ahlakın temelini çöktecektir. Platon, Sofistlerin ikna sanatı olarak baş vurdukları retorik, söz söyleme sanatı (hitabet) yöntemine de karşı çıkar. Bir felsefe yöntemi olarak retorik yetersiz, kusurludur.

Herakleitos'a^ göre her şey kendi karşısına muhtaçtır; filozof da rakibine. Sofistler ile arasına kesin bir mesafe yerleştirmeye çalışan Platon, aslında Sofistler ile bir tamamlama, geliştirme ilişkisi kurmuştur. Sofistik düşünce, büyük ölçüde Yunan yurttaşını politikaya hazırlama gibi pratik bir amaca dönüktü. Bu amaca ulaşmak için ikna edici söz söyleme ve bilgilendirme kaygısı öne çıkmıştı. Konuşmanın, hitabetin tekniğinin biçimsel inceliklerini, bilgi'nin dille aktarılma yollarını araştırıp durmuşlar, insanı her şeyin ölçüsü yaptıkları için de, dış dünyaya, objeye yönelik ilgiyi, özneye kaydırmışlar, sözle ikna edilmesi gereken insanın psikolojik özelliklerini anlamaya çalışmışlar, ama asıl, dilin önemini öne çıkarmışlardır. Dilbilgisi, üslup, kavram, adlandırma konusunda ilk araştırmalara önayak olmuşlar, düşüncenin işleyişini tartışma, tanımlama, çürütme tekniği bakımından belirlemeye çalışmışlardır. Platon'un, diyaloglarında bütün bu birikimleri değerlendirdiği, özellikle Sofistlerin sonradan gitgide bir çekişme, kavga tekniğine dönüştürdükleri diyalektiği, Sofisülerden devralıp geliştirdiği kesindir.

Platon düşüncüyü diyalog üzerinden geliştirme yönteminin ötesinde, Sofistler ile başlıca iki alanda görüş birliği içindedir. Bir kere o da döneminin hâkim bilgi anlayışına Sofistler gibi yaklaşır. Sofistler bilgi kavrayışında rölativistlerdir. İlk önemli Sofist Pratogoras (İÖ 482-411) önceki eğilimlerin aksine, doğa felsefesiyle, kosmos ile uğraşmanın beyhude olduğunu ileri sürer. Doğa felsefesi, bize objektif olarak geçerli, doğru bilgi sunamaz. Bütün olabilirliği kendisinde toplamış olan anamadde, töz, sürekli bir değişim içindedir. Öyleyse hiçbir şey "belli" bir o şey değildir. Salt bir varlık olamaz; onların nitelikleri, özellikleri, karşılıklı etkileşimlerinin bir sonucudur; öyleyse her şey, bir görecelik bağlantısı içinde vardır. Bir nesnenin, ancak durmadan değişen, akıp duran ilişkiler ve bağlantılar içinde, öteki nesnelere göre belirlenmesi mümkündür. Duyumların verileri de o anda algılayanın durumuna göre değişir. Algı, o dış nesneyi, onun durumuna göre bize o anda nasıl sunmuşsa, o şey odur. Öyleyse mutlak bilgi yoktur, duyu algısı vardır ve bu algıdan doğan sanı (*doxa*) biricik bilgimizi oluşturur. Demek ki Sofistlerin ilk büyük düşünürün anlayışına göre, her sanı doğrudur.

Platon bu iz üzerinde, duyu algılarının bize şeyleri nasılsa öyle vermediklerini; bize ulaşan duyuusal verilerin, nesnelerin sürekli değişen, dönüşen hali olduğunu söyler. Biz nesneleri hep o değişen görünüşleri ile algılarız. Duyu algılarının birçoğunu bir araya getirdiğimizde, nesne hakkında daha genel ve kalıcı bir tasarım oluşturabilirsek bile, bu tasarımın (bilginin) tek tek algı bilgisine göre çok daha yüksek bir doğru olma olasılığı bulunmasına rağmen, bu bilgi, duyumların bir tür iknasına dayanmaktadır; yoksa temeldeki asıl nedenlerin bilincine bu yolla varmış olmayız.

Platon gene Sofistler gibi, hâkim erdem anlayışına da karşı çıkar. Sofistler, yasaların ve ahlak kurallarının değişik ve çeşitli olduğunu, yere, zamana göre değiştiğini görmüş, bunların insan eliyle konmuş olduklarını (*thesei; nomos*), bağlayıcı olma talebi taşıyamayacaklarını, ancak doğa yasalarının bağlayıcı olduklarını ileri sürmüşlerdi. Sonraki Sofistlerden Antiphon/^ doğal hak/hukuk ile pozitif hukuku birbirinden ayırt eder ve ikincilerin, sanılara dayandığını, bu nedenle yetersiz, güçsüz olduklarını söyler: İnsanlar doğa açısından eşittir; sadece Yunanlılar kendi aralarında eşit olmakla kalmazlar, Barbarlar ile de eşittirler. Ne var ki pozitif hak/hukuk anlayışı, saniya dayalı insan yapıtıdır; dolayısıyla sosyal ayrıcalıkları, sınıfsal farklılıkları meşrulaştırır. Toplum, insanın yararı için kurulmuş olduğuna göre, insanın getirdiği sanı ürünü hak, hukuk anlayışı kabul edilmezdirler. Örneğin sofistik düşüncede adalet, güçlüye, egemen olana yarayan, güçsüze zarar veren bir şeydir (Thrasymakhos). Doğal olan ile insanın koyduğu arasındaki karşıtlık düşüncesini Sofistler dine kadar götürmüşlerdir. (Kritias) "tanrılar, tamamen keyfi hesaplarla bulunmuş birtakım kuruntudan başka bir şey değildir ve kurnaz devlet adamlarının uyruklarına boyun eğdirmeye yararlar," der.

Platon sofistik kuşkuyu bambaşka bir yönde değerlendirmiş, daha doğrusu ortak tespitlerden, onlardan tamamen farklı felsefi bir yol izleme gereğini çıkarmıştır. Bilgi'nin güvenilir olmayışı, erdem ve ahlak ilkelerinin göreceliği, salt insan çıkarlarına hizmet etme savı, hayatı, politikayı, devleti düzenlememizi sağlayacak mutlak geçerli ilkelerin bulunamayacağı anlamına mı gelmelidir? Sofistler düşünce ve de pratik için genel geçerli, bağlayıcı ölçütlerin olmayacağını ileri sürmüşlerdi. İşte tam da bu noktada Platon için felsefenin asıl görevi; böyle genel bağlayıcı ölçütler olduğunu gösterme görevi ortaya çıkar. Platon bu genel geçerli ilkelere nasıl ulaşılacağını felsefenin ortaya koyması gerektiğini ileri sürerken, bütün sofistik kuşkunun sadece asıl bağlayıcı ölçütleri bulma yolunda bir hazırlık olduğunu düşünmektedir (*propadeutik*).

Bu noktadan itibaren Platon, Sokrates felsefesini çıkış noktasına alarak onu geliştirirken öğretmenini oldukça aşacaktır.

Sokrates, hayatı felsefe üzerinde temellendirmek; erdem ile bilgi'nin örtüşmesini istiyorsak, ölçüt olabilecek "doğrunun" bulunabilmesi mümkün olmalıdır, diye düşünür. Platon *Menon* diyalogunda, Orfik-Pythagorasçı görüşten türettiği "ruhun ölümsüzlüğü" anlayışıyla bu sorunu çözmeye, "doğruyu" bulmanın nasıl mümkün olacağını göstermeye çalışır. *Menon* diyalogundan çıkan sonuca göre, ruh ölümsüzdür ve birçok kez dünyaya gelmiştir. Bu ruh hem yeryüzünde hem de Hades'te (öbür dünyada) olup biten her şeyi görmüştür. Yeryüzünde her şey birbirine bağlı, ilişkili olduğu için, ruh dünyadaki şeylerden hepsini görmese bile, gördüklerini araştırarak görmediklerini de anımsayabilir, kavrayabilir. Şeylere ilişkin doğru tasarımlar ruhta başlangıçta bilinçli bir kavramanın nesnesi değildir. Tasarımlar rüyadaki gibi hareket ederler, gerekli sorular ve incelemeler sonucunda bilinçli bilgi haline gelirler. Öyleyse öğrenmek (bilgi edinmek) daha önceden var olan, bulanık şeyleri anımsamaktır (*anamnesis*). Demek ki ruhta bilinçsiz halde bulunan doğuştan tasarımlar bulunmaktadır. (Bilgi teorilerinin a priori anlayışı) ve bilgi, bir temele *logos*'a bağlanarak, güvenilirleşir.

Menon diyalogunda felsefenin olabileceğini kanıtlayan Platon, Sokrates'e göre felsefenin olabilirliğinin önkoşulu olan erdem eşittir bilgi özdeşliğinin de geçerli olduğunu göstermeye çalışırken, bilgi ile özdeş olan felsefi erdemin yanı sıra sıradan bir erdemin de varlığını ortaya koyar. Bilgiye dayalı felsefi erdemin yanında bu ikinci, sıradan erdem, birincisinin gölgesi gibidir.

Duyulara Verili Sonlu Nesne Bilgisi: Orthe Doxa ile İdea Bilgisi

Sağlam bilginin kesin, tartışmasız bir temele oturtulması gerektiğini kavrayan Platon, ölümsüz ruhun tasarımlarının da sallantılı olabileceğini, hatırlamaya dayalı tasarımların güvenilir bilgi'nin kaynağını oluşturamayacağını, daha temel bir kaynağa ihtiyaç olduğunu düşünür.

Platon bu sorunu, Sokrates'in kavram felsefesiyle çözmeye çalışacaktır. Platon'a göre bu dünyada 'kavramlar', nesnelerin yanında ikinci bir varlık alanı, birer gerçek oluşturlar. Kavramlar öteki nesnelerin yanında kendilerine ait bir dünyayı temsil ederler. Demek ki Platon evreninde karşımızda iki dünya ve iki bilgi çeşidi bulunmaktadır. Nesnelerin, geçici, değişen, öncesi sonrası olan şeylerin dünyası: Bu dünyaya yönelik bilgi'nin adı, doğru sanıdır; *orthe doxa*. Bu dünya görece bir dünyadır. Öteki dünya ise, öncesi sonrası olmayan, mutlak ideaların dünyası, kavramsal dünyadır.

Orthe doxa'nın konusu, geçici nesneler, bilgi'nin konusu idealardır (kavramlardır). *Orthe doxa* konusundaki tartışmaları Platon, *Tiamaios*, *Politeia* diyaloglarında geliştirir. *Symposion* ve *Phaidros*'ta idealar tartışması yer alır.

Bu bölünmeyi bir başka düzlemde de tarif edebiliriz: Kavramlar, idealar, var olan, hiç oluş halinde olmayan (*to on ontos*) dünyaya aittirler, akıl bilgisinin dünyasıdır bu. Felsefenin sağlam temelini burada buluruz. Hep oluş halinde olan, önceli, sonsuz varlıkların dünyası ise, mutlak bir varoluşu olmayan nesnelerin dünyasıdır (*genesis*). Bu ikinci dünya duyum algılarına giren dünyadır, cisimlerin dünyasıdır; bu dünyanın karşısında, daha doğrusu temelinde cisimsel olmayan *ideal*ar dünyası vardır. İdeal ne uzayda ne de cisimlerin içindedirler, onlar kendi kendilerinin nedeni olan varlıklardır, kendi başlarına var olurlar. Bunları kavramanın yolu onları duyumlar ile algılamak değil, düşündürmektir. Düşüncenin nesnesidir idealar (kavramlar).

Felsefi erdemin, sağlam bilgi'nin temelini ancak bu idealar dünyasında yatabileceğim söylemek bile gereksiz.

Eros

"*Symposium*"/*Şölen*'in teması, bütün ölümlü varlıklarda rastlanan o ölümsüzlük çabası çevresinde dönmektedir.

Platon'a göre ancak felsefi bir dürtüye sahip olan kimse, ideaların bilgisine giden yolu geçebilir. Bu felsefi dürtünün adı "eros"tur. Yunan Aşk Tanrısı'nın adı da "Eros"tur. Platon, Yunanca'da Aşk, (üreme dürtüsü) anlamına gelen bu kavrama, yüceleştirici bir içerik kazandırır. Eros, ölümlü insanın duyumsal dünyanın sınırlarını aşip manevi/ruhsal/zihinsel dünyaya, ölümsüzlüğe çıkma ve bu dürtüyü başkalarının içinde de uyanık tutma itkisidir. Güzel bir bedene duyulan haz, eros'un en alt düzeydeki tezahürüdür. Güzel ile kurulan bütün ilişkiler bizi eros'a yaklaştırır; en başta da, felsefenin hazırlığı olarak gördüğü müzik ve duyusal olandan (geçici nesnelerden) yüzümüzü çevirip salt biçimlere (kavramlara) bakmamızı öğreten matematik eros'a giden yolun kilometre taşlarıdır. (Bu arada yeri gelmişken, dillere pelesenk olmuş "platonik aşk" (platoncu aşk) kavramının düşünürle oldukça haksızlık edilecek bir biçimde kullanıldığına da dikkati çekmekte yarar var. "Platonik aşk" salt manevi, duygusal, düşüncelerde yaşanan, tensel, bedensel olan ile ilgilenmeyen aşk olarak anlaşılır. Oysa Platon, "Ruhtan çok, bedeni seven o kaba âşık kötüdür," der sadece. Yoksa bedenin aşk ilişkisinin dışında bırakılmasına ilişkin bir düşünce söz konusu değildir. Bu tespitin üstelik karşı cinsler arasındaki aşk bağlamında değil de, o zamanlar çok yaygın olan ve Platon'un hiç çekinmeden tartışabildiği "oğlancılık" ile ilintili olarak yapıldığını ileri sürmek mümkündür.

Güzelin görüşü daha önce de değindiğimiz gibi, ideaların bilgisine giden yolda sadece bir hazırlıktır; asıl yol ise, Platon'un diyalektik düşünce dediği yöntemdir. Öyleyse sarsılmaz bilgiye yönelirken, bir itki olan eros'un yanında, doğru yöntemin de yer alması gerekir. Bu yöntem diyalektik düşünme yöntemidir. Diyalektik ortak araştırmayla, konuşma yoluyla genel geçerli, sarsılmaz olana yaklaşmak demektir. Diyalektik düşünce bir yandan tekten genele, şartlı, sınırlı verili olandan kayıtsız şartsız olana tırmanırken, bir yandan da bütün ara halkalardan geçerek genelden özele ve teke doğru iner.

idea ve Görünüş/Mağara Benzetmesi

[514a] "Ve şimdi" diye sözüme devam ettim, "doğamızdaki eğitilmişlik ve eğitilmemişlik halini aşağıdaki olaylara bakarak eğretilme halinde kavramaya çalış. İnsanları yeraltında, ışığa karşı bütün bir mağara genişliğini kapsayan geniş bir çıkışa sahip, mağaraya benzer bir mekânın içinde kafanda ve gözünde canlandır. Bu mağaranın içinde çocukluktan itibaren, orada yaşamak mecburiyetinde kalacakları ve sadece karşılarına (ön tarafa) bakabilecekleri, ama zincirlerden ötürü başlarını (sağa sola) çeviremeyecekleri şekilde boyunlarından ve bacaklarından zincirlenmiş halde yaşamaktadırlar; [b] çok uzaklardan, bir ateşin, tepeden gelen, (arkalarında) kalan ışığı parlamaktadır; bu ışık ile zincirlenmiş insanların arasında bir yol yukarılara gitmektedir; bu yol boyunca, tıpkı kukla oynatanların seyircinin önüne çekmiş oldukları ve üzerinde(ki sahnede) sanatlarını icra ettikleri tahta perdeye benzeyen alçak bir duvar düşün."

"Kafamda canlandırabiliyorum," dedi Glaukon.

Bu duvarda, bunu da canlandırmaya çalış, [c] insanlar (uçları duvar hizasından taşan) çeşitli araç gereci [515a], insanların ve başka yaratıkların tahtadan ve taştan heykellerini, kısaca sanat yoluyla (yapay yoldan) imal edilmiş mümkün her şeyi taşıyarak geçsinler ve (duvarın arkasından yürüyüp giderken) yer yer konuşuyor yer yer suskun olsunlar."

"Sözünü ettiğin mesel ve şu zincirlenmiş olanlar çok ilginç."

"Bizlere benziyorlar! Çünkü başlangıçta ateşin (ışığının) karşısındaki duvara yansıttığı kendi gölgelerinden ve öteki şeylerin gölgelerinden başka bir şey görmüyorlar, anlıyor musun?"

[b] "Elbette, vücutlarını ömür boyu hareketsiz tutmaya mecbur olduklarına göre!"

"Aynı şey (duvarın arkasında) taşınan araç gereç için de geçerlidir, öyle değil mi?"

"(Bu zincirlenmiş insanlar) kendi aralarında konuşabilecek olsalar, gördükleri gölgelerden söz ederken, gerçek (hakiki) nesnelerden söz ettiklerini sanacaklardır, öyle değil mi?"

"Mecburen!"

Şimdi bu hapishanede (mağarada) duvardan gelen bir ses yankısı olsa, (duvarın arkasından geçenlerden biri) bir şeyler söylese, (zincirlenmiş olanlar), bu sesin duvara yansımış gölgelerden başka bir yerden gelmemiş olacağını düşünmezler mi?"

"Aynen öyle yaparlar Zeus aşkına!"

[c] "Sonuç olarak: Bu insanlar o araç gerecin gölgelerinden başka hiçbir şeyi gerçek (sahici) yerine koymayacaklardır."

"Zorunlu olarak."

"Şimdi artık nasıl olmuş olursa olsun, bu insanların zincirlerden ve olup biteni anlamama durumundan kurtulup esenliğe çıktıklarını ve şu söyleyeceklerimin olup olmayacağını bir düşün.

Aralarından birinin zincirleri çözülüp hemen ayağa kalkmaya ve başını sağa sola çevirmeye, yürüyüp ışığa bakmaya mecbur tutulduğunu; bütün bunları yaparken, daha önce gölgelerine bakmak durumunda kaldığı [d] nesnelerin ışığı yansıtip gözü kamaştırmaları yüzünden onlara bakamadığını düşün -ne cevap verirdi sanıyorsun, daha önce sadece boş şeyler görmüş olduğu, şimdi ise varolana daha yakın durduğu ve gerçek (sahici) şeylere yöneldiği için daha doğru (hatasız) gördüğü kendisine söylenecek olsa? (Duvarın arkasından geçen) her bir kişiye dikkati çekilip bunların ne olduğu sorusuna cevap vermeye zorlansa? Şaşkınlığa uğrayıp daha önce gördüklerinin şimdi kendisine gösterilenden daha gerçek (sahici) olduğunu düşünmeyecek midir?" (Devlet 7. Kitap, 514 a)

Bu alıntı, diyalog biçimi biraz kısaltılarak, Platon'un ünlü mağara benzetmesinden yapılmıştır. Daha önce de altını çizdiğimiz, o nesnelere, duyum algılarına dayalı, geçici, sonlu cisimlerle sınırlı bilgi ya da doğru sanı (*orthe doxa*) bize sadece gölgelere ilişkin bilgi sunarken, ateşe karşı

bakışta gözümüzü kamaştıran ideaların bilgisi, "eros" aracılığıyla ulaşılacak felsefi erdem/bilgiyi temsil etmektedir.

İnsanların içinde bulundukları zindan-mağara, bizim sıradan varoluşumuzdur. Çevremizdeki her şey, nesneler, süreçler, ilişkiler salt gölge gibidirler; bunları doğrudan duyu verileriyle alırız. Ancak tırmanıp, o serbest bırakılan tutsağın yaptığı gibi ışığa doğru yaklaşır, o yukarıdaki şeylere bakmaya çalışırsak ruh, idealar dünyasının eşliğinde bulur artık kendini.

Bir kez daha yalın bir dille söylemek istersek, Yunanca "*eidos*" ya da idea, görüntü, resim, imge gibi anlamları içermektedir. İdealar, olma-halinin, varlığın biçimleri, türleri, genellikleridirler. Ancak ideanın, nesnelerin tek ve bireysel özelliklerinin düşünce yoluyla genellenmesi, başka deyişle bir soyutlama olmadığını belirtmek gerek. İdealar daha önce de söylediğimiz gibi, reel, gerçek varlıkları temsil etmektedirler. İdealar nesnelerin genel ortak özelliklerinin soyut tanımı olmayıp, mağara benzetmesinin de gösterdiği gibi biricik, hakiki (metafiziksel) gerçekliklerdir. Tek tek nesnelerin başlangıçlı ve sonlu olduğunu, geçip gittiklerini bu anlamda da Platon için "var olmadıkları" anlamına geldiklerini söylemiştik; gerçekten var olma ancak idealara özgü bir niteliktir.

Var olanın gölgeleştigi, olmayanın varlıklaştığı böyle bir gerçeklik anlayışı bizi temel bir felsefi soruya götürmektedir. Somut, elle tutulur, var olup yok olan, zaman-mekân içindeki nesneleri (ilişkileri), çok gerideki, kavramsal gerçekliklerin, bir tür tasarımların yansıması durumuna düşürürken, genel olana ampirik, elle tutulur, gözle görülür nesne karşısında çok büyük bir önemlilik konumu atfetmek mümkün müdür? Örneğin Schopenhauer, varlığı, gerçekliği, düşüncenin faaliyetine bağlıyor, bunların birer tasarım olduklarını söylüyordu. ("Tasarım Olarak Dünya"). Platon ise, duyumlarımıza verili nesne ile gölgeler dünyasını bir tutuyor. Peki ya, tersine, nesneler, somut, ampirik dünyanın gerçekliğini oluşturuyorlar, idealar da sadece aklımızın ürünü olmaktan öteye geçemiyorlarsa?

Bu ilişki, ortaçağ felsefesinde de ana temalardan birini oluşturacaktır. Platon sonraki yıllarda, Pythagorasçı düşünce yollarını kullanarak ideaları sayılarla ilintilemeye çalışacaktır.

Platon, öğretmeni Sokrates'in bir adım ötesine geçerek görünen doğayı, ampirik yanı sisteminin içine alır. Gelgelelim biricik gerçeklik temsilcisi olan idealara sadece salt düşünce (eros'la) ulaşabileceği için, ampirik dünyanın araştırılması ikincil dereceden bir önemlilik düzlemine geriler. Maddi, ampirik dünyayı araştırmayı amaçlayan doğabilimleri, hiçbir zaman kesinlik ulaştıramazlar bize; bu alan olasılıkların alanını oluşturur.

Platon'un idealar öğretisini benimserken aklımıza çok önemli bir soru takılmadan edemeyecektir. Nesnelerin duyumlarımıza verildiği düzlem olan "gölgeler" âlemi, öteki deyişle görülebilir, algılanabilir doğa nasıl oluşmuş, nasıl meydana gelmiş olabilir? Peki nasıl oluyor da, yüksek, "öteki tarafa" ait, zihinsel/manevi karakterdeki idealar, duyumlarla algılanabilir dünyanın nesneleri içine, daha zayıflamış, ideadaki hallerine göre mükemmelliklerinden bir şeyler kaybetmiş olsalar da, yansıyabiliyor, onları var edebiliyorlar. Belki de idea ile nesne arasında bunları birbirine bağlayan ikinci bir "şey" vardır, diye düşünmekte haklıyız.

Platon, bu "dizimizde" yer alacak olan "*Timaios*'ta Demokritos'a dayanarak, "boş mekândan" (uzaydan) söz ediyor. Bu boş uzay içinde şeylerin sadece yan yana varoluşları değil, zaman düzleminde arka arkaya varoluşları da mümkün olmaktadır. Ancak Platon, kendisinden sonra Aristoteles'in yaptığı gibi, bu ikinci ilkeyi "madde" anlamında da kullanmış olabilir, diye düşünebiliriz.

Platon'un doğa felsefesini tartıştığı *Timaios*'ta, bu sorunu ele alış biçiminin, bir soruyu havada bırakıldığını söylemek mümkündür. İdealar ile nesneler arasında ikinci bir ilke bulunsa bile, bu ilke ister boş mekân/uzay olsun, ister bir tür madde, ideaların salt imaj, görüntü ya da hatta kusursuz tasarım örnekçeleri olarak, hangi güç sayesinde nesneleri (gölgeler dünyasını) meydana getirdikleri sorusunun doyurucu bir cevabını almak zordur. Bu anlamda Platon felsefesinin, ruh-madde ikilemini aşmayan, düalist bir sistem olduğunu söyleyebiliriz.

Gerçi Platon yaşlılık dönemi diyaloglarında, gitgide daha çok bir tanrısallık ya da dünya ruhu düşüncesini benimsemeye başlar. Platon'da kesin mantıklı düşünme yoluyla kavranamayan yerler, mitos unsurlarıyla doludur. Bu dünya ruhu ya da tanrısallık anlayışı da, nesnel, mantıki bir tartışmanın nesnesi olmayıp bir mitos biçimiyle karşımıza çıkar.

Antropoloji ve Etik

Giriş bölümünde ele aldığımız biraz karmaşık ilişkileri antropoloji ve etik başlığı altında kısaca özetlemek istersek şunları söyleyebiliriz:

Platon'a göre insan ruhu düşünce, irade ve arzu/istek olarak üçe bölünmüştür. Düşüncenin yeri kafanın içidir; duygunun, ruhun yeri insanın göğsü; arzu, isteklerin yeri ise alt bedendir. Düşünce ve mantık, bedene girince öteki şeylerle birleşen ölümsüz yanırırlar insanın.

Ölümsüz ruhun ne başlangıcı vardır ne de sonu ve özünde dünya ruhuyla aynıdır. Bütün bilgilerimiz daha önceki durumların ve ruhun cisimleşmişliklerinin hatırlanmasından başka bir şey değildir. Ruh ölümsüzdür ve sık sık doğar. Ruh, daha önce de söylediğimiz gibi, hem dünyadaki hem de Hades'teki her şeye bakmış olduğu için, deneyiminde bulunmayan, deneyiminden getirmediği hiçbir şey yoktur; böyle olunca da erdemi ve bütün öteki şeyleri hatırlamasına şaşmamak gerekir. Çünkü bunlar onun daha önce bildiği şeylerdir. Çünkü bütün doğa kendi arasında akraba ve ruh her şeyi içermiş olduğundan, bir tek şeyi hatırlamış birinin, geri kalan her şeyi kendiliğinden bulmasını engelleyecek hiçbir şey yoktur. Bunun adı öğrenmedir ve kişi cesursa, aramaktan bıkip usanmayacaktır. *Menon* ve *Phaidon* diyaloglarında özellikle öne çıkan bu düşünceler, aramanın ve öğrenmenin tamamen hatırlama olduğunu söylemektedir.

İdealar dünyasında da "iyi"nin konumunu bir kez daha anımsayıp "beden ruhun mezarıdır" tespitine kısa bir göz attıktan sonra Platon'un ünlü yapıtı *Politeia*'ya, ya da bilinen adıyla *Devlet'e* kısaca değineceğiz.

İdealar âleminde "en yüce iyi" ideasının doruk noktasını tuttuğunu söylemiştik. İyi ideası bir bakıma ideaların ideasıdır. En yüce iyi, dünyanın nihai amacı ve hedefidir. Platon bu en yüce iyi ideasını ruhun ölümsüzlüğü anlayışıyla birleştirip bu zeminde etiğini temellendirir. Ölümsüz ruh, insanın idealar dünyasına katılmasını sağlayan yanırıdır. İnsanın hedefi duyu üstü dünyaya yükselerek o en yüce iyiyi ele geçirmektir. Öyleyse beden ve tenselliğimiz, duyularımız, insanı bu kavuşmadan alıkoyan zincirlerdir. "*Soma, sema*": "Beden ruhun mezarıdır," der Platon kısaca.

Erdem, ruhun bu duruma yaklaştığı durumdur, demiştik. Görünen şeyler görünmeyenlerin yansıları olduklarından, sanatta, ideaların kavranmasına yardımcı olabilirler. Erdem, gene başta söylediğimiz gibi, iki ayrı düzlemde karşımıza çıkar: Felsefi bilgi olarak erdem ve genel erdemler olarak. Gerçek erdem, bu birincisidir, bilgiye, kavrayış gücüne dayanır ve öğretilir bir erdemdir bu. Bilgelik, cesaret, basiretlik ve ağırbaşlılık, adalet, ana erdemleri oluştururlar. Bilgelik, aklın erdemidir. Cesaret, iradenin. Basiretlik, ağırbaşlılık, ihtiyatlılık diye çevirebileceğimiz Yunanca *sophrosyne*, haz ile keşışlik, katılık ile hoşgörölü davranış arasında doğru ortayı bulma, ayrıca soylu bir mesafe koruma anlamına da gelmektedir. Nihayet adalet, bütün öteki erdemleri kapsar.

Devlet

Şimdi artık, bu dosya içinde yayımlamayı öngördüğümüz ünlü yapıtı *Devlet'e* geçebiliriz. Bu metnin girişinde Platon'un bir mektubundan geniş bir alıntı yapmıştık. Mektupta netleşen Platon profili, engellenmiş bir politikacı profiliydi. Devletin ne olduğunu doğru kavramak, bu anlamdaki politik sorun, Platon'un ömür boyu tekrar tekrar ele aldığı konudur. Devleti kavrama girişiminin başında "*polis*" kavramını anlama zorunluluğu yer alır. "Polis," Batı kültüründen dilimize de geçmiş olan "politika" sözcüğüyle akrabadır. Doğru davranış eylem, erdem, ahlaka uygunluk, adalet ve Platon'un tek tek insanlar üzerinde ele alıp içeriğini doldurmaya çalıştığı bütün kavramlar, *Devlet'te* boyutları büyütölmüş biçimde yeniden karşımıza çıkar ve bu bağlamda asıl

anlamlarına kavuşurlar; daha doğrusu bu kavramlar, ancak devletin çerçevesi içinde kusursuz içeriklerine kavuşup "gerçekleştirilebilirler." Ahlaklı bir hayatın düşünölebilecek en üst ve kusursuz hali, toplumun bir devlet çerçevesi içindeki ahlaki hayatıdır.

Platon'un devlet öğretisinde eleştirel-olumsuz bir yanın yanı sıra kurucu-pozitif bir boyut da buluruz. Negatif eleştirisini yaptığı bölümde Platon, kendi hayat tecrübesine dayanarak edindiği malzemeyi mevcut kuruma yansıtarak bir değerlendirme yapar. İkinci bölüm, anlaşılacağı gibi ideal bir devletin nasıl olması gerektiğini göstermeye yönelmiştir.

Platon diyaloglarından birincisi olarak yayımladığımız *Savunma*'da anlatılan Sokrates'in ölümünü, S. Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, son baskısı "İş Bankası Kültür Yayınları" arasında çıkan *Devlet* çevirilerinde "devletin de belki asıl kaynağı" olarak değerlendiriyorlar, (s. 11)

Savunma diyaloguna geçmeden önce, *Devlet*'in önsözünden yaptığımız bu alıntıyla birlikte, Platon'un devlet eleştirisini ve ideal devlet tasarısını biraz daha yakından görmekte yarar var.

Düzen Çeşitleri (Devlet Biçimleri)

Platon'a göre nasıl insan çeşitleri varsa, devletin de dört düzeni vardır. Çünkü düzen ve onun yasaları bir devleti oluşturan insanların karakterlerinden türerler ve dönerek insanı biçimlendirirler. Platon çeşitli devlet biçimlerini dörde ayırır.

Bunlardan birincisi oligarşidir. Oligarşi gelir üstünlüğüne dayanan devlettir.

"Şimdi Aiskyhlos'la birlikte bir başka devlette bir başka insan çeşidi görelim, diyebiliriz. Ama sırayı bozmamak için biz gene önce devleti görelim."

"...Oligarşi dediğin düzen hangisiydi?"

"Gelir üstünlüğüne (değerlendirilmesine) dayalı devlet. Zenginlerin idare ettiği, yoksulların hiç karışmadığı düzen... Böyle yükselmeye, şana şerefe düşkün yurttaşlar, zamanla para düşkün, cimri, açgözlü olurlar. Zengini över, başa getirir, fakiriyse hor görürler... İşte o zaman oligarşide başa geçeceklerin sınırını belirten bir kanun çıkartırlar ortaya: Bu sınır belli bir gelir üstünlüğüne dayanır; bu üstünlüğün ölçüsü de oligarşiden oligarşiye değişir..."

Zenginlerin egemen olduğu, yoksulların ise devlet yönetiminden tamamen dışlandıkları oligarşi düzeninin üç büyük kusuru bulunmaktadır. İlk kusur, oligarşinin tuttuğu yolda, ilkesindedir. Gemiler için dümenci seçilirken gelirinin değerlendirilmesine göre bir seçim yapıldığında, yoksul, bu işi zenginden çok daha iyi bilse bile dümene geçemeyecektir. Berbat bir yolculuk olacaktır bunun sonu. Böyle bir devlet eninde sonunda bütünlüğünü kaybetmekten kurtulamayacaktır. İkiye bölünür; bir yanda yoksulların, öteki yanda zenginlerin olduğu zorunlu bir bölünmedir bu: mecburen aynı topraklar üzerinde yaşayanların iki devleti çıkar ortaya. Bu iki topluluk sürekli olarak birbiri için tehlike oluşturmaktan kurtulamaz. İşte bu da, oligarşi düzeninin ikinci kusurudur. Fakat bu ikisinden çok daha büyük olan bir kusur ya da kötülük, zengin, malın mülkün altından girip üstünden çıkması, ama gene de topluluk içinde parasız pulsuz bir yoksul olarak (devlette) kalabilmesidir. Zaten bu yoksulluğa düşen adamın, durumu iyiye de devlete bir hayrı dokunmamaktadır; yaptığı sadece parasını harcamak olmuştur. Oligarşide, baştakilerin dışındaki herkes dilencidir hemen hemen. Bunların arasından da eli bıçaklı haydutlar türer. Bir oligarşide her zaman dilencilerin olduğu yerde, gizlice hırsızlar, yankesiciler, tapınak soyucular ve benzer meslekten haydutlar eksik olmaz. Bunlarsa bilgisizliğin, kötü eğitimin kurbanıdır. Ne var ki oligarşik devlet, ne bir zamanlar zengin olanların yoksullaşmasını, böylece kötülüklerin doğmasını önlemekte ne de aynı kaygı doğrultusunda yasalar çıkarmaya yanaşmaktadır. Sonuçta toplumun bir kısmı yabancı oligarşilerden, kimisi de demokrasiden yardım isteyeceklerdir. Oligarşide egemen olan sınıf mücadelesi sonucunda bir demokrasi ortaya çıkabilir demek ki. Platon'a göre, toplumsal mücadelenin sonucunda ortaya demokrasinin çıkabilmesi için yoksulların zaferi kazanmaları ve karşı taraftan kimilerini idam ettirip kimilerini kovduktan sonra geri kalan yurttaşlara devletin idari işlerinde ve memuriyetlerde

eşit pay ve görev vermeleri gerekir. Böyle bir devlet düzeninin karakteristik özelliği özgürlüktür. Ne var ki, özgürlük olduğu için bütün düzenler yer alır bu devlet biçiminde. Platon'un, bugünün yaygın kavramıyla "kaotik" ile "özgür" niteliklerini neredeyse örtüştürdüğü böyle bir devlet düzeninde kimse kimseyi işinin başına gitmeye zorlayamayacak, canı istemediğinde kimse kimsenin emrini dinlemeyecektir. Başkaları savaşırken sen seyredebilir; herkes barışı korumaya çalışırken sen savaşı körükleyebilirsin. Yasalarla bir yetki verilmemiş olsa bile, istersen her türlü resmi görevi yüklenebilirsin. Suçlular, mahkûmlar ortalıkta ellerini kollarını sallayarak dolaşırlar. Cömert, hoşgörülü bir devlet düzenidir demokrasi. Ahlak değerlerine aldırış etmeyen; bir devlet adamının yetişmesine ve eğitime önem vermeyen, kendisine halkın dostu dedirtmekten başka kaygısı olmayan bir devlet biçimi. Aslında eşit olsunlar olmasınlar, herkese bir tür eşitlik sağlar bu düzen. Demokrasi devleti gibi, bu düzenin de kendisine karşılık gelen insanları vardır. Bu insanlar, engel, dur durak bilmeyen, her arzularının, her isteklerinin yerine getirilmesini bekleyen, ihtiyaçlarının sınırları bulunmayan insanlardır. Bunları daha gençken eğitmek gerekirken, iyi eğitilmemiş genç insan, yabanaralarına dönüp onların dünyasına yerleşir. İçinde temiz bir şey kalmamış olan delikanlı, saygısız, düzensiz, serseri, yüzüstü biri olup çıkacaktır. Kısacası, her düzeyde, düzen çığıından çıkacaktır. Böyle bir devlette, gençleri eğitmesi gereken öğretmenler, bu koşullar içinde öğrencilerinin karşısında titrerler ve onlara yağ çekip dururlar, ne var ki öğrenciler onları adam yerine bile koymazlar. Büyükleriyle olduğu gibi, öğretmenleriyle de alay ederler. Gençler kendilerini büyüklerle, yaşlılarla bir tutar, söz düzleminde olsun, eylem düzleminde olsun, kendilerini onlarla aynı kefeye koyarlar. Yaşlılar ise gençliğin arasına karışır, espriler ve şakalar yaparak onların hoşuna gitmeye, böylece, huysuz ve buyurgan, sert izlenimi vermemeye çalışırlar. Platon, özgürlük düzeninin en aşırı yanını, satın alınmış kadın ve erkek kölelerin, kendilerini satın alanlar kadar özgür olmalarında görür. Kadınlar ve erkekler arasındaki özgürlük ve eşitlikte ölçüyü kaçıır.

Demokrasi düzenini tiranlık (zorbalığın hâkimiyeti) izler. Uranlık (zorbalık düzeni) demokrasiye bir tepkidir... Oligarşinin en büyük özelliği ve doğuşunu sağlayan etmen o büyük zenginliklerdi. Ancak zenginliklerde sınır tanımama ve gözü doymama, para dışında her şeyi ihmal edip hor görme, oligarşinin sonunu hazırlamıştı. Şimdi de demokrasi bir tür doymazlığın, aşırılığın kurbanı olmaktadır; aşırı isteklerin ve insanın kendisi için iyi olan şeyi talep etmede sınır tanımamasının sonu. Hem oligarşi, hem demokrasi düzeni, demek ki ifrata kaçmanın, ölçsüzülüğün kaçınılmaz sonuçlarıyla baş başa kalacaklardır; biri maddi zenginlikte, ötekisi özgürlükte. Gerçekten de bir şeyin en uca, en ifrata kaçtığı yerde, sonuçta karşıtına dönüşmesi kaçınılmaz olmaktadır. Mevsimler, bitkiler, bedenin beslenmesi ve de en az bunlar kadar devlet için de geçerli bir yasadır bu. En uca tırmanmış olan özgürlük (talepleri ve eylemleri) gerek tek tek yurttaş gerekse de devlet açısından köleliği getirecektir.

Kötülüğünden değil de bilgisizliğinden iftiralara kulak kabartan halk, zenginlere düşman olmaya, zenginler de oligarşiye yeniden itibar etmeye başlarlar. Artık görünürdeki sebepler, toplumu bir zengin-yoksul çatışmasına sürüklemeye yeter hale gelmiştir. İki taraf birbirini suçlar, davalar, mahkemeleri izler. Bunun üzerine halk bir koruyucu tutup onu başa getirir. Zorbalığın tohumlarını da burada bulabiliriz. Halkın başına geçen adam, çoğunluğun kendisine boyun eğdiğini görünce, başlar yurttaşlarının kanına girmeye. Halka borçlarının bağışlanacağı, toprakların dağıtılacağı gibi, tutamayacağı bir sürü vaat yapmayı da unutmaz. Bu adam ya halkın elinde can verecek ya da bir tiran, yani kurda dönüşmüş insan olup çıkacaktır.

İdeal Devlet

Platon, Sofistler ile hesaplaştığı dönemde, hayatın amacı olarak mutluluğun koşullarını arıyordu. Onun göz önünde tuttuğu, tek tek insanların mutluluğundan çok, toplumun, devletin içindeki bütünün mutluluğuydu. İdeal devlet de bu mutluluğu, en yüce iyiyi gerçekleştirebilen devlettir.

Platon'un ideal devlet tasarımıından önce, üç düzeni kısaca inceledik. İdeal devletin kökeni de, bütün devletler gibi, kimsenin tek başına kendine yetmemesi, ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılayabilmek için ötekilerin yardımına muhtaç olmasıdır. Devletin her biçiminin asli görevi,

insanların ortak yaşamalarını, mutluluklarından ödünler vermeksizin sağlamaktır. Bunun koşulu da, bir arada yaşamanın ahlaki ilkelere dayandırılmasıyla yerine getirilebilir. İnsan ruhunun üç bölümü vardır: İstekler, arzular, irade ve akıl. Adalet, hakkaniyet, bu üçünün belli bir denge ilişkisi içinde bir araya gelmelerini gerektirir. Devletin de buna karşılık doğal olarak üç asli görevi vardır: İhtiyaçlara ve dürtülere karşılık olarak besleyenler, çeşitli mesleklerde çalışanlar, iradeye karşılık olan koruyucular (bekçiler, savaşçılar) ve nihayet yönetenler. Burada da adalet, bu üç düzlemin bir uyum içinde olmasını gerektirir. Akıl, yöneticilerce temsil edilip devlete hâkim olmalıdır. Peki de bu görevlere atanacak kimseleri bulmanın yolu nedir? Platon'a göre, seçip ayıklamaktır.

Devlet bunu gerçekleştirebilmek için, sosyal kökeni ne olursa olsun eşit eğitim olanakları sağlamalıdır. Beden eğitimi ve müzik çocukluk dönemindeki eğitimin temel öğeleridirler. Müzik ruhu eğitip oluşturur, ona yumuşaklık, ılımlılık ve duyarlılık kazandırır. Beden eğitimi bedeni geliştirir, cesaret ve sertlik kazandırır. Bu ikisinin birleşmesi karakterin uyumlu bir bütün oluşturmasını sağlar. Bunlara, hesap yapma yeteneği, matematik ve diyalektik, yani doğru düşünme çalışmaları eklenir. Ayrıca acılara, zorluklara, zahmetlere ve yoksunluklara katlanmaya alıştırılma çabaları; kimileyin de direnç ve öz denetimi yoklayan baştan çıkartma çalışmaları yapılmalıdır. Yirmi yaşına kadar bu taleplere cevap veremeyenler, devletin yüksek mevkilerinde görevlendirilecek adayların listesinden çıkartılmalıdırlar. Geri kalanların bir on yıl daha eğitilip yetiştirilmeleri gerekmektedir. On yılın ardından bir eleme gelir. Elemeyi geçenler beş yıl felsefe eğitimi görmelidirler. Otuz beş yaşını bulmuş ve bütün bu elemelerden yüzünün akıyla çıkmış olanların gene de önemli bir eksiklikleri bulunmaktadır: Pratik hayatta, var olma mücadelesinde gerekli olan deneyim ve beceri. Deneyim ve pratik beceri için de on beş yıl çalışmak şarttır. Nihayet elli yaşında, hayatın sert ilişkilerinden süzülüp gelen, teori ve pratik düzlemde her yönden gelişmiş kişiler, yüksek mevkilerde sorumluluk alabilecek adaylar konumuna ulaşırlar. Bu durumda artık bir seçim gerekmez, devlette görev alma kendiliğinden olur. Bu kimseler artık felsefe kralı ya da kral felsefecilerdir; iktidarı, gücü ve bilgeliği kendi kişiliklerinde birleştiren ideal yöneticiler.

Platon'un sosyal kökeni ve Sokrates ile olan yakın ilişkisi nedeniyle aristokrat bir devlet idealinin peşine düştüğünü söylemek pek zor olmayacaktır. Onun düzeni, bu düzenin anayasası, sözcüğün tam anlamıyla bir aristokrasiyi tarif etmektedir: En iyilerin, en bilgililerin ve zenginlerin yönetimini. Ama Platon'a göre böyle bir düzen, en kusursuz demokrasi düzenini de temsil edecektir. Devlet, sosyal kökenine bakmadan herkesi eğiteceğine göre, imtiyaza, sınıfsal, sosyal konuma bakılmaksızın herkese yükselme şansı tanıyan bir devlettir bu. Şansların eşitliği, başlangıç koşullarının eşitliği demokrasinin alameti farikası ise, bu ideal devlette gerçek demokrasi de temsil edilmiş olacaktır.

Platon'a göre böyle bir devleti bütün dirençlere karşı koruyup ayakta tutabildiğimizi varsaysak bile, gene de içten gelen bir tehlike olasılığını göz ardı edemeyiz. Bu sınavları geçmiş kusursuz erkekler, teoride elbette en ufak zaafı bulunmayan kimselerdir; oysa onların da genel insan dürtülerine ve isteklerine en az öteki ortalama halk kadar sahip olmadıkları düşünülemez. Devletin içinde sınırsız güç ve iktidar sahibi olarak, bütün deneyim ve eğitime rağmen, kendi kişisel çıkarlarını genel iyinin üstünde tutma zaafına gene de yenik düşebileceklerdir. İnsanın temel dürtüleri olan açlık ve cinsel sevginin denetlenememesiyle iki düzlemde baştan çıkma olasılığı bulunmaktadır: Para ve maddi varlık, kadın ve aile. Her iki yönde de bu baştan çıkma tehlikesine karşı kilitli kapılar oluşturmak şarttır. Savaşçılardan ve ileride bu savaşçılardan çıkan egemenler grubuna, "bekçiler" ya da "koruyucular" diye çevirebileceğimiz bu hizmet grubuna yönelik talepleri vardır Platon'un. Bunların, mümkün olduğu kadar mal mülk sahibi olmaktan uzak durmaları şarttır; girmek isteyen engelleyen, kilidi, sürgüsü bulunan kendilerine ait bir evleri de olmamalıdır. Ölçülü, akli başında erkekler olan pişmiş savaşçılar, ancak ihtiyaçları kadarını alacaklardır. Savaşçılar, gelecek yıla para arüramamak için, ancak yıllık giderlerini karşılayacak kadar para almalıdırlar. Bunlar askerler gibi, karargâhlarda/kamplarda kalıp birlikte yemelidirler. Tanrıdan yeteri kadar altın ve gümüş aldınız siz, denmelidir onlara; tanrının madeni ellerindedir onların; dolayısıyla bir de yeryüzündeki altına ihtiyaçları yoktur... Günün birinde

kendilerine ait bir ev, toprak ya da altın sahibi olacak olurlarsa, artık koruyucu olmaktan çıkıp, efendi ya da çiftlik sahibi olan öteki yurttaşların müttefiki olmak yerine, sadece kaba yasaklayıcı ve emir verici insanlar olup çıkacaklardır. Sonuçta dış düşmanlardan çok, iç düşmanlar karşısında korku ve endişeye kapılacaklardır; bu durumda gerek kendileri gerekse de devlet için yolun sonu görünmüş demektir.

Koruyucuların ortak hakları kadınlara kadar uzanır. Koruyucuların eşleri olmayacaktır. Bu kadınlar, bütün koruyucuların ortak kadınları olacakları şekilde ilişkiler düzenlenecektir. Bu durumda babalar da ortak olacağından, hiçbir çocuk babasını bilmeyecek, hiçbir baba çocuğunu tanımayacaktır. Kadınların seçiminde genel olarak tayin edici ölçüt, en uygun erkeğin mümkün olduğu kadar en uygun kadınla sık sık, düşük değerdeki erkeklerin ise aynı özellikteki kadınlar ile mümkün olduğu kadar ender bir araya gelmesi olacaktır. Sürünün yüksek düzeyi korunacaksa, birincilerin çocukları eğitilip yetiştirilirken, ikincilerinki bu gelişmenin dışında bırakılacaktır.

Platon'un yaşlılık dönemi eseri olan *Yasalar*'da, önceki devlet öğretisinin kimi tek yanlı sertliklerinin yumuşalmış görüş ve anlayışlarının hayatın gerçekliğine iyice adapte olduğunu hatırlatalım. Örneğin son düşüncelerinde devlet düzeni, çeşitli düzenleri bir arada içerir.

Platon'un Yunan ve Dünya Düşünce Tarihi İçindeki Yeri

Beşinci yüzyılın sonundan dördüncü yüzyıla geçerken Peleponnez savaşlarının ve Sparta karşısında alınan yenilgilerin yıkıcı etkisi kendini duyurmaya başlamış, merkez Atina, politik belirsizliklerin, bunlara bağlı ekonomik-sosyal çalkantı ve sıkıntıların sahnesine dönüşmüştü. Bir ara demokrasi "rafa kaldırılmış", "Otuzlar" oligarşisi devlete hâkim olmuş, demokrasinin yeniden kurulma çabaları sürerken Sokrates ölümüne mahkûm edilmiş ve zehir içerek hayatına son vermişti (İÖ 399.) Bu aşamada, merkez mitolojik-dinsel, geleneksel dünya görüşüne bağlı kalarak Yunan toplumunu, adeta denize kadar uzanan ve Atina'yı koruyan surların içinde güvence altına almaya, sarsılan düzeni onarmaya yöneldi.

Atina'nın bir tür karanlığa çekildiği bu dönemde, özellikle Sicilya ve asıl Batı Anadolu ve Ege'de, başını Sofistlerin çektiği bir aydınlanma yaşıyordu. Bütün bir toplumu bağlayacak üst, genel geçerli değerlerin olmadığını, hakikatin kişiden kişiye değiştiğini ileri süren, her şeyi göreceleştirip öznelletiren Sofistler, Atina'nın hışmını üzerlerine çekmekte gecikmediler. Sokrates bile, Sofist olduğu imasıyla örtük de olsa duruşmasında epey suçlandı. Tam da bu noktada, genel geçerli normların, toplumu, devleti yönetebilecek ve herkesi bağlayıcı yasaların, bunların temelindeki bir "mutlak iyi" anlayışının var olduğunun felsefe yoluyla kanıtlanma ve ideal, ütöpik bir devlet tasarlama çabasının Platon felsefesinin temel kaygısı haline gelişini anlamak mümkündür. Buraya kadar özetleyegeldiğimiz Platoncu düşünce sistemini böyle bir sosyal, siyasal-kültürel, manevi iklimin içinde değerlendirmek, Platoncu dünya görüşünün kaygısını "altın çağını" geride bırakmaya yönelmiş bir toplumla birlikte anlamak zor olmasa gerekir.

Bu fonu göz önünde tutup son bir değerlendirme yapmaya yönelecek olursak şunları söyleyebiliriz: Platon'un kendisinden önceki düşünce birikimlerini bir araya toplayıp bunlara yeni boyutlar getirdiğini gördük; sadece Sokrates'in ve Sofistlerin görüşlerini değerlendirip ileriye doğru adımlar atmakla kalmayıp, önceki doğa felsefesi anlayışlarını da kendi düşünce sistemi içinde harmanlayan düşünür, başlangıçta Elea Okulu'nun hareketsiz, katı, değişmez "olma-hali" (varlık) anlayışından; varoluşa geçme, salt olma halinden varoluşa dönüşme anlayışını geliştirmiş, olma-halinden varoluşa geçme sorunsalında Herakleitos'un görüşlerine yaklaşmıştır.

Platon felsefesinde bir bütünlüğe kavuşan eğilimler, akıl felsefesi bağlamında karşımıza çıkar. Platon, Yunan felsefe geleneğinin kendisine kadar uzanagelen akıl felsefesini, daha önce Pythagorascılarda ve kurtuluşun, sonsuz hayatın, bu dünyada nasıl yaşadığımıza bağlı olduğu ve ruhun, bedenin kirliliğinden kurtularak arınabileceği, bunun da çileci bir hayatla mümkün olduğunu ileri süren Orpheus'çu düşüncede şekillenmiş olan ruhun yolculuğu, aydınlanması ve

manevi kurtuluşu anlayışlarıyla birleştirmiştir. Dolayısıyla Platon, ebedilik düşüncesini büyük bir ciddiyetle ele alan ender düşünürlerden biridir demek pek de yanlış olmayacaktır. İnsan bütün dünyayı alsa da, ruhuna zarar verdikten sonra bunun ona ne faydası olabilir, düşüncesi, Platon etiğinin temel ilkesini oluşturur. Hint felsefi dinlerinde, Upanişad'larda da görülen ruhun asıl önemli yanı oluşturduğu anlayışı, ister istemez duyulara dayalı dünyadan, hazlardan, tensel zevklerden hatta, çok temel organik ihtiyaçlardan vazgeçme, çok geniş anlamda bir perhiz pratiğine dayanır. Bu dünyada varoluş, ruhu kirletme mecburiyeti ile aynı anlama gelir. Uzakdoğu dinlerinden/felsefelerinden Yunan ilkçağ düşüncesi içine kadar uzanagelmiş bu, dünyayı değersizleştirici damarın, Yunan düşüncesi içine yabancı kan taşıdığı söylenegeldir. Nietzsche hayata 'evet' demeyen, hazlara, zevklere, dünyayı doya doya yaşamaya olumsuz bakan bu ahlak anlayışını eleştirerek, Platoncu felsefeyi, Almanca'da olmayan bir terimle "vermoralisierend" diye tanımlar. "Ahlaki amacından saptıran, yanlış biçimlendiren, kusurlu, çarpık bir ahlak anlayışı oluşturan" anlamlarına gelebilir bu kavram. Nietzsche'ye göre, "praexistent-christlich," yani Hristiyanlıktan önce var olan Hristiyan bir ahlak bu; "iyice uçmuş"tur, "yüksekte tam bir baş dönmesidir"; "bu Atinalı"nın Mısır ekolünü öğrenmiş olmasının faturası insanlığa pahalıya mal olmuştur.

Bir yandan kendisine kadar uzanagelmiş Yunan felsefesini derleyip toparlayan Platon düşünce evreni, aynı zamanda o noktadan öteye bir geçiş, Yunan halkının ya da toplumunun geleneklerinden bir kopuş anlamına da gelebilmektedir. Bu da Platon'un, Helenistik kültürün temel öğeleri ile çatışması sonucunu getirmiştir. Çünkü Platon, "Devlet" yorumunda gördüğümüz gibi, Atina'nın büyük devlet adamlarını, halkın ahlak ve erdemler konusundaki gerçek eğitimcisi, yol göstericisi olarak kabul etmeye yanaşmadığı gibi, Yunanlıların edebiyat ve sanat geleneklerini de -idea öğretisi temelinde- işlevsiz, hor görür. *Devlet*'in onuncu kitabında şiirde (edebiyatta) benzetmeye (mimesis'e) karşı çıkarken, bu imkânsız çabaların aslında saygı duyduğu Homeros'la başladığını söyler. Benzetmeye/taklide karşı çıkışı, şiirle anlatılan, resmi yapılan her şeyin, her nesnenin bir yansı olduğu, nesnenin gerisindeki ideasının sanat yoluyla da olsa benzetilmesinin mümkün olmadığı anlayışına dayanır. Her şeyin aslının (ideasının) yaratıcısı tanrıdır. Diyelim ki bir sedirin özü tanrıdır. Ressamın yaptığı ise, dülgerin sedirinin resmidir.

Platon bu mantık yoluyla, mimesis denen benzetme sanatının, gerçekten bir hayli uzak kaldığı sonucuna varır, dahası benzetme iddiasını hokkabazlık olarak yerer. Pratik meslekleri, hekimliği, savaş mesleğini, sanatın önüne koyar. Örneğin, "Homeros,^ benzetmeci denen, sadece görünürde kalmış işçilerden"dir (*Devlet*, 261).

Platon'un ideal devlet tasarımı için sık sık ortaya atılan bir tanım var: Ütopya. Bu devlet, kimi doğrular içerse de hayata geçirilmesi imkânsız bir düzen tasarımı temsil etmektedir. Daha o dönemlerde Aristoteles, bu ve benzeri şeylerin, ikide birde temcit pilavı gibi düşünülüp gündeme getirildiğini söyler.

Eleştirilerden bir bölümüne göre Platon, erkeğin mülk edinme ve sahip olma dürtüsünü hafife almıştır; hem maddi zenginlik hem de kadın konusunda. Onun koruyucular bağlamında tasarladığı ortak yaşam, tutarlı bir komün toplumu, komünist bir toplum tasarımı değil, başka bir şey değildir. Hem kadın ortak olacaktır bu sosyal katmanın arasında hem de mal mülk sahipliği bulunmayacak, eve bile ihtiyaç olmayacak, birlikte yenip içilecek, biriktirecek kadar para bulunmayacaktır. "Herkes ihtiyacı kadar," ilkesinin klasik versiyonudur bu gerçekten de. Annelerin ellerinden çocuklarının alınması talebi de, annelik güdülerini, kadının doğal yanını nasıl etkileyecektir? Platon bunu umursamaz. Fakat *Devlet*'in ideal taslağında, koruyuculara önerilen ailesizlik durumu, bütün sınıflı toplum sistemlerinde, hele hele günümüz burjuva-kapitalist sisteminde, sistemi yeniden üreten çekirdek aile kurumunun dağıtılması anlamına gelmektedir ki, bu da, son tahlilde devletin, toplumun temellerinin sarsılması, çökertilmesi ile eşanlamlıdır. Devletin ve toplumun olduğu kadar, geleneğin ve ahlakın da kökeni olan bu alt kuruma Platon'un yaklaşımı, komünist toplum tasarımı her türlü anarşist, statüko karşıtı yönelimlerin de kaynağı sayılabilir. Ne var ki, Platon bu görüşleri bütün bir toplum düzlemiyle değil de, belli bir kastla, sınırlı bir sosyal tabakayla ilişkilendirdiği için, seçkin bir azınlık

devletinden, daha önce de değindiğimiz gibi, bir aristokratik kurumdan yana tavır almaktadır. Toplumun geniş kısmının ne paradan, ne mülkten, ne aileden ne de öteki zevk ve ihtiyaçlarından vazgeçmeyeceğini Platon da varsayarak, ideal devlet düzeni tasarımını belli bir azınlık üzerine kurmuştur. Nitekim yaşlılık döneminde, aşırı taleplerini geri çektiğini önce de söylemiştik.

Bugünün diliyle, Platon da bir ütopyayla uğraştığının büyük olasılıkla farkındaydı; zor ulaşılabilir bir idealdi onunkisi, ama ortaya atmaya gene de değerdi herhalde.

Platon'un devlet idealine en sert eleştirilerden biri, Yahudi bir aileden doğan ve Avusturya'nın Nazilerce Reich'a ilhakından sonra yurtdışına sığınmak zorunda kalan Kari Popper'den¹ gelmiştir. *Die offene Gesellschaft und ihre Feinde* (Açık Toplum ve Düşmanları, 1945) kitabında Popper, "Platon'un Büyüsü" başlıklı ilk bölümde Platon'a genel bir taarruz yöneltmiştir. Popper'e göre Platon, kendi hayat deneyimi içinde temellenmiş, demokratik hakların ve zihinsel, düşünsel özgürlüğün kötüye kullanılacağı korku ve endişesiyle, büyük ölçüde Sparta örneğine dayalı, herkesin doğumuyla hayatının sonuna kadar belirlenmiş devlet ve toplum içindeki yerine sonsuza kadar bağlandığı kudretli bir devlet talep eder; kimin çocuk doğurup yetiştireceğini bile belirleyen bir devlettir bu. Bu devlette her şey "lider ve yönlendirme" ilkesine göre organize edilmiştir. Askeri disiplin her alana nüfuz eder. Dinsizler izlenip yok edilmeli, sanat, müzik ve eğitim, katı bir denetim ve sansür altında tutulmalıdır. Platon, kendi ideal devletinde, Homeros'un eserleri gibi, kendi halkının en güzel ve harika eserlerini bile, bir eğitim aracı olarak kullanmaya yanaşmaz. Platon'un büyüklüğünü ve önemini inkâr etmesi düşünülemez olan Popper, gene de Platon'un, günümüzde o büyük barbarlık örneğini vermiş, tek liderli totaliter devletin zihinsel babası olup olmadığını sorar.

Platon'un Etkileri

Platon felsefesinin kendinden sonraki etkilerini ölçmek neredeyse imkânsız gibidir. Bu düşünceler, en başta, Geç Antik dönem felsefesinin içinde Yeni Platonculuk çerçevesinde birkaç yüzyıl boyunca etkili olmuştur. Platoncu düşünce, ortaçağ feodal sistemleri içinde tayin edici bir kurum olan Hıristiyan kilisesinin vazgeçilmez destekçisi ve müttefiki olarak, yeniçağ başında, "Rönesans" hareketi içinde sözcüğün tam anlamıyla yeniden doğmuştur. Platon'un büyüklüğü, diyaloglarında bir alt metin olarak kendini ele veren, insan psikolojisine ilişkin tespitleridir. Platon'un, modern derinlik psikolojisinin kimi bilgilerini yüzyıllar önce ortaya koyduğu, özellikle insan karakteri konusunda, evrenselliğe uzanan, Shakespeare'de² bulduğumuz türden derinlikler yakaladığı kesindir. *Devlet* diyalogundaki tiran modeli ile *Machbet* arasındaki yakınlık su götürmez.

Sonuç olarak o idealist felsefenin kurucusu, tinin, zihinsel olanın, ruhun, ampirik, reel hayat içinde belirleyici rol oynadığı anlayışının savunucusudur; hatta bu anlayışın öncüsüdür. İnsan eylem ve davranışlarının, kayıtsız-şartsız mutlak normlara dayanması gerektiğini düşünen, eğitime, yetiştirmeye tayin edici bir rol biçen ilk büyük düşünürlerdendir.

Devlet anlayışının kısa bir eleştirisiyle bu özeti bitirmeden önce, daha önce de değindiğimiz idealar öğretisinin temel kavramı hakkında bir iki tespitte daha bulunmak doğru olacaktır.

Soyutun Somutlaşması

"İdea" kavramı yaklaşık 2 bin yıl boyunca Batı düşüncesinin içinde yolculuk edip durmuş, bizim dilimizde de ide, fikir, düşünce, vb. anlamlarıyla metinlerdeki yerini almıştır. Buraya kadar yapageldiğimiz açıklamalar, ideanın, her şeyin en başındaki imaj, tasarım, ideal var olma hali anlamlarına gelebileceğini gösteriyor. Daha önce de belirttiğimiz gibi, idea Yunanca eidos, resim/görüntü sözcüğüyle akraba.

Herhangi somut bir nesnenin, dünyadaki, evrendeki bir varoluşun gerisinde manevi, zihinsel, tasarımsal bir ilk şeyin mevcudiyetini aramak da ne anlama geliyor, buna gerek var mı diye sormak herkesin aklına gelebilir. Oysa günümüzde, sadece matematiksel olgular konusunda değil,

somut maddi olgular alanında da en gerideki tasarım, ilk taslak anlayışı ya da olasılığı ciddi ciddi bilimsel (popüler) metinlere girebiliyor. Örneğin: *Kaos ve Düzen*. Metnin yazarı, özellikle Heisenberg'in¹ bir tespitiyle dayanarak "içinde tasarım/idea taşıyan madde"den söz ediyordu. Bugün bilimin organik maddenin en temel yapıtaşlarına ulaştığı bir evrede, araştırmalar bize, bir organizma içindeki tek bir hücrenin bütün bir sistemin tasarımını taşıdığına ilişkin güçlü kanıtlar sunuyor. Bu bağlamda, daha "Big Bang"den, büyük patlamadan başlayarak, hidrojenin ilk dönüşümleriyle birlikte, maddenin içinde potansiyel bir tasarım bulunması gerektiği görüşünü ciddiye almış olan fizikçilerden sadece biridir Heisenberg.

Öte yandan matematik alanında, bu tasarım ilişkisine ilginç örnekler sunmak mümkün. 1545 yılında, bugünkü dişlilerin gücünü harekete yansıtan Kardan milinin adını borçlu olduğumuz İtalyan doktor ve matematikçi Gerolamo Cardano,¹ aslında var olması imkânsız negatif sayıların karekökünden ilk kez imajiner (sanal) sayılar elde etmişti. Önceleri kübik denklemlerin çözümünde kullanılan bu sanal sayılar, sonraki yüzyıllarda kimsenin önceden aklının ucundan bile geçiremeyeceği yepyeni bilgilerin ve imkânların kaynağı olarak kullanım alanına girdiler.

Bunlardan biri de, bugün Web sayfalarında bile sık sık örneğini bulabileceğimiz "Mandelbrot kümesi" ve ünlü "elma adam" figürüdür. Benoit Mandelbrot adıyla anılan bu küme, fraktal bir küme oluşturuyor. Fraktaller, çeşitli (sonsuz) biçimlerde kendisiyle aynı çoğalmalar gösteren objelerdir. "Mandelbrot kümesi," sonsuz karmaşık bir kümedir. Bu küme, sanal, karmaşık sayıların kullanımıyla elde edilen fonksiyonların şekle dökülmesi sonucunda, kendini tekrarlayan sonsuz şekiller vermektedir. Kuşkusuz bu sanal, karmaşık sayılar ve "Mandelbrot adamı," tasarımsal bir arka fonun görünürleşmesi olarak anlaşılabilirlerdir. (Bkz. <http://www.olympus.net/personal/dewey/mandelbrot.html>)

İdealar bağlamında tayin edici ve cevabı ilginç soru şudur öyleyse: Cardano, Friedrich Gauss ti¹ ya da Riemann, Mandelbrot gibi matematikçiler, bilimciler, daha önce var olmayan bir şey mi bulmuşlar, yani icat mı etmişler, yoksa zaten var olan bir şeyi mi "keşfetmiş," bulmuşlardır? Yaptıkları buluş değil de, "bulma" ise, o bulunan şeyin onlardan önce var olması şarttır. Diyelim ki öyle. Peki, öyleyse nerede var olmaktadır bu şey, bulunana kadar? Sanal ya da karmaşık sayı, matematikçinin eline geçene kadar potansiyel bir imkân olarak gene bir matematik sisteminin içinde, zihinsel, düşünsel bir alanda var olma durumunda mıdır? Cevabı değil de cevabın aranışı, bizi ilginç tartışmalara, zihinsel arayışlara sürükleyebilir bu tür soruların. Tıpkı, ağacın bütününün tasarımını taşıyan yaprak hücresinin bu mekanizması üzerindeki düşünce gibi.

Günümüzün dünyaca ünlü matematikçisi Robert Penrose, bu bağlamda, potansiyel olarak önceden var olan bir şeyin, bir tasarımın "bulunduğu" görüşüne katılıyor. Matematiksel Platonculuk denebilecek çizgide, "Mandelbrot kümesi"nin insan beyninin bir keşfi olduğunu sanmadığını söylüyor Penrose, "Bu (sadece) var olanın keşfiydi. Küme, tıpkı Everest Tepesi gibi zaten var." Akademisinin girişine, "Matematikçi olmayan buraya giremez," tabelası astırmış olan Platon, yaklaşık 2400 yıl sonraki bu tespiti duysa muhakkak ki çok memnun olurdu.

Veysel Atayman

Ağustos 2003, İstanbul

ŞÖLEN

APOLLODOROS: Sokrates'in en ateşli öğrencilerinden ve en sadık dostlarından. Platon, ona "Phaidon" diyalogunda da yer verir; Sokrates'in son dakikalarında Apollodoros, gözyaşlarını tutamaz, ağlar.

AGATHON: Atina'nın ünlü bir tragedya yazarıydı. Yarışmada ilk zaferini MÖ 416 yılında kazanmıştır. Birincilik alan bu tragedyasının adını bilmediğimiz gibi, Agathon'un başka eserleri de elimize geçmiş değildir. Yalnız, bu yazarın Euripides'in dostu, sofist Gorgias'ın öğrencisi, genç ve yakışıklı olduğunu biliyoruz. İlk zaferinden sonra kurbanlar kesmesi, şenlik yapması Atina geleneklerine uygundur.

ALKİBİADES: Atina'nın ünlü devlet adamlarından biridir. Henüz çok gençken demagogos, yani halk önderi olarak başa geçen bu adam, Atina'yı Sicilya seferine sürüklemiş (415), bu sefer korkunç bir yenilgi ile sonuçlanınca kaçmış, bundan sonra da zaman zaman Atina'nın düşmanlarıyla işbirliği etmiştir.

ARISTOPHANES: Ünlü komedya yazarı. On bir komedyası elimize geçmiştir. Aristophanes komedyalarında Atina'nın politikacıları, devlet adamları, sanatçıları ve şairleriyle alay eder.

SEMPOZYUM

(ŞÖLEN)

Apollodoros:

Aslı aranırsa, sizleri aydınlatmak için hazırlıklıyım. Geçen gün Phaleron'daki evimden çıkıp şehre yürürken bir tanıdık uzaktan beni görmüş, arkamdan yapmacık bir telaşa seslendi:

"Hey, Phaleron'lu Apollodoros, bekleşene beni!"

Ben de durup bekledim.

"Apollodoros, ben de sana bakmıyordum," dedi, "Agathon'un şölenine katılan Sokrates, Alkibiades ve diğerleri sevgi üzerine ne konuşmuşlar, bilmek istiyorum. Olanları Philippos'un oğlu Phoenix'ten duyan birinden öğrendim. Gerçi doğru dürüst bir şey anlatamadı, ama konuşulanları senin de bildiğini söyledi. Ne de olsa, sen Sokrates'in dostusun, sözlerini herkesten iyi sen anlatırsın. Söylesene, sen de oradaydın değil mi?"

"Sana anlatılanlar o kadar da doğru değil," dedim, "Yoksa, bu şölenin benim katılabileceğim kadar yakın bir zamanda yapılmadığını bilirdin."

"Ben gerçekten de doğru olduğunu sanıyordum," dedi.

"Bunu nasıl düşünürsün Glaukon?" dedim ona, "Oysa Agathon yıllardır burada yaşamıyor bilmiyor musun? Benim Sokrates'le vakit geçirmeye başlamam, her gün onun ne dediğini, ne yaptığını izlemeyi bir uğraş haline getirmem daha üç yıl bile olmadı. Ondan önce, amaçsızca oraya buraya koşup, önemli bir şeyler yaptığımı sanırdım; gerçekte ise felsefenin hayatta yapılacak en son şey olduğunu düşünen, senin gibi bir sefildim."

"Alay etmeyi bırak da," dedi. "Bu toplantı ne zaman oldu, sen onu söyle."

"Biz daha çocuktuk," dedim, "Agathon'un ilk tragedyası birincilik kazanmıştı. Ertesi gün korusu ile birlikte toplanıp başarılarının şerefine bir şölen düzenlemişlerdi."

"Desene uzun zaman olmuş. Peki, bunları sana kim anlattı, Sokrates mi?"

"Yok canım, Phoenix'e anlatanla aynı kişi, Kydathene'li Aristodemos adında biri. Hep yalınayak gezen, ufak tefek bir adam. İşte, o bulunmuş toplantıda. O zamanlar Sokrates'in hayranlarındanmış. Sonraları, Aristodemos'un anlattıklarının doğruluğunu Sokrates'e sordum, o da hepsini doğruladı."

"O halde, hemen anlatmaya başla. Şehre giden bu yol, zaten böyle güzel güzel sohbet etmek için yapılmadı mı?"

Böylece, yolda konuşa konuşa yürüdük.

"İşte, bu yüzden konuşmanın başında sizleri bu konuda aydınlatmak için hazırlıklı olduğumu söyledim. Şayet, anlatmamı isterseniz, seve seve anlatırım. Zaten felsefeden konuşmak ya da konuşanları dinlemek, benim için faydası bir yana, sonsuz bir zevktir de. Sizin gibi zenginlerin ve tüccarların sözleri ise hem beni sıkar hem de hiçbir şey yapmadığınız halde, çok şey yaptığınızı düşündüğünüz için acırım size. Belki sizler beni başarısız biri olarak görüyorsunuz. Ama ben sizlerin başarısız olduğunuzu *sanmıyorum*, bunu *biliyorum*."

Apollodoros'un arkadaşı:

"Hep aynısın Apollodoros, hem kendini hem de başkalarını boyuna kötüleyip durursun. Sana kalırsa, başta kendin olmak üzere -Sokrates hariç- bütün insanlar birer zavallı adeta. Nasıl olur

da senin halim selim biri olduğunu söylerler, hiç anlamıyorum. Konuşmalarında, şu an olduğu gibi, kendine ve başkalarına acımasızca saldırıyorsun; tabii Sokrates hariç."

Apollodoros:

"Demek sevgili dostum, besbelli ki böyle konuştuğum için saçma sapan sözler söyleyen bir deli oluyorum."

Arkadaşı:

"Şu an bunları tartışmanın bir önemi yok. Rica ederim, sana sorduklarımızı yanıtla, neler konuşuldu, onu anlat."

Apollodoros:

"Pekâlâ, şunlar konuşuldu aşağı yukarı... Ama durun, Aristodemos'un yaptığı gibi hikâyeyi başından alsam daha iyi olur:

Bir gün, Sokrates, tertemiz yıkanmış, ayağına sandaletlerini giymiş bir halde, Aristodemos'un karşısına çıkmış. Zordur onu böyle görmek. Aristodemos, ona nereye gittiğini sormuş.

"Agathon'un yemeğine," demiş Sokrates, "Dünkü tören çok kalabalık olduğundan korkup kaçmışım, ama bugün için gideceğime söz verdim. Güzel bir delikanlının yanında güzel görüneyim diye, kendime de bir çeki düzen verdim. Sen de davetsiz olarak gelmek istemez misin?"

"Nasıl istersen," demiş Aristodemos.

"O halde, benimle gel de, *İyilerin sofrasına iyiler davetsiz gider* diyen atasözünü yalancı çıkaralım." Hem zaten Homeros da bu atasözünü yerinde kullanamamış; Agamemnon'u eşsiz bir kahraman gibi gösterip, Menelaos'u da tam tersine 'gevşek bir asker' yapmış ve kurban töreninden sonra Agamemnon'un verdiği ziyafete Menelaos'u davetsiz olarak getirmiş; böylece daha iyinin sofrasına değersiz biri gitmiş gibi olumuş. Bunun üzerine, Aristodemos da, ona demiş ki:

"Korkarım, Sokrates, benim başıma gelecek şey de, senin dediğin gibi değil, daha çok Homeros'un ki gibi olacak; değersiz bir adam, değerli bir insanın sofrasına davetsiz gidecek, ama madem beni götürüyorsun, bunun sorumlusu sensin. Ben, davetsiz değil, senin davetinle gitmiş oluyorum."

"Gidelim o halde, ne diyeceğimizi yolda düşüneriz."

Bunları konuştuktan sonra yola koyulmuşlar, yürürken düşüncelere dalan Sokrates, sürekli arkada kalıyormuş. Aristodemos, onu bekleyince de Sokrates:

"Sen durma, yürü," diyormuş ona.

Aristodemos, Agathon'un evine vardığında kapıları ardına kadar açık bulmuş ve orada öylesine kalakalmış: Evin köle hizmetkârlarından biri, onu oracıkta karşılayarak, ziyafetin yapılacağı yere götürmüş. Sedirlere uzanmış konuklar akşam yemeği yemek üzereymişler. Agathon, onu görünce seslenmiş:

"Aristodemos! Tam zamanında geldin, buyur, beraber yemek yiyelim. Eğer başka bir iş için geldiysen, sonraya bırak. Ben de dün seni davet etmek için aramış, bulamamışım. İyi ama, Sokrates nerede? Keşke onu da getirseydin!"

Aristodemos bir de arkasına dönüp bakmış ki, Sokrates yok. Hemen kendisini Sokrates'in davet ettiğini, oraya kadar beraber geldiklerini açıklamış.

"Gelmekle çok iyi yapmışsın, ama anlamıyorum, kendisi nerede?"

"Şimdi buradaydı, ben de şaşırdım. Nerede olabilir bu adam."

Agathon da, hizmetkâra:

"Oğlum, git, Sokrates'i bulup buraya getir, Aristodemos, sen de şöyle Eryksimakhos'un yanına geç," demiş.

Bir hizmetkâr, Aristodemos'un eline yıkaması için su dökerken, bir diğeri içeriye girip seslenmiş:

"Sizin Sokrates, komşu evin kapısında öylece dikilmiş duruyor; çağırdım, ama buraya gelmeye pek niyeti yok!"

"Olur şey değil!" diye bağırarak Agathon, "Git, bir daha çağır, peşini bırakma!"

"Rahat bırakın onu," demiş Aristodemos, "Âdetidir, ortada bir neden yokken, bazen böyle olduğu yerde kalakalır. Az sonra gelecektir. Sakın keyfini bozmayın, kendi haline bırakın."

"Tamam," demiş Agathon, "Madem öyle diyorsun, öyle olsun. Haydi çocuklar, yemek getirin bize. İşinize karışan olmadı mı, canınızın istediğini koyarsınız sofraya. Ben de hiç karışmam, zaten âdetim değildir. Haydi, bugün ben de buradaki herkes gibi sizin misafirinizim. Övgülere layık bir ikramda bulunun bakalım bizlere."

Sonra, başlamışlar yemeğe. Sokrates hâlâ ortalıkta yokmuş. Agathon, ikide bir onu aramalarını istiyor, Aristodemos ise onu engelliyormuş. Derken Sokrates çıkagelmiş. Bu sefer her zaman olduğu gibi gecikmemiş, ama yine de herkes yemeğini yarılammış. En uçtaki divanda tek başına olan Agathon, onu görünce hemen seslenmiş:

"Buraya gel Sokrates!" demiş, "Yanıma yerleş de, dışarıda, avluda sana malum olan bilgi bana da geçsin. Bir şeyler bulmuş olmalısın, yoksa kolay kolay oradan ayrılmazdın!"

Sokrates, otururken:

"Ah, ne iyi olurdu Agathon," demiş, "Keşke bilgi, dolu bir kaptan boş olana bir yün iplikle süzülen su gibi olsaydı da, iki insan, birbirine dokununca bilgi, dolu olandan boş olana geçebilseydi. İşte, o zaman senin divanına oturmak benim için büyük bir nimet olurdu; böylece ben de senin zengin ve güzel bilginle dolardım. Benim bilgim pek önemli değil ya da daha doğrusu bir rüya gibi yoruma açıktır. Oysa seninki pırıl pırıl, gelişmeye hazır bir bilgi; daha gençken sende böylesine parlayan bu bilgiye geçen gün otuz binden fazla Yunanlı şahit oldu."

"Alaylarında pek aşırı gidiyorsun Sokrates," demiş Agathon, "Ama bilgi konusunda biraz sonra seninle kozumuzu paylaşacağız. Dionysos da hakem olacak, ama önce yemene bak."

Sonra Sokrates divana uzanmış, hep beraber yemeklerini yemiş, tanrılara şarap sunmuş, şarkılar söylemişler, bütün âdetleri yerine getirdikten sonra sıra gelmiş içmeye. Pausanias, söz alarak şunları söylemiş:

"Eee dostlar, içmeye nasıl başlasak dersiniz? Açık söyleyeyim, ben dünkü içkiden sonra perişan bir haldeyim; biraz ara vereyim diyorum. Sanırım çoğunuz benimle aynı durumdasınız, çünkü sizler de oradaydınız. Bir düşünelim de, içmenin en zararsız yolunu bulalım."

"Çok doğru söylüyorsun Pausanias," demiş Aristophanes, "Bu içme işini bir düzene sokmalı. Ben de dün ölçüyü kaçıranlardanım."

Ardından, Akumenos'un oğlu Eryksimakhos da söze karışmış:

"Aman, ağzına sağlık!" demiş, "Hele biri var ki aramızda, ben asıl onu dinlemek isterdim. Agathon, ya sen, içkiyi kaldırabilecek misin?"

"Hiç halim yok."

"Aman ne iyi! Sizin gibi içkiye dayanıklı olanlar bile yorulduysa Aristodemos, Phaidros ve benim gibilerin işi iş demektir. Bizler bu işte hep yaya kalanlarız. Sokrates'e gelince; ona sözüm yok, o her türlüşüne vardır; az içsek de bize uyar, çok içsek de. Anlaşıyor ki, burada bulunanlardan hiç kimse pek içki içme heveslisi değil, belki de oyunbozan olmamak için sarhoşluk hakkında gerçeği söylesem iyi olur; hekimlik tecrübeme dayanarak size şunu söyleyebilirim ki, sarhoş olmak insan için zararlıdır. Bundan ötürü içkiyi fazla kaçırmayı ne kendim için isterim ne de başkalarına tavsiye ederim; hele bir de insan akşamdan kalmaysa."

Myrrhinus'lu Phaidros da lafa karışmış:

"Ben kendi hesabıma her zaman seni dinlerim, hele hekimlik söz konusu olursa. Buradaki dostlarımız da iyice düşünürlerse sana hak vereceklerdir."

Bu sözler üzerine, toplantıdaki herkes sarhoş olmadan içkinin keyfini çıkarmaya karar vermiş.

"Madem kimse kimseyi zorlamadan, dilediğimiz kadar içeceğiz," demiş Eryksimakhos, "o halde benim bir isteğim olacak; flüt çalmak için gelen kızı bırakalım gitsin. İster kendi kendine çalsın flütünü, isterse evin kadınlarına. Biz de bugünkü toplantımızı konuşarak geçirelim. Ama ne üstüne konuşacağız? İsterseniz ben ortaya bir konu atayım."

Aralarında anlaşmışlar, Eryksimakhos söze başlamış:

"Sözlerime Euripides'in *Melanhippe*'sinden bir mısra ile başlayacağım; *'Hayır, ben değilim bu sözleri söyleyen,'* gerçekten benim söyleyeceklerim de bana ait değil, Phaidros'un düşünceleridir. Phaidros, her fırsatta öfkeyle şunu söyler; *'Tuhaf, değil mi? Eryksimakhos, şairler neredeyse bütün tanrılar için 'hymnoslar, paianlar'~- yazmışlar da, bunca şair arasından biri de çıkıp, bu kadar eski, bu kadar önemli bir tanrı olan Eros hakkında tek bir övgü bile yazmamış. Hatırı sayılır Sofistleri ele alsak, önemli bir filozof olan Prodikos gibi, onlar da, Herakles ve diğerleri için düz sözle övgüler yazmışlar. Hem, bu bir şey değil, dahası var; elime bir kitap geçti; pek bilge bir adamın yazdığı bu kitapta tuz ve faydaları üstüne akıl almaz övgüler vardı. Buna benzer daha nice nice şeylerin ciddiye alınarak göklere çıkarıldığını görüyoruz. Bu tür konulara bu kadar emek harcanmış, ama ne yazık ki bugüne kadar Eros'un, sevginin şanına yaraşan bir övgü yazmaya kimsenin eli varmamış. Bu kadar yüce bir tanrı, nasıl bu kadar yabana atılmış!'* Bence, Phaidros, böyle konuşmakta yerden göğe kadar haklı. Ben de bir yandan onun gönlünü hoş etmeye can atarken, sizlerin bu fırsatla Eros'un hakkını vermenizi doğru buluyorum. Sizler de aynı fikirdeyseniz, vaktimizi bu konu üzerine konuşarak geçirelim diyorum. Soldan başlayarak sağa doğru, hepimiz Eros'a yakışır güzel sözler düzelim. İlk olarak Phaidros konuşsun, çünkü hem sıranın başında bulunuyor hem de bu konunun fikir babası o sayılır."

"Kimse bu dileğe karşı çıkmaz sanırım," demiş Sokrates, "Ne her zaman sevgiden başka bir şey bilmediğimi söyleyen bendeniz, ne Agathon, ne Pausanias, ne bütün vaktini Dionisos ve Afrodite adanmış Aristophanes ne de burada gördüğüm bir kimse. Gerçi biz sonlarda oturduğumuza göre, söz hakkımız eşit olmayacak, ama bizden önce en doğru, en güzel sözler söylenmiş olursa, canımıza minnet. Haydi öyleyse, sevgiyi ilk övecek Phaidros'a uğurlar dileyelim."

Bu sözler herkesin hoşuna gitmiş ve Sokrates'in fikrine katılarak, Phaidros'u konuşmaya davet etmişler. Doğrusu Aristodemos, onun neler söylediğini pek iyi hatırlamıyordu; hoş, ben de onun bütün söylediklerini hatırlamıyorum, ama yine de size konuşmacıların sözlerinin anılmaya değer taraflarını anlatayım.

Dediğim gibi, ilk sözü Phaidros almış ve şunları söylemiş:

"Eros'un -özellikle kökeni düşünülecek olursa ve daha başka birçok nedenden ötürü- insanlar ve tanrılar arasında ulaşılması güç, görkemli bir yeri vardır. Bütün tanrılardan daha eski olması ise başka bir onurdur. Biliriz ki, ne anası babası vardır ne de ondan bir şair, bir yazar bahseder. Hesiodos, ilk olarak Kaos'un, sonra da her şeyin ebedi temeli olan Toprak Ana ve Eros'un var olduğunu söylerken, Kaos'tan sonra Toprak Ana ve Eros'un birlikte doğduğunu kastetmiş. Parmenides ise, yaradılışı anlatırken 'Bütün tanrılardan önce Eros vardır,' demiş. Üstelik,

Akusialos bile Hesiodos'a katılır. İşte, böylece, birçok kimse Eros'un en eski tanrı olduğu konusunda birleşir.

"Eros, eski bir tanrı olması dışında, aynı zamanda bizim için en büyük nimetlerin de kaynağıdır. Bana sorarsanız, bir genç için iyi bir âşık, bir âşık içinse bir genci sevmekten daha iyi ne olabilir? Çünkü, güzel yaşamak isteyen insanlara ne şöhret ne zenginlik ne akrabaları ne de hiçbir şey, Eros kadar ilham kaynağı olmamıştır. Şimdi sorarım size; bu neden böyledir? İnsan neden çirkin bir şey yapmaktan utanır da, güzel şeyleri yapmaya özenir? Bu iki duygu olmasa, ne bir devlet ne de bir insan büyük ve güzel işler başarabilir. Şimdi, ben şunu söylüyorum: Seven bir adam, kötü bir iş yaparken yakalanırsa, yahut bir zarara uğrayıp da korkaklığı yüzünden kendini koruyamazsa, ne babasının ne arkadaşlarının, hiç kimsenin onu bu halde görmesi, sevgilisinin görmesi kadar üzmez. Sevgilisi için de aynı şey söz konusudur; o da kötü bir şey yaptığı zaman, en çok kendini sevenin yüzüne bakmaktan utanır. Diyelim ki, sevenler ve sevilenlerden bir devlet veya bir ordu kurmanın bir yolu olsaydı, utanılacak bir şey yapmaktan korkup, iyi şeyler yapmak için birbirleriyle yarışan bu insanlardan daha iyi yurttaşlar olabilir miydi? Bu insanlar yan yana savaşırlar, sayıları ne kadar da az olsa, yenemeyecekleri kimse olabilir mi? Neden? Çünkü, seven adam, sevdiğinin gözü önünde silahlarını bırakıp kaçmaktansa, binlerce kez ölmeyi göze alır. Hele tehlikeye yakın sevgilisini yalnız bırakmak, yardımına koşmamak, en korkak adamın bile yapacağı iş değildir. Eros, ona tanrısal nefesinden üfleterek, onu doğuştan cesur bir adam yapar. Homeros der ya; ' tanrı yiğitlere yürek üflermiş' diye; işte, budur Eros'un sevenlere verdiği güç.

"Başkası için ölmek... bunu kadın olsun erkek olsun yalnız sevenler yapabilir. Pelias'ın kızı Alkestis, Yunanlıların karşısında bunun en güzel örneğini gösterdi; anası babası dururken, kocası için ölmeyi göze aldı, ama Eros, kadına öyle bir cesaret verdi ki, onun yanında anne ve babası, oğullarına sadece isimle bağlı birer yabancı gibi kaldılar. Bu yaptığına yalnız insanlar değil, tanrılar bile şaşıtı kaldı ve onun bu davranışını o kadar beğendiler ki, ruhunun Hades'ten dışarı çıkmasına izin verdiler. Oysa tanrılar, böyle bir ayrıcalığı nice nice güzel işler yapmış pek çok insan arasından çok az kişiye tanımışlardır. Demek tanrılar da Eros'un insana kazandırdığı gücü ve erdemi her şeyden üstün tutuyorlar. Buna karşılık, Oiağros'un oğlu Orpheus, Hades'ten elleri boş dönmüş, almaya geldiği karısını değil, sadece hayaletini götürmüştü, çünkü tanrılara göre Orpheus, yumuşak davranmış -ne de olsa bir çalgıcıydı- Alkestis gibi ölmeyi göze alamamış Hades'e canlı olarak girmenin bir yolunu bulmuştu. İşte, bu yüzden tanrılar ona ceza vermiş, ölümü bir kadının elinden olmuştur. Thetis'in oğlu Akhilleus'a ise Mutlular Adalarına^ gitme şerefini verdiler. Neden; çünkü annesinin, ona, *'Hektor'u öldürürsen, sen de öleceksin, öldürmezsen, yurduna dönüp uzun uzun yaşayacaksın,'* demiş olmasına rağmen, o yine de sevdiği Patroklos'un yardımına koşarak, öcünü alma yiğitliğini göstermiş, yalnız onun için ölmeyi değil, o öldükten sonra ardından gitmeyi de göze almıştı. İşte, bundan ötürü, kendini sevene böylesine değer verdiği için tanrılar, bu yaptığına hayran kalıp onu görülmedik bir biçimde onurlandırdılar.

"Şunu söyleyeyim ki; Patroklos, Akhilleus'un sevgilisiydi demekle saçmalıyor Aiskhylos. Akhilleus, yalnız Patroklos'tan değil, bütün yiğitlerden daha güzelmiş Homeros'un dediğine göre, daha sakalı bile terlememiş ve Patroklos'tan daha gençmiş. İşin doğrusu şu ki, sevgiden gelen erdeme en çok değer veren tanrıların asıl hoşlandıkları, hayran oldukları şey, sevenin sevgilisine gösterdiği sevgiden çok, sevileni sevene bağlayan sevgidir. Çünkü seven, tanrılara daha yakındır, özünde tanrılık vardır; işte bu yüzden, Akhilleus'u Alkestis'ten daha fazla tutmuşlar ve onu Mutlular Adaları'na göndermişlerdi.

"Uzun sözün kısası, bence Eros, tanrıların en eskisi, en saygı değer, en güçlüsüdür ve insanlara hem hayatlarında hem de ölümlerinde erdem ve mutluluk kazandırır diyorum."

Aristodemos'un anlattığına göre, Phaidros, işte bunları söylemiş. Phaidros'tan sonra başkaları da konuşmuş, ama ne dediklerini pek hatırlamıyordu. Onların söylediklerini bir yana bırakıp, Pausanias'ın konuşmasını anlattı. O da şöyle demiş:

"Bana kalırsa, Phaidros bizden sadece Eros'u övmemizi istemekle konuyu iyi bir yola sokmuş olmadı. Bir tane Eros olsaydı, tamam derdim, ama bir değil ki. Olmadığına göre, önce hangisinin

övlmesi gerektiğini söylemek gerekir. Ben konuyu doğru yola sokmaya çalışacağım. İlk olarak, Eros'un nasıl övlmesi gerektiğini söyleyip, sonra da tanrıyı gerektiği gibi öveceğim.

"Herkes bilir ki Eros, Aphrodite'den ayrılmaz. Aphrodite tek olsaydı, Eros da tek olurdu, ama mademki iki Aphrodite var, Eros'un da iki olması gerekir. Bu nasıl inkâr edilebilir? Eski olan, 'Urania' dediğimiz göksel Aphrodite, göğün kızıdır ve ana karnından doğmamıştır. Daha sonra gelen ise, Zeus'la Dione'nin kızıdır; ona 'Pandemo' Aphrodite diyoruz. Eros için de bu durum geçerlidir; biri sıradan, halktan insanların yaşadığı Pandemos; diğeri ilahi, göksel bir sevgi olan Uranios'tur. Şimdi, bütün tanrılar övgü bekleyeceğine göre, her birinin kendine has özelliklerini anlatmamız gerekir, çünkü eylemler meydana gelirken ne iyi ne de kötüdür. Örneğin, şu anda yaptığımız şey; içmek, şarkı söylemek, konuşmak; bunların hiçbirisi kendiliğinden güzel değildir. Güzellik, bunların yapılış biçiminden doğar. Bunları güzel, doğru dürüst yaparsak güzel olur, yapmazsak çirkin olur. Bu, gönül işinde de böyledir; Eros, bizi, güzel ve değerli olan her şeye değil, sevginin güzeline yöneltendir.

"Pandemo Aphrodite, insanı bütün dünyanın ortak malı haline getirir ve bu alçak sevgiyi tadanlar, işlerini tesadüflere bırakırlar. Bunlar, akli ermeyen kadın ve çocukları sever, onların ruhlarından çok, bedenlerini ister, bunu yaparken de doğru, yanlış gözetmezler. Bahtlarına ne çıkarsa; ister iyi, ister kötü. Bu, doğarken hem erkeklik hem de kadınlıktan pay alan genç tanrıçanın doğasından kaynaklanır. Göksel Aphrodite'in yolundan gidense, hiç dişilik karışmamış, tamamen erkeksi bir tanrıya bağlanmış olur, ayrıca daha eski olan bu tanrı ahlaksızlığa kendini hiç mi hiç kaptırmaz. Doğası gereği, daha güçlü ve akıllı olan, bu Eros'un yolundan gidenler katıksız erkek olurlar. Coşkunluklarını katıksız olarak bu Eros'tan alanlar, kendilerini sübyancılığa kaptıranlardan kolayca ayırt edilebilir. Onlar, gençleri yalnızca akılları işlemeye başladığı çağda, yani sakalları biterken severler, çünkü niyetleri saf çocukları tuzağa düşürmek, sonra da hiçe sayıp, başka sevgilere koşmak değil, onlarla ömür boyu beraber yaşamak, bir hayat ortaklığı kurmaktır. Hatta, bir kanunla küçükleri sevmeyi yasak etmeli ki, sevenlerin bunca emekleri sonu belirsiz bir işte harcanmasın. Çünkü çocukların ruhları, bedenleri sonunda iyilikten yana mı, kötülükten yana mı olacak, bilinmez. Gerçi iyi insanlar bu kanuna kendiliğinden uyarlar. Ama Pandemos düşkünü ucuz âşıklara karşı zor kullanmalıyız, tıpkı onların serbest kadınlarla düşüp kalkmalarını önlemek için elimizden geleni yaptığımız gibi. Onların kötü şöhretleri yüzünden değil midir ki, seven bir insanın gönlünü yapmayı çirkin bir şey sayacak kadar ileri gidiyor birçok kimse, çünkü sevenlere hep kötü anlamda bakıyorlar, onların ölçsüz, edepsiz hallerini görüyorlar da ondan. Oysa ki, hangi işte olursa olsun, insan, yaptığını yolu yordamı ile yaptı mı, kimsenin ona kötü gözle bakmaya hakkı yoktur.

"Başka memleketlerde, sevmenin sınırları belli, kolayca kavranır bir tek geleneği vardır; bizdeyse türlü türlü görölür. Elis'te, Lakedaimon'da, Boiotialılarda, yani insanların konuşmada usta olmadıkları yerlerde kural kesindir; sevenin gönlünü yapmak iyi bir şey sayılır; genç olsun, yaşlı olsun, kimse buna ayıp demez. Çünkü, sanıyorum ki gençleri sözlerle kandırmak için uğraşmak istemezler; isteseler bile, konuşmak ellerinden pek gelmez. İonia'nın ve yabancıların boyunduruğu altında yaşayan yerlerin gelenekleri ise bu işi ayıp sayar; çünkü, yabancıların zorbalığa dayanan düzeni yalnız bunu değil, düşünce ve beden eğitimini de ayıp sayar. Kullarının büyük düşüncelere yükselmeleri baştakilerin işine gelir mi hiç? Gerçek dostlukları da, kullarının anlaşmalarını da istemezler, çünkü bunlar, sevginin yarattığı nice değerler arasındadır. Bu konuda bizim tiranlarımız da alacakları dersi aldılar. Aristogeitonas ile Armodios'un dostluğu ve sevgisi değil midir, onların zorbalıklarına son veren? Demek, seveni sevindirmenin ayıp sayıldığı yerde, bu kuralı doğuran, bir yanda baştakilerin doymaz hırsları, öbür yanda alttakilerin pısrıklığı yüzünden halkın düşkünlüğü olmuştur. Tersine, bu işi iyidir diye kestirip atanların kurdukları gelenek de bir düşünce tembelliğinden ileri geliyor.

"Bizdeki âdet, bunların hepsinden daha güzel ve de anlaşılması daha zordur. Bir düşünelim, gerçekten biz ne istiyoruz; açıkça sevmek, gizli gizli sevmekten daha güzeldir; bundan da güzeli, en soylu, en değerli insanlar, başkalarından çirkin de olsalar, sevilmeaktelerler. Seven bir insanı desteklemek için hepimiz neler neler yapmayız ki! Kötü saydığımız bir iş için yapar mıyız bunları? Bizde birisini elde etmek güzel, elden kaçırmak çirkin sayılır. Sevdığını elde etmek için

sevenin en olmayacak serüvenlere katılmasını bile hoşgörürüz, ama bundan başka neyin peşine düşsek, neyi yapmaya can atsak, felsefenin en acı yergilerine uğrarız. Sevgililerin birbirleri için yaptıklarını biri çıkıp da para, mevkii, iktidar elde etmek için yapsa, dileğine varmak için yalvarıp yakarsa, yeminler etse, kapı önlerinde yatsa, hiçbir kölenin katlanamayacağı köleliklere katlansa, dostlarını da, düşmanlarını da karşısında bulur; düşmanları onu, dalkavuklukla, el etek öpmekle suçlar, dostlar ise ona sitemler eder, yaptıklarından utanır. Oysa ki, bütün bunları seven bir insan yaptı mı hoşgörülür, hatta gelenekler, onu ayıplamak şöyle dursun, dünyanın en güzel şeyini yaptığına inandırır. İşin garibi, yemin edip, yeminini bozduğu zaman bile tanrılar onu affeder; atasözünün de dediği gibi, '*sevgi yemini yemin sayılmaz*'. Demek ki, tanrılar da, insanlar da sevene tam bir özgürlük vermişler; bizim geleneklerimizden bu anlaşılıyor. Böyle olunca, bizim kentimizde sevmenin ve sevenlerin dostu olmanın iyi bir şey sayılması beklenebilir, ama bir yandan da görüyoruz ki, babalar, çocuklarının başına eğitmenler koyup, sevgililerin birbirleriyle konuşmasına engel oluyorlar. Birbirini sevenleri arkadaşları görünce ayıplıyor, yaşlılar da ayıplamaya engel olmuyor, onlara 'yanlış yapıyorsunuz,' demiyorlar. Bunlara bakınca, buralarda sevmenin kötü görüldüğünü sanıyor.

"Şimdi, bana kalırsa mesele şu: Başta da söylediğim gibi, bu iş tek taraflı değil; sevgi, tek başına ve kendiliğinden ne güzeldir, ne de çirkin. Güzel yapılırsa güzeldir, çirkin yapılırsa çirkindir. Düşkün bir insanın arzularına çirkince kapılmak ne kadar kötüyse, değerli bir insana kendini güzel bir şekilde vermek de o kadar iyidir. Düşkün dediğimiz, Pandemos, sıradan bir âşık ruhtan çok, bedeni seven adamdır. Bu sevgi uzun sürmez, çünkü sevilen şey kalıcı değildir. Asıl sevdiği şey, sevgilinin bedenidir, bir çiçek gibi solar solmaz, sözler, yeminlerle birlikte sevgi de uçar gider. Bir insanı içi güzel diye severse, ömür boyu sever, çünkü sürekli bir şeye bağlanmıştır. İşte, bizim geleneğimizin istediği, bu sevgililerin birbirlerini en iyi, en güzel şekilde denemesi, kötü arzulardan kaçıp, iyi arzulara uymalarıdır. Onun için, kimine koş, kimine kaç diyerek, onları sınar, sevenin de, sevilenin de iyiden mi, kötüden mi yana olduğuna bakarız. Yine bunun içindir ki, çabuk elde etmeyi ayıp sayar, aradan biraz zaman geçmesini isteriz, çünkü zaman, denemek için en iyi fırsattır. Kötü gördüğümüz başka bir şey de, kendini para ya da mevkii elde etmeye adanmak, korku ve baskı altında gevşemek, yahut para veya politik gücün etkisine kapılmaktır. Kötü görürüz, çünkü bunların sağlam, sürekli bir tarafı yoktur; üstelik, bunlarla güzel bir dostluk edinilmez.

"Kendini sevgiye vermenin bizim geleneğimizce güzel olan tek bir yolu vardır: Seven bir insanın her türlü köleliğe katlanması onu küçük düşürmez, ayıp sayılmaz; bu gönüllü köleliğin de gerçekten utanılmayacak biricik şekli erdem uğruna köle olmaktır. Biz şöyle bir kanun ortaya koymuşuz; insan kendini, birine kul köle ederken, onunla daha üstün bir bilgiye, daha üstün bir erdeme ulaşacağına inanıyorsa, bunda hiçbir küçüklük yoktur. Demek ki, iki ilke birleşiyor; gençlerin birbirini sevmesiyle, bilgiye veya erdeme gönül vermesi tek bir şey oluyor. Ancak bu şekilde, bir delikanlının kendini sevene yüz vermesi güzel sayılabilir. Seven ile sevilen, bu birliğe nasıl varabilirler? Her biri benzer görüşlere sahipken, birincisi kendisine yüz veren delikanlıya yapılması doğru olan her yardımı yaparsa; diğeri, kendine bilgi ve erdem getiren bir insanı doğru işlerde destekleyecek, her türlü değerlerini artıracı, bu durumda birincisi de daha erdemli, daha bilgili olmayı isteyecektir. Evet, işte o zaman bu iki yol bir noktada birleşir ve yalnız orada sevgilinin sevenle birlikteliği güzel bir şey olur, başka hiçbir şekilde değil. Bu yolda insan aldansa bile ayıp sayılmaz, oysa ki başka her yolda insan aldansın, aldanmasın, utanılacak hallere düşer. Örneğin, bizi seven birini zengin sanıp, ona parası için yüz versek, sonradan adamın fakir olduğu anlaşılınca elimize de beş para geçmezse, utanmaz mıyız bundan? Böyle davranmakla ne mal olduğumuzu ortaya koymuş oluruz; bize, para için her şeyi yapan bir adam derler, bu da güzel bir şey değildir. Bir de tersini düşünelim; bizi sevenin iyi bir insan olduğunu düşünür, onun sevgisiyle daha iyi olacağımızı umarsak, adamın aşağılık, değersiz bir insan olduğu ortaya çıksa bile; bu aldanma, güzel bir aldanma olur, çünkü bununla nasıl bir insan olduğumuzu göstermiş oluruz; bize değer kazanmak, daha iyi olmak için her şeye canla başla sarılan bir insan derler; bundan güzel şey de olamaz. Demek ki, erdem uğruna sevmekle, sevmek, ne türlü olursa olsun güzel oluyor. İşte, göksel Aphrodite'ye bağlı sevgi budur; kendisi de göksel ve yücedir. Devlet

için de, birey için de bu sevginin değeri büyüktür, çünkü seveni de sevileni de erdem yolunda kendi kendini aşmaya zorlar. Bundan başkası hep 'Pandemo' Aphrodite'ye bağlıdır.

"İşte Phaidros, sevgi üstüne benim hazırlıksız olarak söyleyebileceklerim bunlar."

Pausanias, söyleyeceklerini söyleyip, konuşmasını bitirip sustuktan sonra (böyle kelimeleri tekrar edip, konuşmayı bilgeler öğretti bana)^{1^} söz sırası Aristophanes'e gelmiş, ama Aristodemos'un dediğine göre, fazla yemekten midir, Aristophanes hıçkırığa tutulmuş bir türlü konuşamamış. Yanında oturan hekim Eryksimakhos'a şu kadarını söyleyebilmiş:

"Eryksimakhos, ya hıçkırığımı durdur yahut da kendiliğinden duruncaya kadar benim yerime sen konuş."

"Peki, ikisini birden yapayım," demiş Eryksimakhos. "Senin yerine konuşayım; hıçkırığın durunca konuşursun. Yalnız, beni dinlerken nefesini uzunca tut ki, hıçkırığın dursun. Durmazsa, su ile gargara yap, yine durmazsa bir şeyle burnunu karıştır ve hapşır. Bunu bir iki defa yaptın mı, hıçkırığın ne kadar inatçı olursa olsun kesilir."

"Sen konuşmana bak," demiş Aristophanes, "Ben de dediklerini yapayım."

Eryksimakhos, söze başlamış:

"Bence Pausanias, çok iyi başladığı konuşmasını iyi bitiremedi. Onun sözlerini ben tamamlamaya çalışacağım. Sevgiyi ikiye ayırmak doğru bir şey, ama bu iki sevgi yalnızca insan ruhunda güzele karşı bulunmaz, daha nice şeyler, örneğin hayvanlar, topraktaki bitkiler, kısacası bütün varlıklarda bulunur. Bizim sanatımız olan hekimlik, insanı böyle bir görüşe götürüyor. Eros, büyük ve yüce bir tanrıdır, tanrı işlerinde de, insan işlerinde de etkisi sınırsızdır.

"Sözlerime hekimlikle başlayarak, sanatıma karşı duyduğum saygıyı belirteceğim. Bedenlerin yapısını da bu iki türlü sevgi kurar. Bakın nasıl; herkes şunu kabul eder ki, bedende sağlıklı hastalık, birbirine benzemeyen ayrı ayrı hallerdir. Birbirine benzemeyen şeylerin arzuları, sevgileri de elbette birbirine benzemeyecektir; sağlam bir bedendeki sevgi, hasta bir bedendeki sevgiden farklıdır. Biraz önce Pausanias, 'iyi insanları sevmek güzel, kötülerini sevmek çirkindir,' diyordu; onun gibi, bedende de iyi ve sağlam olanın yolunda gitmek güzeldir; -hatta hekimlik dediğimiz işin yapmak zorunda olduğu şey de budur- kötü, yani hasta olana yönelmek çirkindir, iyi bir hekimin yapması gereken bu gidişi önlemektir. Hekimliğe kısaca, sevginin bedende dolması ve boşalması ile ilgili bilgi denebilir. Bu olaylar içinde güzel sevgiyi çirkin sevgiden ayırmasını bilen, hekimlerin hekimi olur. İyi bir hekim, beden yapısında öyle bir değişiklik yapar ki, sevginin biri, ötekinin yerine geçer, sevginin olmadığı ve olması gerektiği yerde yaratmasını bilir ya da tam tersine, bulunmaması gerektiği yerden onu koparıp atar. Bedende birbirine düşman olanları dost yapmaya, onların birbirlerini sevmelerine gücü yetmelidir. Birbirini sevmeyen şeyler, soğukla sıcak, acıyla tatlı, kuruyla yaş gibi birbirine karşıt olan şeylerdir. Bunları birbirine sevdirmeye ve uyuşturmanın yolunu bularak, ustamız Asklepios, siz şairlerin dediği ve benim de inandığım gibi, hekimlik sanatını kurmuştur.

"Söylediğim gibi, hekimlik tamamen bu tanrının emrindedir; beden de, toprağın da işlenmesi ona bağlıdır. Müziğe gelince; biraz düşünmesini bilen biri, onun öbür sanatlarla aynı durumda olduğunu açıkça görür. Herakleitos'un da karışık bir deyişle söylemek istediği bu olmalı herhalde; *'Birlik, kendi içinde ayrılan şeylerin uyuşmasıdır, tıpkı yayın ve lirin uyumu gibi.'* Uyumun karşıtlık içinde var olduğunu ya da karşıtıktan kaynaklandığını söylemek, mantığa aykırıdır. Demek istediği belki de şuydu: Birbirinden ayrılan alçak ve yüksek sesler uzlaşarak müzikteki ahengi meydana getirirler. Alçakla yüksek aynı kalsalardı, ahenk diye bir şey olamazdı. Gerçekten de ahenk, bir ses birliğidir, ses birliği ise bir uyuşmadır. Ama iki şey birbirine karşıt olduğu sürece bir uyuşma olmaz, çatışan, uyuşmayan şeyler bir ahenk kuramaz. Ritim için de bu böyledir; çünkü ritim, birbirine karşıt olan hızlıyla yavaşın uyuşmasından doğar. Bütün bunlarla müziğin yaptığı hekimlikte olduğu gibi, ayrı şeyleri sevgiyle kaynaştırıp uyusturmaktır. Başka türlü söyleyecek olursak müzik, armoni ve ritim alanında sevgi birleşimidir. Ayrıca armoni ve

ritmin yapılarında sevgi belirtisini görmek zor değildir; burada sevginin iki türü de pek görülmez. Buna karşılık, insanların armoni ve ritimleri kullanışlarında gerek müziği yaratırken (buna besteleme diyoruz), gerekse bu yaratılan ses ve söz dizelerin yerli yerinde kullanılırken (ki buna da usûl bilgisi deriz), işte burada zorluk başlıyor ve işini iyi bilen bir usta aranıyor. Böylece, yine aynı düşünceye varmış oluyoruz; akıllı olan insanlar, kendilerinden daha akıllı olanlara yüz vermeli ve sevgilerini yaşatmaya çalışmalıdır. İşte, güzel sevgi, göksel dediğimiz, Urania'ya bağlı dediğimiz sevgi budur. Polymnia'ya bağlı, basit olan öbür sevgiye gelince; onun tadını çıkarmak için ölçülü, hesaplı olmak gerekir. Nitekim, hekimlik sanatında hastalanmadan yemek yemenin tadına varabilmeyi sağlamak önemli bir iştir. Demek oluyor ki, müzikte, hekimlikte ve her şeyde hem insan, hem tanrı işlerinde bu iki sevgiyi gereğince karşılamasını bilmeliyiz, çünkü her şeyde her ikisi de vardır.

"Yılın mevsimlerine bakacak olursak, onların düzeninde de hep bu iki sevgiyi görürüz. Demin söylediğim, sıcakla soğuk, kuruyla yaş gibi karşıtıklar, düzenli bir sevgiye kavuşup uyuştular, kaynaştılar mı, insanlar, hayvanlar ve bitkiler için sağlık ve hareket başlar ve bundan hiçbir zaman zarar görmezler. Mevsimler ölçsüz bir sevgiye dönüşürse her şey sarsılır, yıkılır; canlıları ve bitkileri kıran salgınlar ve daha binbir çeşit hastalıklar bundan doğar; kırağılar, dolular, kıranlar, bu alandaki sevgi olaylarının ölçsüz ve düzensiz oluşundan ileri gelir. Bu olayları yıldızların hareketlerini bilmeye astronomi diyoruz.

"Dahası var; tanrılara adanan kurbanlar, yapılan kehanetler, türlü şekillerde geleceği görmeler (tanrılarla insanlar arasındaki bütün alışverişler); peki, bütün bunlar neye yarar? Tabii ki sevginin iyisini korumaya, kötüsünden kurtulmaya. Günah işlemek, anamız, babamız, akrabalarımız, tanrılarımız karşısında sevginin doğrusuna, düzenlisine değer verecek yerde, tersini yapmaktır. Bunun içindir ki, kâhinler, sevgileri inceden inceye gözden geçirirler, onları düzeltmek için türlü çarelere başvururlar. Yani, kâhinlik, tanrılarla insanlar arasında dostluk kurmanın yolunu bulma bilgisidir, aynı zamanda insanları sevgi işlerinde yüce kanunları ve tanrıları saymaya yöneltir.

"İşte sevgi böylesine değişik, böylesine yüce, böylesine dünyayı saran bir kudret, bir bütündür. Fakat biz insanlar ve tanrılar arasında çok büyük bir etkisi olan sevgi, ölçülü, düzenli sevgidir. O, her türlü mutluluğu bize sunar, insanlar ve üstün varlıklar olan tanrılar arasında ilişkiler, dostluklar kurar. İşte, benden bu kadar. Sevgiyi överken, belki istemeden çok şeyi bir kenarda bırakırum. Hem, zaten eksik bıraktığım şeyler varsa, onları tamamlamak da senin işin olsun Aristophanes. Yok, eğer sen tanrıyı başka bir yoldan övmek istiyorsan, başla övmeye. Hazır hıçkırığın da durdu."

Böylece söz Aristophanes'e geçmiş:

"Evet," demiş Aristophanes, "Hapşırınca hıçkırığım birden kesiliverdi. Ne tuhaf şey şu insan bedeni! Rahata kavuşmak için hapşırma gibi ne rahatsız, ne gürültülü bir çareye başvurması gerekiyor! Ama hıçkırığım birden durdu hapşırınca."

Eryksimakhos, söze karışmış:

"İlahi Aristophanes, bak şu yaptığına! Söze başlayacak yerde, elâlemi güldürüyorsun. İş alaya dökmemen için, şimdi sana bir de bekçilik mi edeyim? Madem rahat ettin, konuş artık."

Aristophanes, gülerek:

"İyi söyledin Eryksimakhos," demiş, "Bunları hiç söylememiş olayım. Sen de bana bekçilik etme, çünkü, sözlerimin seni güldürmesinden değil -çünkü güldürürsem, bizim sanata hizmet etmiş olurum- asıl sözlerimin gülünç olmasından korkarım."

"Ya, demek bir nükte ile işin içinden çıkacağını sanıyorsun, öyle mi Aristophanes? Yağma yok, aklını başına toplasana, sana sözlerinin hesabını soracağımı unutma. Belki de sormam ya, neyse..."

"Haydi, öyle olsun Eryksimakhos. Benim niyetim, senin ve Pausanias'ın anlattıklarınızdan farklı şeyler anlatmak. Bence insanlar, Eros'un kudretini iyice anlayabilmiş değiller. Anlamış

olsalardı, ona tapınaklar, sunaklar yapar, kurbanlar keserlerdi! Oysa hiç böyle şeyler yaptıkları yok, asıl ona yapmaları gerekir. Çünkü, tanrılar arasında, insanları en çok seven, insanların yardımına koşan, en büyük mutluluklara ermemize engel olan dertlerin devasını bulan hep odur. Ben sizi sevginin sırrına erdireyim, siz de bu sırrı başkalarına verin.

"İnsan, aslında neydi, ne oldu; önce bunu bilmemiz gerek. Çünkü, bir zamanlar insan soyu şimdiki gibi sadece erkek ve dişi olarak ikiye ayrılmıyordu; her ikisini de içine alan bir üçüncü tür daha vardı. Bu türün kendisi kayboldu, ama adı kaldı; androgynos denilen bu türün adı gibi, cinsiyeti de hem erkek, hem dişiydi; bugün bundan söz etmek bile ayıp sayılır. İşte, bu insanlar yuvarlak sırtları ve göğüsleri ile tostoparlak bir şeydi. Her birinin dört eli, bir o kadar da bacağı vardı; yuvarlak boyunları üzerinde birbirine tıpatıp eşit, ama ters yöne bakan iki yüz bulunan bir kafaları, dört tane de kulakları vardı; edep yerleri gibi her şeyleri bu yapıya göre hep ikişer ikişerdi. Yürürken, istedikleri yöne doğru, bizim gibi adım atabilir, koşmak istedikleri zaman da tepetaklak havaya kaldırdıkları bacakları ile bir tekerlek olur, dört kol, dört bacak üzerinde döne döne uçar giderlerdi. Peki, ama insanlar neden -dediğim gibi- böyle üç türdü? Çünkü aslında erkekler güneşten, dişiler yeryüzünden gelmeydi, ikisinin karışımı olan tür ise aydan; ay, hem güneşe hem dünyaya bağlıdır. Toparlık olmaları, döne döne gitmeleri de aya benzedikleri içindir. Homeros'un anlattığı, göğe tırmanıp tanrılara karşı koymaya çalışan Ephialtes ile Otos da bu türden olmalılar.

"Bunun üzerine, Zeus ve öbür tanrılar görüşmüş, konuşmuş ve ne yapacaklarını pek bilememişler. Bir yandan, insanları yok etmek, devlere yaptıkları gibi, soylarını yıldırımlarla yakıp kül etmek istemiyorlar, (çünkü, insanlar kendilerine kurbanlar sunuyorlardı) diğer taraftan da küstahlığın bu derecesine göz yumamıyorlardı. Zeus, uzun uzun düşündükten sonra, 'Galiba bir çare buldum,' dermiş, 'İnsanlar hem hayatta kalsın hem de kuvvetten düşüp, hadlerini bilsinler. İkiye böleceğim onları; böylece hem zayıf düşecekler hem de sayıları artıp, bizim için daha faydalı olacaklar. Üstelik, iki bacak üstünde, doğru dürüst yürüyecekler. Yine de hadlerini bilmez, uslu durmazlarsa, yeniden ikiye bölerim, bu sefer tek bacak üzerinde zıplaya zıplaya giderler.'

"Böyle demiş Zeus ve hemen ardından, tıpkı bir meyveyi kurutmak için ikiye ayırır gibi ya da bir yumurtayı ince bir kılla ortasından keser gibi insanları tutup ikiye böler.

"Zeus, kesilen yerlerini görsünler ve bundan ders alsınlar diye, Apollon'a, kestiği adamların yüzlerini, boyunlarını tersine çevirmesini söylemiş ve yaralarını iyileştirmesini buyurmuş. Apollon da yüzlerini tersine çevirmiş ve derilerini, şimdi karın dediğimiz yerde, bir kesenin ağzını kapar gibi birleştirmiş, sımsıkı büzerek ortada tek bir delik bırakmış. İşte, biz buna göbük diyoruz. Sonra, bakmış ki buruşukluklar var, onları da düzeltmiş, ayakkabıcıların deriyi yontmak için kullandıkları bıçağa benzer bir aletle göğüslerine biçim vermiş ve eski hallerini unutmasınlar diye karınlarının, göbüklerinin ötesinde berisinde birkaç kırışıklık bırakmış.

"İşte böylece ikiye ayrılan insanlar, diğer yarılarını özleyip, arzu ederler, kolları ile birbirine sarılıp, yeniden bir bütün haline gelmek isteği ile kucaklaşıp ve birbirinden ayrı hiçbir şey yapmak istemedikleri için aklıktan ve işsizlikten ölüp giderlermiş. Yarılardan biri ölünce, sağ kalan bir başkasını arar, ona sarılırmış; rastgele sarıldığı bu insan bir erkek de olabiliyormuş, dişi de (bugün biz bu dişi yarıya kadın diyoruz). Bu yüzden, insan soyu azalıp gidiyormuş. Zeus, onların bu hallerine acımış ve başka bir çare bulmuş; üreme organlarını önlerine getirmiş, çünkü, arkada olunca çiftleşerek değil, ağustos böcekleri gibi toprağa yumurta dökerek, çoğalabiliyorlarmış. Cinsel organları öne alınınca, dişi ve erkek birleşip, çoğalmaya başlamışlar. Çiftleşme erkekle kadın arasında olursa, insan soyunun çoğalması sağlanmış oluyor, yok eğer erkekle erkek arasında olursa, arzularını gidererek, başka işlere yöneliyor, hayatlarında başka amaçlar ediniyorlarmış. Demek ki, insanın yaradılışında bulunan sevgi çok eski zamanlardan kalmadır; sevgi, bizim ilk yapımızı yeniden kuruyor, iki varlığı, bir tek varlık haline getiriyor; kısacası, insanın yaradılışındaki bir derde deva oluyor.

"Her birimiz, insanın tamamlayıcı birer parçasıyız; bir dilbalığı gibi, bir bütünün yarısına benzer, onun için de hep tamamlayıcı parçamızı arar dururuz. Bu 'androgynos' dediğimiz katışık

varlığın bir parçası olan erkekler, kadınlara düşkündür, bir kadınla yetinemeyen erkeklerin çoğu da bu türden gelmedir; erkeklere düşkün, kocaları ile yetinemeyen kadınlar da bunlardandır; bir dişiden kesilme kadınlarsa, erkeklere hiç yüz vermez, daha çok kadınlarla ilgilenirler. İşte, seviciler bunlar arasından çıkar. Bir erkekten kesilme erkeklere gelince; onlar da erkek yarılarını ararlar ve çocukken erkek asıllarının parçalarını bularak erkekleri severler, onlarla düşüp kalkmaktan, kucaklaşmaktan hoşlanırlar. Çocuklar ve delikanlılar arasında en iyileri bunlardır, çünkü yaradılıştan erkeksilik en çok onlardadır. Oysa ki, birçokları bunları edepsiz diye ayıplar. Yanlış! Çünkü, bu işi edepsizlikten yapmazlar; içlerinde atılganlık, mertlik, erkeklik olduğu için kendilerine benzeyene bağlanırlar. Yalnız onlar yetiştikleri zaman tam bir adam olur ve devlet işlerine girerler. Olgunluk çağlarında onlar da erkek çocukları severler ve yaradılışları gereği, evlenmeye, çocuk yapmaya heves etmezler, bu işi sırf âdet yerini bulsun diye yaparlar. Ömür boyunca bekâr yaşamak onlara bol bol yeter. Kısacası bu tür insanlar, hep kendi cinsinden olanlara bağlı kalır ve yalnız erkekleri severler.

"İnsanın karşısına diğer yarısı çıktı mı, ister erkek çocuklara, ister başkasına düşkün olsun, derin bir dostluk, akrabalık, sevgi duygusu hisseder, bir an için de olsa ondan ayrılmak istemez. Bütün ömürlerini bir arada geçiren bu insanlar hiçbir zaman birbirlerinden ne istediklerini anlatamazlar. Kimse diyemez ki, onları böyle coşkuyla birleştiren şey sadece cinsel arzulardır. Bu iki ruhun aradığı, bambaşka şeylerdir kuşkusuz. Arzuladıkları şeyi tahmin eder, hisseder ama anlatamazlar. Hephaistos, bütün imkânlarıyla onlara, yataкта uzanmış oldukları bir anda gidip sorsa; 'Ey insanlar! Birbiriniz için dileğiniz nedir?' Bu soru karşısında sevgililer susacak. Hephaistos, bir daha soracak; 'Kaynaşıp, tek bir varlık olmak ve gece gündüz birbirinizden ayrılmamaksa eğer isteğiniz, körükleye körükleye öyle bir kaynatırım ki sizi birbirinize, ikiye bir olup, ömrünüz boyunca bir tek insan gibi aynı hayatı yaşar hatta öldükten sonra da, öbür tarafta, Hades'te, iki olacağınıza bir olup, aynı ölümü paylaşırsınız. Düşünün, bu mu arzuladığınız? Böyle bir kadere razı mısınız?' Hangi sevgili bunu duyar da, başka bir şey isteyebilir? Tersine, bu sözde hep özledikleri bir şey dile gelir; sevdiğine kavuşmak, onda erimek, iki ayrı varlıktan, tek olmak.

"Bunun nedeni -dediğim gibi- aslında bir zamanlar bir bütün olmamızdır. Çünkü sevgi dediğimiz şey, yaradılışımızdaki bütünlüğü arzulamak, aramaktır. Evet, önceleri bir bütündük, şimdiyse kötü yola saptık. Lakedaimonlular, Arkadialıları nasıl ayırdıysa, tanrı da bizi öyle ayırdı. Haddimizi bilmezsek, korkarım bizi yine ikiye bölecek ve biz de kabartmalarda yandan görünen suratlar gibi, burnumuz hizasından ikiye biçilmiş bir şekilde dolaşacağız. İşte, bunun için her işte tanrıların dediğini yapalım ki, bir daha bölünmeyelim ve sevgi ile bütünlüğe yeniden kavuşalım. Kimse sevgiye karşı koymasın, ona karşı koyan, tanrıları kendine düşman eder. Sevgi ile barışır, uzlaşırsak, bizi bütünleyecek sevgililer bulur, mutluluğa ereriz; bu da çok az insana nasip olan bir şeydir. Sakın Eryksimakhos sözlerimi şakaya alıp, Pausanias ile Agathon'dan bahsettiğimi sanmayasın. Onlar belki de o cinstendir, yaradılıştan erkek olanlardan... Ama nasıl olurlarsa olsunlar, ben söylediklerimi bütün erkekler ve bütün kadınlar için söylüyorum. Bizim soyumuz için mutluluğa ermenin çaresi, gerçekten sevgiye yönelmek ve bizi bütünleyen sevgiliyi bularak ilk yaradılışımıza dönmektir. En güzel şey gerçekten buysa, bizi ona en çok yaklaştıran şey, hayatımızdaki gerçeklerin en güzelidir; bu da yaradılıştan gönlü gönlümüze uyan bir sevgilidir.

"İşte, yeterince övdüğümüz tanrı, bize bu nimeti bağışlayan Eros'tur. Bugün için aslımıza dönmek yolunda bize en büyük yardımı yapan, yarın içinse bize en büyük ümitleri veren odur. Tanrılara saygıda kusur işlemezsek, o, bize ilk yaradılışımızı geri vererek, eksikliğimizi giderip, bizi mutluluğa erdirecektir.

"İşte, Eryksimakhos," demiş Aristophanes, "Eros üstüne benim söyleyeceklerim bu kadar. Görüyorsun, konuşmam seninkine hiç benzemedi. Demin de rica etmiştim, söylediklerimi alay konusu yapma da geri kalanları dinleyebilelim. Zaten sırada sadece Agathon ile Sokrates kaldı."

Eryksimakhos da:

"Peki, öyle olsun," der, "Sözlerin de hoşuma gitti doğrusu. Hem, Sokrates'le Agathon'un sevgi konusunda ne kadar yaman olduklarını bilmeseydim, söylenen bu kadar çok ve çeşitli sözden sonra, artık biraz zor konuşurlar derdim. Ama böyle bir kaygım yok doğrusu."

Sokrates söze karışır:

"Sen de Eryksimakhos, bu söz yarışmasında az yaman değilsin," der, "Ama kendini benim yerime koy, düşün; şimdi Agathon da güzel bir konuşma yapacak, sonra sıra bana gelecek. Benim yerimde olsan, sen de korkmaz mıydın?"

"Kötü bir oyun oynuyorsun bana Sokrates," der Agathon, "Bu tiyatrodaki herkes sabırsızlıkla benden güzel bir konuşma bekliyor diye şaşırمامı istiyorsun değil mi?"

"Hafızam yerinde Agathon, aktörlerinle birlikte sahneye nasıl çıktığını, senin bir eserini dinlemeye hazırlanan koca bir tiyatro dolusu insana hiç korkmadan ne kadar rahat, kendinden ne kadar emin baktığını henüz unutmadım. Şimdi bir avuç insan önünde şaşıracağın, aklımdan nasıl geçebilir?"

"Bu da ne demek Sokrates? Sence ben tiyatrodaki başarıları ile başı dönmüş bir insan mıyım ki, kafası çalışan birkaç kişinin, akılsız bir sürüden daha belalı olduğunu bilmeyeyim?"

"Senin gibi bilgili bir insandan böyle kaba bir düşünce bekleyecek kadar yanılır mıyım ben? Tersine, çok iyi bilirim ki, bilgili saydığın birkaç kişiyi buldun mu, onlara büyük kalabalıklardan daha çok değer verirsin. Ama bakalım biz o kişilerden miyiz? Değiliz, çünkü biz de orada, kalabalığın arasındaydık. Ama bizden başka gerçekten bilgili birkaç kişi karşısında çirkin bir şey yapacak olursan, onlardan utanırsın değil mi?"

"Elbette."

"Ya, demek kalabalık karşısında çirkin bir şey yapmaktan utanmazsın?"

O sırada Phaidros söze karışmıştı:

"Sevgili Agathon, Sokrates'e cevap verecek olursan, bu, konuştuğumuz konunun bir yana bırakılmasına, lafın başka yerlere gitmesine neden olur. Karşısına konuşacak biri, hele güzel bir adam çıkmasın... Ben, Sokrates'in ikili konuşmalarından hoşlanmıyorum değilim, ama sevginin gereğince övülmesini, her birimizin teker teker düşündüklerini söylemesini sağlamak zorundayım. Önce herkes tanrıya borcunu ödesin, sonra dilediğiniz gibi konuşursunuz."

"Doğru, hakkın var Phaidros," demiş Agathon, "Ne diye söz almayayım... Sokrates ile karşılıklı konuşma fırsatını ne zaman olsa bulurum."

"Önce nasıl konuşmam gerektiğini söyleyip, sonra konuşacağım. Bana öyle geliyor ki, benden önce konuşanlar tanrıyı övmediler, insanların bu tanrıdan gördükleri iyilikleri sayıp döktüler. Bu ne tür bir tanrıymış, insanlara neden bu iyilikleri yapmış; kimse konunun bu tarafına değinmedi. Hangi konuda olursa olsun, övgü için tek bir doğru yol vardır; neyi öveceksek, onun nasıl olduğunu, nelere yol açtığını belirlemek. İşte, Eros'u bizim de böyle övmemiz doğru olur; önce ne olduğunu söylemek, sonra da iyiliklerini."

"Şimdi, ben derim ki, bütün mutlu tanrılar arasında (hoş görsünler, kıskanmasınlar ama) Eros, en mutlu tanrıdır, çünkü en güzelleri, en iyileri odur. Hangi yönleri güzeldir, anlatayım: Öncelikle o, Phaidros, tanrıların en gencidir. Bu sözün doğruluğunu Eros, kendiliğinden ortaya koyar. Nasıl da kaçır ihtiyarlıktan! O ihtiyarlık az koşmaz ardımızdan, kaçtıkça bizi kovalar! Sevginin mayasında ihtiyarlığa karşı düşmanlık vardır, semtine uzaktan bile uğratmaz. Atasözü doğru söylemiş; *kim, kime benzerse, ondan yana gider*, diye. Ben birçok bakımdan Phaidros'a katılıyorum, ama şunu kabul edemem; Eros, Kronos'tan, İapetos'^tan daha yaşlı olamaz. Tersine, ben onun en genç tanrı olduğunu ve hep genç kaldığını ileri sürüyorum. Hesiodos'un, Parmenides'in anlattığı o eski tanrı kavgaları doğru olsa bile, onlara Eros değil, Ananke^ sebep

olmuştur. Bütün o kesmeler biçmeler, zincire vurmalar, daha nice nice işkenceler sevgi olmadığı içindir. Nitekim, başlarına o geçtiği günden beri tanrılar dostluk ve barış içindedirler.

"Demek ki Eros gençtir, ama sadece genç değil, incedir de. Ne yazık ki, Homeros gibi bir şair çıkıp da, bu tanrının inceliklerini anlatamamış. Homeros, Ate'nin inceliğinden bahseder ve (hiç değilse ayaklarının inceliğinden) şöyle der; *'İnceiktir ayakları, yürürken toprağın üstünde değil, insanların başı üstünde yürür!'* diyerek, bakın inceliği nasıl da elle tutulur hale getirmiş; sert bir yerde değil, yumuşak bir yerde yürüdüğünü belirtmiş. Biz de Eros'un inceliğini anlatmak için aynı çareye başvuralım. O, ne toprak üstünde yürür ne de pek öyle yumuşak olmayan kafalar üstünde; yürüdüğü ve oturduğu yer, dünyanın en yumuşak yeridir; çünkü o, sarayını tanrıların ve insanların içlerinde, ruhlarında kurmuştur. Hem öyle her ruha da yerleşmez hani; birinin içinde kabalık gördü mü kaçır gider, ancak, incelik buldu mu kalır. Eros, her zaman yumuşak şeylerin en yumuşakları içinde dolaştığı için, kendisi de ister istemez incenin incesidir.

"Demek ki Eros, tanrıların en genci, en zarifidir. Üstelik, onun akıcı bir varlık olduğunu da unutmayalım. Öyle olmasa, her şeyi saramazdı; katı olsa, ruhların içine hiç görünmeden nasıl girip, çıkabilirdi? Özündeki uyuskanlığın ve gerginliğin en iyi belirtisi, onun güzelliği değil midir? Herkes düşünebildiği en üstün güzelliği onda görür, çünkü çirkinlikle sevgi çatışma halindedir. Teninin güzelliği de, bu tanrının hep çiçekler arasında dolaşmasından gelir; ruhta ya da bedende, nerede olursa olsun Eros, çiçek açmayan yere uğramaz; nerede çiçekli, güzel kokulu bir yer varsa, oraya yerleşir.

"Tanrının güzelliği üstüne ama söyleyeceğimi söyledim, daha pek çok şey de söylenebilir. Bundan sonra sevginin erdemleri gelir.

"En önemlisi, sevginin ne haksızlık etmesi ne de haksızlığa uğramasıdır. Ne ona bir tanrı haksızlık edebilir, ne o bir tanrıya; ne bir insan, ona haksızlık edebilir, ne de o bir insana. Sevginin başına ne gelirse gelsin zorla gelmez, sevgi ne yaparsa yapsın zorla yapmaz; çünkü, insan, gönülden isteyerek onun emrine girer. *'Devletin kraliçeleri olan kanunların'* doğru bulduğu da, gönül rızasıyla yapılan anlaşmalardır.

"Sevgi, yalnızca adil olmakla kalmaz, en ölçülü varlık da odur. Ölçülü olmak, zevklerin, arzuların dizginlerini elde tutmaktır. Hiçbir zevk de, sevgiden üstün değildir. Madem daha aşağı olan zevkler ve arzular sevgiye boyun eğer ve madem onlara boyun eğdiren de sevgidir; bundan, sevginin ne kadar üstün bir ölçüsü olduğu anlaşılır.

"Cesaret konusuna gelince; Eros ile Ares bile boy ölçüşemez, çünkü Eros, Ares'e tutulmuş değil, Ares, sevgiye tutulmuştur. Geleneğe göre Ares'tir Aphrodite'ye vurulan. Vurulan değil, vuran kuvvetlidir; yiğitler yiğidini avucuna alan, elbette herkesten daha yiğit olacaktır.

"Böylece, tanrının haklı, ölçülü ve cesur olduğunu belirtmiş olduk. Şimdi bilgi yönünü ele alalım. Hiçbir tarafını eksik bırakmamamız gerekir. Önce, Eryksimakhos'un yaptığı gibi, ben de kendi sanatıma saygı göstererek tanrının büyük bir şair olduğunu söyleyeceğim; üstelik o kadar usta bir şairdir ki, dilediği insanı şair yapabilir. Sevgi, insanı avucuna aldı mı, *'bir nefes, şiiirden yoksun da olsa'* o insan şair kesilir. Buna dayanarak diyebiliriz ki, bütün sanat alanlarında Eros, her yaratının yaratıcısıdır, çünkü bir kimse kendinde olmayanı, kendi bilmediğini, başkasına nasıl verebilir, nasıl öğretebilir? Dahası var; bütün canlıların yaratılmasında sevginin payını kim inkâr edebilir? Onun marifetiyle doğup, gelişmiyor mu bütün canlılar? Zanaat ustalarına gelince; ancak ondan ders alanlar yükselip dünyaya ün salmıyor mu? Eros'un elinden geçmeyense gölgede kalmıyor mu? Şüphesiz, ok atma, hekimlik, bilicilik Apollon'un buluşlarıdır, ama bunları arzu ve sevgi yolu ile bulmuştur. Demek ki, o da Eros'un çırağıdır ve belki de yine Eros'tur Musalar'a müziği, Hephaistos'a demir dövmeyi, Athena'ya kumaş dokumayı, Zeus'a da *'tanrıları ve insanları yönetmeyi'* öğreten. Eros, ortaya çıktıktan sonra değil midir ki tanrılar arasındaki karmaşa bir düzene girdi? Besbelli güzellik işe karıştı (çünkü, sevgi, çirkinlikle bağdaşmaz). Oysa ki, başlarken de söylediğim gibi, daha önceleri, her şey kaderin elinde olduğu için tanrılar arasında ne korkunç şeyler olurmuş! Bu tanrı doğunca, tanrılar arasında da, insanlar arasında da güzellikler sevilerek, hep iyi şeyler olmuş.

"İşte Phaidros, benim düşünceme göre Eros'un kendisi, ilkin her şeyden daha güzel, her şeyden daha iyidir, sonra da başkaları için güzelliklerin ve iyiliklerin kaynağıdır. Ona neler borçlu olduğumuzu bir mısra ile söylemek geldi içimden:

*İnsanlar barışır, deniz durulur,
Rüzgâr diner,
Bir uykudur iner dertler üstüne.*

"Odur içimizden yabancılık duygularını silip, yerine yakınlık duygularını getiren. Şimdi bizim yaptığımız gibi bütün toplantıları ona borçluyuz. Odur bizi bayramlarda, korolarda, kurbanlarda bir araya toplayan. Kaynaşmayı sağlar ve yabanılığa izin vermez. Bizi iyiliğe dost, kötülüğe düşman eder. İyilikte cömerttir. Bilgeleri kendine hayran eder, tanrıları şaşırtır. Sizde yoksa peşine düşersiniz, varsa bir hazine gibi üstüne titrersiniz. Rahatlığın, keyfin, zerafetin, cazibenin, tutkuların kaynağı hep odur. İyiliklere koşar, kötülüklerden kaçır. Didinmelerimiz, korkularımız, tutkularımızda, sözlerimizde bize kılavuzluk eder. En iyi yardımcımız, kurtarıcımız odur. O kurar tanrıların ve insanların düzenini. Her ölümlü, önderlerin en iyisi bu güzel tanrının ardından giderek onu övmeli, onun tanrıları ve insanları büyüleyen türküsüne katılmalıdır.

"İşte Phaidros, sözlerimde hafiflikle ciddiliği ölçülü bir şekilde karıştırmamaya çalışarak, tanrıya benim sunduğım övgü budur."

Agathon'un sözleri bitince, herkes delikanlıyı alkışlamış ve böylece onun hem kendine, hem tanrıya layık bir şekilde konuştuğu kabul edilmiş. Derken, Sokrates, Eryksimakhos'a bakarak:

"Gördün mü Akumenosoğlu," demiş, "Demin ben korkulmayacak bir şeyden mi korkmuştum? Agathon'un parlak bir konuşma ile benim başımı derde sokacağını söylerken haksız mıymışım?"

Eryksimakhos:

"Haklıymışsın," der, "Agathon'un iyi konuşacağını bildin, ama senin başının derde gireceğini sanmam."

"Nasıl başım derde girmez iki gözüm; bu kadar güzel, bu kadar zengin bir nutuktan sonra kim söz alır da sıkışmaz? Her söylediğinde ayrı bir güzellik vardı. Hele sonundaki o sözler, o cümleler! Onları kim dinler de, vurulmaz? Bu kadar güzel sözlerin yanına bile yaklaşamayacağımı o kadar iyi biliyorum ki, bir yolunu bulsam neredeyse utancımдан kaçacağım. Agathon, bana öylesine Georgias'ı hatırlattı ki, Homeros'un Gorgo üzerine anlattığı korkulara düştüm. Agathon, sözünü bitirirken Gorgias'ın, o yaman hatibin kafasını üstüme atacak, soluğumu kesip, beni taşla çevirecek diye ödüm patladı.

"O zaman anladım, ne gülünçmüşüm; sizin sevgi övgülerinize katılıp sevgi bahsinde kendimi yaman sanırken, ben ki kim olursa olsun övmek nedir bilmem. Ne aptalmışım! Övmek, gerçeği söylemektir sanır; bununla mesele biter, geriye, doğru bulduğum sözlerin en güzellerini seçip en uygun şekilde bir araya getirmek kalır, derdim. Nasılsa övmenin en doğru yolunu biliyorum diye, güzel konuşacağıma inanıp, böbürlenirdim. Ama öyle görünüyor ki övgünün güzeli böyle olmuyormuş. Övülecek şeye en güzel, en büyük değerleri vermek, bunların gerçekten doğru olup olmadığına bakmamak gerekirmiş. Yalan, doğru; orası önemli değilmiş. Meğer biz şuna karar vermişiz; her birimiz Eros'u över gibi yapacak, ama kimse onu gerçekten övmeyecek. Bu yüzden, gerçekte bütün yaptığımız, ne güzellik varsa, hepsini zorla sevgiye mal etmek, onun büyük olduğunu, çok büyük şeylere yol açtığını söylemek ve -böylece onu bilenlere değil de bilmeyenlere- varlıkların en güzeli, en iyisi, diye tanıtmak. Böyle bir övgünün parlaklığına diyecek yok, ama sizinle sevgiyi övmeye girişirken böyle olacağı aklımdan bile geçmemişti. *'Dilimin verdiği sözden aklımın haberi yokmuş!'* Haydi hoşçakalın, ben övgünün böylesinde yokum, zaten beceremem. Ama isterseniz kendi bildiğim gibi konuşayım, sizinle söz yarışına girip gülünç olmadan, gerçek olan ne varsa onu söyleyeyim. Benim yapabileceğim, içimden geldiği gibi, sözlerimin sırasına, düzenine bakmadan, sevgi üstüne gerçeği söylemektir. Sen söyle Phaidros, böyle bir konuşmanın burada yeri var mı, yok mu?"

Phaidros da, ötekiler de dilediği gibi konuşmasını söylemişler.

"Öyleyse Phaidros, izin ver de Agathon'a bazı şeyler sorayım. Onunla iyice anlaşmadan konuşmak istemiyorum."

"Haydi, sana izin, sor."

Bunun üzerine Sokrates, söze başlamış:

"Evet sevgili Agathon, söze güzel başladın sanırım. Sen önce Eros'un kim olduğunu anlatmak, sonra neler yaptığını ortaya koymak gerektiğini söylemekte haklıydın. Bu başlangıca hiçbir diyeceğim yok. Peki, madem Eros'un kim olduğunu bu kadar güzel, bu kadar parlak sözlerle anlattın, şunu da söyle bize; Eros, kendiliğinden bir başkasının ya da bir başka şeyin sevgisi midir; Eros, bir ana, baba sevgisi midir diye sormuyorum, böyle bir soru gülünç olur, ama tut ki baba, baba olarak nedir diye düşünsük ve ben de sana sorsam; baba, bir başkasının babası mıdır, yoksa değil midir? Ne cevap verirsin? İster istemez, baba, bir oğulun veya bir kızın babasıdır dersin değil mi?"

"Elbette," demiş Agathon.

"Ana için de öyle demez misin?"

Bunu da kabul etmiş.

"Şimdi bir şeyler daha sorayım da, ne demek istediğimi daha iyi anla. Bir kardeş olmak, birinin kardeşi olmak değil midir? diye sorsam."

"Evet, birinin kardeşi olmaktır, derim."

"Bir erkek veya bir kız kardeşin kardeşi."

"Evet."

"Şimdi Eros için aynı şeyi düşün ve söyle; Eros, bir şeyin sevgisi midir, yoksa değil midir?"

"Elbette bir şeyin sevgisi olacak."

"Peki, bunu aklında tut; Eros, bir şeyin sevgisidir. Şunu da söyle bakalım; sevgi, sevdiği şeyi arzular mı, arzulamaz mı?"

"Arzular tabii."

"İnsanın kendinde olan bir şeyi arzulaması mı, yoksa kendinde olmayan bir şeyi arzulaması mı mantıklıdır?"

"Kendinde olmayanı herhalde."

"Herhaldeyi bırak da, kesin olarak söyle; arzulamak, bizde olmayanı istemek midir, değil midir? Bizde olan bir şeyi arzu eder miyiz, etmez miyiz? Bana öyle geliyor ki, bunun başka türlü olması düşünülemez. Sen ne dersin Agathon?"

"Bana da öyle geliyor."

"Güzel. Gerçekten, büyük olan büyük, güçlü olan güçlü olmayı isteyebilir mi?"

"Söylediklerimize göre isteyemez."

"Demek, insan, kendinde var olan şeylerden yoksun olamaz."

"Doğru."

"Ya güçlü olan, güçlü olmayı arzu ederse, çevik olan, çevik olmayı, sağlam olan, sağlam olmayı... Öyle ya, biri çıkar der ki, bunlar kendinde var olanlar ve ona benzer değerler bulunan kimse bu değerleri arzu da edebilir. Bir yanlışlık yapmamamız için, bu nokta üzerinde

duruyorum. Bir insan düşün ki, Agathon, istese de, istemese de bu değerlere sahip. Bu insan kendinde olan bir şeyi nasıl arzu edebilir? Ama birisi bize diyebilir: 'Ben sağlamım, sağlam olmak da istiyorum, zenginim, zengin olmak da istiyorum demek ki bende olanı arzu edebiliyorum.' Ona şöyle cevap verebiliriz: 'Be adam, sen zenginliği, sağlığı, gücü, gelecek için istiyorsun, çünkü şu an için istesen de istemesen de bunlar sende var. Bende olanı arzu ediyorum, dediğin zaman, acaba demek istediğin şu olmasın: Bugün elimde olanı yarın için de arzuluyorum.' Bunu doğru bulmaz mı o adam?

"Bulur."

"Bütün bu değerlerin ileride bizim olmasını, elimizde kalmasını istemek, henüz elimize geçmemiş bir şeyi sevmek değil midir?"

"Öyledir."

"Demek, bu adam da her arzu eden gibi, henüz elinde olmayanı istiyor. Arzunun, sevginin aradığı, yoksun olduğumuz şey değil midir?"

"Evet."

"Haydi öyleyse, üstünde anlaştıklarımızı bir düşünelim şimdi. Birincisi, sevgi bir şeyin sevgisi midir; ikincisi, sevgi henüz bizde olmayan bir şeyin sevgisi midir?"

"Tamam."

"İstersen ben sana hatırlatayım. Yanılmıyorsam, tanrıları uzlaştıran güzellik sevgisidir, çirkinlik sevgisi diye bir şey yoktur demiştin değil mi?"

"Öyle."

"Ha şöyle, ağzına sağlık dostum! Demek, Eros, yalnız güzelliğin sevgisidir, çirkinliğin değil."

"Kabul."

"Peki, sevmek, bizde olmayanı istemektir demedik mi?"

"Dedik."

"Öyleyse, Eros, güzellikten yoksundur."

"İster istemez."

"İyi ama, güzellikten yoksun bir şeye sen güzel der misin?"

"Diyemem elbette."

"Böyleyken, sen hâlâ Eros'un güzel olduğu düşüncesinde misin?"

"Belki de demin konuşurken ne söylediğimi bilmiyordum."

"Ama yine de parlaktı konuşman Agathon. Bir küçük sorun daha var; iyi dediğin şey, sence güzel midir?"

"Bence öyledir."

"Madem Eros, güzellikten yoksundur, güzellik de iyilik olduğuna göre; Eros, iyilikten de yoksundur."

"Ben, seninle başa çıkamam Sokrates, dediğin gibi olsun."

"Senin başa çıkamadığın, doğruluk iki gözüm, yoksa Sokrates'le başa çıkmak hiç de zor değil."

"Ama şimdi seni rahat bırakıp, vaktiyle sevgi üstüne Matineia'lı bir kadın olan Diotima ile konuştuklarımıza geleceğim. Bu konuda ve daha birçok konuda bilgili bir kadındı; vebaya karşı

kestirdiği kurbanlarla on sene Atinalıları bu beladan korumuştu. Eros üstüne ne biliyorsam, ondan öğrendim. Bu kadının bana söylediklerini anlatmaya, Agathon'la giriştiğimiz yoldan yürümeye çalışacağım; artık elimden ne kadarı gelirse. Senin söylediğin gibi, Agathon, Eros kimdir, nedir, önce onu anlamak, sonra da yaptığı işlere geçmek gerekir. Bana en kolay gelen, size bu yabancı kadının bana yönelttiği soruları sırasıyla anlatmak. Çünkü benim söylediklerim aşağı yukarı şimdi Agathon'un bana söyledikleri oldu; Eros, büyük bir tanrıdır, güzelin sevgisidir. Kadın, söylediklerimi, benim şimdi Agathon'a ileri sürdüğüm düşüncelerle çürüttü, kendi sözlerimle sevginin ne iyi ne de güzel olduğunu ortaya koydu."

"Ne diyorsun Diotima?" dedim o zaman, "Demek, sevgi, çirkin, kötü bir şey."

"Ölçülü konuş," dedi, "Güzel olmayan, sence ister istemez çirkin midir?"

"Elbette."

"Bilgin olmayan, mutlaka bilgisiz mi demektir? Bilginsizlikle, bilgisizliğin bir ortası yok mu sence?"

"O da neymiş?"

"İnsan, hesabını vermeden de doğru düşünebilir. Buna bilgi diyebilir misin; diyemezsin, (çünkü, bilgi, mantığa dayanmadı mı, bilgi olmaz) bilgisizlik de diyemezsin, (çünkü, bilgi rastgele de olsa bilgisizlik sayılmaz) demek ki bilmekle, bilmemek arasında doğru düşünmek diye bir şey vardır."

"Haklısın," dedim.

"Öyleyse, güzel olmayan çirkin, iyi olmayan kötüdür deme. Eros da böyle. Onun için iyidir, güzeldir demediğine göre, çirkindir, kötüdür de deme, ikisi arası bir şey olarak düşün"

"Evet, ama herkes Eros'u büyük bir tanrı sayıyor."

"Herkes dediğin bilenler mi, bilmeyenler mi?"

"Hepsi birden."

"Nasıl olur," dedi Diotima gülererek, "Eros'u bir tanrı bile saymayanlar, ona büyük tanrı diyebilirler mi?"

"Onlar da kim?"

"Biri sen, biri de ben."

"Olur mu böyle şey?"

"Olur elbette. Sence bütün tanrılar mutlu ve güzel değil midir? Onlardan birinin güzel ve mutlu olmadığını söylemeye dilin varır mı?"

"Varmaz, Zeus hakkı için!"

"Mutlu dediklerin, iyiliğe, güzelliğe varmış olanlar değil mi?"

"Elbette."

"Ama demin dedin ki, Eros, iyi ve güzel şeyler ister, çünkü onlardan yoksundur."

"Evet, öyle dedim."

"İyiliği, güzelliği olmayan, hiç tanrı olabilir mi?"

"Olamaz gerçekten."

"Görüyorsun ya, sen de onu tanrı saymıyorsun."

"Nedir öyleyse sevgi? Ölümlü bir varlık mı?"

"Hiç de değil."

"Nedir öyleyse."

"Demin dedim ya, ikisi ortası, ölümlü ile ölümsüz arası bir şey."

"Evet, ama, ne?"

"Büyük bir cin, Sokrates, çünkü cin dediğimiz, tanrı ile insan arası bir varlıktır."

"Ne iş görür bu cinler?"

"İnsanlardan tanrılara, tanrılardan insanlara haberler, sözler götürüp getirirler, dileklerimizi, adaklarımızı onlar ulaştırır tanrılara, bize tanrıların buyruklarını, kurbanlarımızın karşılığını getirirler. Tanrı ile insan arasındaki boşluğu dolduran cinler, böylece bütünü bütünlüğünü kurarlar. Onlardan gelir bilicilerin büyük bilgisi, rahiplerin kurbanları, kehanederi, falları, büyüleri. Aslında, tanrı insana karışmaz, bu cinler araya girerler ve uykuda olsun, uyanıkken olsun, tanrılarla insanların buluşmalarını, konuşmalarını sağlarlar. Bunlardan habersiz bir kimse, işinde, sanaünda ne kadar da usta olursa olsun, bir sanatçı olarak kalır. Eros'un da aralarında bulunduğu bu cinler hem pek çok hem de çeşit çeşittir."

"Peki," dedim, "Hangi anadan, hangi babadan gelmiş?"

"Uzun sürer bunu sana anlatması, ama bir deneyeyim. Aphrodite dünyaya geldiği gün bütün tanrılar bir şölendeymiş. Zekâ'nın oğlu Bolluk da aralarındaymış. Yemekten sonra Yoksulluk, şölenden payını istemeye gelmiş, kapının önünde durmuş beklemiş. Tanrı şerbeti ile sarhoş olan Bolluk (daha şarap yokmuş o zaman) Zeus'un bahçelerine çıkmış ve bir yerde sızmış. Çaresizlik içinde yaşayan Yoksulluk, Bolluk'tan bir çocuğu olmasını istemiş; gitmiş, yanına yatmış ve Eros'a gebe kalmış, Aphrodite'in doğduğu gün ana karnına düştüğü için, Eros bu tanrının kulu, yoldaşı olmuş. Aphrodite güzelmış, o da doğuştan güzele düşkünmüş."

"Bolluk ve Yoksulluk'tan doğan Eros'un talihi de ona göre olmuş. Sevgi, her zaman yoksuldur; çocuklarının sandığı gibi, hiç de öyle ince ve zarif değildir; tersine kabadır, pistir, evsiz barksız, yalınayaktır, açıkta, dağda bayırda, kapı önlerinde, yol köşelerinde yatar kalkar. Ne yapsın, anasına çekmiş, yoksulluktan kurtulamaz. Babasına çeken tarafı ile de hep güzelin, iyinin peşindedir, yürekli, atılgan, dayanıklıdır, yaman avcıdır, hep tuzaklar kurar, fikirlere, buluşlara düşkündür, ömrü kafa yormakla geçer, bilicilikte, büyücülükte eşsizdir. Aslında ne ölümlü ne de ölümsüzdür. Bakarsın, aynı günde bolluk içinde yaşar, birdenbire de ölür, sonra yine babasının tabiatı gereği bir çaresini bulup dirilir. Bir şeyin eline geçmesiyle, elinden kaçması bir olur. Bu yüzden Eros, hiçbir zaman ne yokluk ne de varlık içindedir."

"Bilgi ve bilgisizliğin de ortasındadır, çünkü, tanrılarının hiçbirisi bilgi ile uğraşmaz, bilgeliğe özenmez (çünkü, zaten bilgedir); bilgeliğe ermiş bir insan da artık bilgi ile uğraşmaz; bilgisizler de böyledir; ne bilgi ile uğraşırlar, ne bilge olmaya özenirler. Bilgisizlik neden kötüdür? Cahil kişi güzellikten, iyilikten, akıldan yoksunken, hepsini kendisine toplamış sanır da, ondan. Bir şeyden yoksun olduğunu bilmeyen kimse, ne diye kendinde olmayanın peşine düşsün?"

"Peki Diotima," dedim, "Bilgeler de, bilgisizler de düşmezse, bilginin peşine kimler düşer?"

"Artık bunu çocuk da bilir; ikisi ortasında olanlar düşer. Tabii Eros da bunların arasındadır. Bilgelik, en güzel şeylerden biri; Eros da her güzelin sevgisi olduğuna göre, ister istemez bilgelik dostu filozof oluyor. Böyle olunca da, bilgilerle, bilgisizler arasında yer alıyor. Bütün bunlar yaradılışından; her şeyi bilen, her şeyi bulan bir babası, ne bir şey bilen, ne de bir şey bulan bir annesi vardır. İşte, bu cin böyle bir cindir sevgili Sokrates. Senin Eros üstüne yanlış düşüncelere saplanmış olman hiç de şaşılacak bir şey değil, çünkü senin söylediklerinden anladığıma göre, Eros'u seven değil, sevilen bir varlık saymışsın. Onu o kadar güzel sanman da bu yüzden"

herhalde. Gerçekten de sevilen güzeldir, incedir, en üstün, en mutlu varlıktır, ama sevenin özü öyle değil, şimdi sana anlattığım gibidir."

"Peki yabancı," dedim, "İyi söylüyorsun, ama Eros bu dediğin gibiyse, insanlara ne yararı dokunabilir?"

"İşte Sokrates, şimdi de sana bunu öğretmeye çalışacağım. Artık, Eros, nereden gelmiş, neymiş biliyoruz. Senin dediğin gibi de, Eros, güzel şeylerin sevgisidir. Biri çıkıp da bize, 'Güzel şeyleri sevmek ne demektir?' Ya da daha açık olarak, 'Güzel şeyleri seven, neyi sever?' diye sorsa."

"Onları elde etmeyi, derim."

"Bu cevap, bir başka soruya yol açar. Güzel şeyleri elde etti mi ne olur?"

"Bu soruya ne cevap vereceğimi pek bilmiyorum," dedim.

"Peki, güzelin yerine iyiyi koyarsak! Söyle Sokrates, iyi şeyleri seven, neyi sever?"

"Onları elde etmeyi."

"İyi şeyleri elde etti mi ne olur?"

"Bu sefer cevap kolay; mutlu olur diyebilirim."

"Evet, gerçekten de, insanlar, kendilerini mutlu eden iyi şeyleri elde ettikleri için mutludur. Bundan sonra, mutlu olan, niye mutlu olmak istiyor diye sorulmaz artık."

"Doğru," dedim.

"Peki, bu sevgi, bu istek bütün insanlarda var mı, hepsi her zaman iyi şeyleri elde etmek isterler mi dersin?"

"Bence hepsi ister," dedim.

"Peki Sokrates, madem bütün insanlar her zaman aynı şeyleri sever, niçin herkes sever demiyoruz da, kimisi sever, kimisi sevmez diyoruz?"

"Buna ben de şaşıyorum," dedim.

"Hiç şaşma. Sevginin bir türlüsünü almışız ve bütün hepsine aynı adı vermişiz, diğerlerine de başka başka adlar takmışız."

"Nasıl?" dedim.

"Şöyle; *poiesis* (yaratma) dediğimiz şey çok geniştir, biliyorsun; var olmayan bir şeyi var etmenin her türlüsüne *poiesis* (yaratma) diyoruz; böylece, her sanatın yaptığı bir *poiesis* olduğuna göre, yaratan da *poietes* olmalıdır değil mi?"

"Doğru."

"Ama bütün yaratanlara *poietes* demiyoruz, başka başka isimler veriyoruz. Bütün poz'eszs'in bir tarafı alınmış, yalnız müzik eşliğinde kafiyeli sözlerle yapılan sanata bütünün adı verilmiştir; işte yalnız bu işe *poiesis* ve yalnız onu yapan şairlere *poietes* diyoruz."

"Doğru."

"Sevgi sözü için de böyle. En geniş anlamıyla sevgi, her iyi olanı ve bizi mutlu edeni arzulamaktır. Budur o büyük, o her parmağında bir hüner olan sevgi, ama insanlar bu arzuyu başka başka yollarla gerçekleştirirler; kimi alışverişle, kimi bedenini sağlamlaştırmayla, kimi bilgisini genişletmeyle. Ama biz bu insanlara 'seven', hissettiklerine de 'sevgi' demiyoruz. Sevginin yalnız bir türlüsüne var gücüyle sarılanlar, bütüne verilmiş adı alıyorlar; sevmek, sevgi, seven sözleri yalnız onlar için kullanılıyor."

"Doğru söylüyorsun sanırım."

"Sevmek, kendi yarısını aramaktır diyenler var, biliyorum, ama ben derim ki; sevmek, ne yarımı aramaktır ne de bütünü, dostum, eğer bu yarım, bu bütün iyi şeyler değilse. İnsanlar, kötü gördükleri yerlerini, kendi elleri, ayakları olsa bile kesmeye razı olmuyorlar mı? Demek ki insan mutlaka kendinden olan bir şeye bağlanmaz, ama her iyi olan şeyi kendimizden, her kötü olanı da yabancı sayarsak, o zaman başka. Her ne olursa olsun, insanlar iyiden başkasını sevmezler. Yoksa, sen böyle düşünmüyor musun?"

"Zeus korusun! Elbette öyle düşünüyorum."

"Öyleyse, insanlar sadece iyiyi sever diyebilir miyiz?"

"Diyebiliriz."

"Çok iyi, ama insanlar iyiyi kendileri için severler demek gerekmiyor mu?"

"Gerekir."

"Sadece bizim olsun demekle kalmazlar, her zaman bizim olsun derler."

"Orası da öyle."

"Demek, kısacası sevmek, iyinin her zaman için bizim olmasını istemektir."

"Çok doğru."

"Madem sevgi budur, o halde onun peşine düşenlerin hangi işte, hangi yolda harcadıkları emeğe, çabaya sevgi diyebiliriz? Yaptıkları hangi işe bu adı verebiliriz? Söyleyebilir misin?"

"Bunu söyleyebilseydim, senin bilgine o kadar hayran olmazdım. Asıl bunu öğrenmek için düştüm senin peşine."

"Ben söyleyeyim sana öyleyse; ister beden olsun, ister ruh, sadece güzellik içinde doğurmak."

"Bu sözünü anlamak için bilici olmalı. Ben bilici değilim."

"Peki, daha açık konuşayım; bütün insanlarda bedene ve ruha göre üreme gücü vardır. Bir yaşa geldik mi, tabiatımız doğurmak ister. Bu doğurma, çirkinlik içinde değil güzellik içinde olur. Erkekle kadının birleşmesi bir doğurmadır ve tanrısalıdır, çünkü üreme, çoğalma, ölümlü bir varlığın ölümsüzlüğünü sağlamaktır. Böyle bir iş bozuk düzen içinde olamaz; çirkin, tanrı düzenine uymaz, güzelse uyar. Demek ki, güzellik de her doğumda Moira, Eileithya gibi hazır bulunur. İşte, onun için yaratma gücü ile dolu bir varlık güzele yanaştı mı ferahlar, genişler, sevinçten taşar, doğurur ve çoğalır. Çirkinine de rastladı mı tersine, kasvet basar içini, ükanır, duraklar, büzülür, doğuracak yerde, içinde kalan yükü taşıma derdine düşer. İşte, öz ve bereketle şişmiş bir varlığın, içindeki dayanılmaz doğum sancısından kurtulmak için güzel olan her şeye var gücüyle atılması bundandır. Demek ki Sokrates, Eros, senin sandığın gibi güzelin sevgisi değilmiş."

"Nedir öyleyse?"

"Güzelliğin içinde doğurmak ve yaratmak."

"Peki, öyle diyelim."

"Öyledir, başka türlü olamaz. Neden doğurma sevgisidir, çünkü doğurma, sonsuzluğa götürür, ölümlüyü ölümsüz kılar. İyiyi isteyen aynı zamanda ölümsüzlüğü de istemek zorundadır, çünkü sevginin iyiyi bir an için değil, her zaman için istemek zorunda olduğunda anlaşılmıştı. Kendi sözlerimizden çıkan sonuç; Eros, ister istemez ölümsüzlüğün sevgisidir."

İşte, Diotima ile konuşmalarımdan sevgi üstüne aldığım dersler bunlar. Bir gün dedi ki bana:

"Sence bu arzu, bu sevgi nereden geliyor Sokrates? Doğurmak arzusu ile bütün hayvanların tuhaf davranışlarda bulunduklarını görmüşsündür; kanatlısı, dört ayaklısı neler çeker sevgi yüzünden! Önce çiftleşmek, sonra yavrularını beslemek için. En zayıf hayvanlar, yavruları uğruna en kuvvetlilere karşı koyar, canlarını verirler. Onlar yaşasın diye kendileri açlıktan kıvrılır, her şeye katlanırlar. Hadi, diyelim ki insanlar bu işi düşünceyle yapıyorlar, ama hayvanlara nereden geliyor dersin böylesine bir sevme gücü?"

"Bilmem," dedim.

"Bunları bilmeden sevgiden anlayacağını mı sanıyorsun?"

"Demin de söyledim Diotima, ben öğrenmeye ne kadar muhtaç olduğumu bildiğim için geldim senin yanına. Bana, bunların sebebi neyse ve başka ne varsa sevgi üstüne, hepsini anlat."

"Sevginin doğası üstüne birçok konuda anlaştık. Bunlara inanıyorsan, sorduğum şeye şaşmamalısın. Biraz önce konuştuğumuz gibi, ölümlü varlıklar elinden geldiği kadar sonsuz, ölümsüz olmaya çalışırlar. Bunun için de yapabileceği bir tek şey vardır; doğurmak, eskiyen bir varlığın yerine yenisini koymak. Bir insan için, çocukluğundan ihtiyarlığına kadar hep kendi olarak kalıyor deriz, oysa ki, hep aynı adı taşısa da, hiçbir zaman aynı varlık değildir; saçları, eti, kemiği, kanı, bütün bedeni durmadan değişir; bir yandan yenilenir, bir yandan da ölür.

"Yalnız beden değil, ruh da değişir. Tabiat, huy, inanışlar, arzular, zevkler, dertler, kaygılar; bunların hiçbirisi aynı kalmaz; biri ölürken, bir yenisı doğar. İşin en tuhafı, bilgilerimiz bile bir yandan doğar, bir yandan ölür, hiçbir zaman aynı kalmaz, bildiklerimiz hep değişir. Bilgi yitirildiği için, öğrenme diye bir şey vardır. Unutmak, bilginin silinmesidir. Öğrenmek, gidenin yerine bir yenisini koymakla bilgiyi yaşatır, böylece bilgi hiç değişmemiş gibi görünür. Bütün ölümlü varlıklar, bedeniyle, her şeyiyle ölümsüzlüğe bu yoldan erişir. Bunun başka yolu da yoktur. Böyle olunca artık neden bütün canlılar, yavruları üstüne bu kadar düşüyor diye şaşırma. Bütün o emekler, sevgiler hep ölümsüzlük uğrunadır."

Ben bu sözleri duyunca şaşakaldım:

"Ne diyorsun bilgin Diotima, gerçekten böyle mi bu?"

O zaman Diotima, parlak bir sofist edasıyla:

"Bunu böyle bil Sokrates," dedi, "İnsanlardaki yükselme hırsına bir bak. Eğer onu demin söylediklerime bağlamaz, insanların '*gelecek zamanlara ölmez bir ün bırakalım*' diye, nasıl şan, şeref arzusuyla yanıp tutuştuklarını düşünmezsen, bu hırs çok saçma gelir sana. Çocuklarından çok, bu gaye uğruna her tehlikeyi göze alırlar, varlıklarını yoklarını harcar, her zorluğa katlanırlar, ölmeye bile razı olurlar. Eğer aramızda hâlâ yaşayanlar, ölümsüz yiğitlik hatıraları bırakmayı istemeselerdi, Alkestis, Admetos için ölür, Akhilleus, Patrokles için canını verir, sizin Kodros, krallık oğullarına kalsın diye ölüme atılır mıydı! Hiç inanma. Bence her insan iyi bir ad bırakmak, ölümsüz bir yiğitlik şerefi kazanmak için elinden ne geliyorsa yapar. Hem, ne kadar değerliyse, o kadar düşer bunun üstüne. Neden? Ölümsüzlüğü sever de ondan.

"Bedenlerinde bereket taşıyanlar, daha çok kadınların yolundan gider; onların sevme yolu, çocuk yetiştirip, ölümsüzlüğü sağlamaktır. Adlarını yaşatarak, gelecek bütün zamanlarda mutluluğa ereceklerini sanırlar, ama bir de ruhlarında bereket olanlar vardır ki; onlar, bedenden çok daha bol verirler ürünlerini. Nedir ruhun ürünleri? Düşünce ve daha ne varsa. Bütün yaratıcı şairler ve zanaatlarına yenilik getiren işçiler bu ruhu bereketli insanlardır. Düşüncenin en güzel, en üstün şekli, küçük, büyük insan topluluklarının düzenini kuran düşüncelerdir. Buna da ölçü ve doğruluk derler. Bu insanlardan biri, ta genç yaşından beri içinde bu değerlerin tohumunu bir tanrı gibi taşıyorsa, olgunluk çağında ruhu doğurmak, yaratmak arzusu ile yanıp tutuşur. İşte asıl o zaman hangi güzellik içinde doğuracağını araştırır. Hiçbir zaman çirkinlik içinde doğurulmaz. Bu arzu ile yüklü, oldukça çirkin bedenlerden çok, güzel bedenlere yönelir, onlar arasında cömert, soylu bir ruha rastladı mı, bu iki güzele birden vurulur, böyle bir varlık karşısında dili çözülür ve ona erdemi, iyi insanın nasıl olacağını, neler yapacağını anlatır; kısacası, onu geliştirmeye

çalışır. Güzelle düşüp kalkma, ona çoktan beri ruhunda taşıdığı tohumu geliştirmek, filizlendirmek imkânını verir; yanında, uzağında hep onu düşünür, aralarında doğan birlik, baba ile çocukları arasındaki bağdan, sevgiden çok daha üstün, çok daha kuvvetlidir, çünkü her ikisi, daha güzel, daha ölmez varlıklar yaratmak üzere birleşmişlerdir. Homeros'a, Hesiodos'a ve diğer büyük şairlerden kime baksan, böyle varlıklar yaratmayı, çocuk yetiştirmekten üstün görürler. Onların bıraktığı ölümsüz çocukları kim kıskanmaz? Lykurgos'un Lakedaimon'da bıraktığı çocukları bir düşün! O çocuklar Lakedaimon'u, hatta bütün Yunanistan'ı kurtarmış. Sizin aranızda da Solon'u yücelten, yarattığı kanunlardır. İster Yunanlılar, ister yabancılar arasında, nerede olursa olsun her kim güzel eserler ve değerler yarattıysa dillere destan olmuş, bu çocuklar, babaları için tapınaklar yaptırmıştır. Bedenden doğan çocukların hangisi bunu yapurabilmiş?

"Sokrates, bunlar sevginin senin de ulaşabileceğin sırlarıdır. Bu sırların en yücesine, hatta daha da ötesine, düşüncesi doğru yolda olanın ulaşabileceği son durağa bilmem sen erişebilir misin? Ne biliyorsam anlatıp senden oraya ulaşabilmen için hiçbir şey esirgemeyeceğim. Peşim sıra gel, gelebilirsen.

"Dinle beni şimdi; bu sırlara, yol boyunca ermek isteyen daha genç yaşında güzel bedenleri araması gerekir. Onu yola koyan, doğru yola koymuşsa, ilkin bir tek insanı sever ve ona söyleyecek güzel sözler bulur, sonra anlar ki bu bedende gördüğü güzellik, başka bedenlerdekinin kardeşidir; görünüşteki güzelliği arayanlar için bütün bedenlerdeki güzelliği bir tek şey saymamak delilik olur. Bunu iyice anlayınca, bütün güzel bedenleri sever, bir tekine olsun düşkünlüğü kalmaz ve böyle bir düşkünlüğü küçümser, hiçe sayar. Bundan sonra yapacağı şey, ruh güzelliğini beden güzelliğinden üstün görmektir. Değerli bir ruh, bedendeki pırıltısı sönük de olsa, sevgisini coşturmaya, ona kendini verip gençlerin yükselmesi için söylenecek en güzel düşünceleri bulmaya ve doğurmaya yeterli olmaktır; davranış ve huylardaki güzelliği görerek, hepsinin birbirinin kardeşi olduğunu anlayarak, beden güzelliğine önem vermemeyi öğrenecektir; uğraşılardan bilgiye geçerek, onun güzelliklerini tadarak. Gözleri böylece daha geniş bir güzele erdiği zaman, bir delikanlının, herhangi bir adamın, şu veya bu davranışın kulu kölesi olup, incir çekirdeği doldurmayan laflar etmeyecektir.

"Önüme serilen engin güzellik denizinin güzelliği ve görkemi karşısında sözler ve sonsuz bilgi özleminin yarattığı engin düşüncelerle dolacak, işte o zaman gücü kuvveti arttıkça artacak, bir tek bilgiye, şimdi anlatacağım güzelin bilgisine erecektir.

"Şimdi can kulağıyla dinle beni: Sevginin şimdi vardığımız yerine kadar giden adam, bütün güzel şeyleri birbiri ardı sıra ve doğru olarak gördükten sonra, sevgilerin sonuna ulaşarak, birdenbire eşsiz bir güzellikle, güzelliğin özü ile karşı karşıya gelir. İşte, buna varmak içindir bütün emekleri. Bu güzellik artık hep vardır; doğumsuz, ölümsüz, artmaz, eksilmez bir güzelliktir; bir bakıma güzel, bir bakıma çirkin; bugün güzel, yarın çirkin, şuna göre güzel, buna göre çirkin, bir yerde güzel, bir yerde çirkin, kiminin gözünde güzel, kiminin gözünde çirkin bir güzellik değildir. Kendini bir yüzde, elde, ayakta, bedene bağlı hiçbir şeyde göstermeyecek, ne bir söz olacak, ne bir bilgi, ne bir canlıda, ne başka belirli bir varlıkta bulunmayacak, ne yerde, ne de gökte, hiçbir yerde olmayacak, ama kendi başına, kendi ile bir bütün olarak var olacak bir güzelliktir. Bütün güzellikler ondan pay alır; kendisi, onların parlayıp sönmeleriyle ne artar, ne eksilir ne de değişikliğe uğrar. Demek ki insan, doğru düşüncelerle gençlik sevdasının sayesinde dünya gerçeklerinin üstüne çıktı mı o güzelliği görmeye başlar. O zaman, artık neredeyse sevginin yüce sırlarına ermiştir. Sevgi konusunda ister tek başına, ister bir kılavuzla ilerleyebileceğin doğru yol budur. Bu dünyanın güzelliklerinden başlayacaksın, hiç durmadan, basamak basamak yüce güzelliğe yüceceksin; bir güzel bedenden ikisine, ikisinden, bütün güzel bedenlere, sonra güzel bedenlerden güzel işlere, güzel işlerden güzel bilgilere, güzel bilgilerden de, sonunda bir tek bilgiye varacaksın; bu bilgi de, o tek başına var olan salt güzelliğe varmaktan, gerçek güzelliğin özünü tanımaktan başka bir şey değildir.

"İnsanın salt güzellikle karşı karşıya geldiği an yok mu sevgili Sokrates, işte yalnız o an için insan hayatı yaşanmaya değer!" dedi Mantineia'lı yabancı kadın. "Günün birinde onu görürsen, hiçe sayarsın artık altınları, süsleri püsleri; şimdi aklını başından alan o güzel çocukları,

delikanlıları; hep yanlarında kalmak, yüzlerine bakmak için seni de herkes gibi yemekten, içmekten eden sevgilileri. Düşün bir kere; insan, güzelliği her şeyden arınmış, katıksız olarak bir görebilse! İnsanın tenine, bedenine, rengine, daha bir sürü ıvır zıvırına bulanmış güzelliği değil, biricik görüntüsüyle tanrısal güzelliğini! Böyle bir güzelliğe gözlerini kaldırıp, doğru bir yolla ona bakmanın, onun yanında olmanın yolunu bulan birinin hayatı değersiz olabilir mi? Görünürdeki güzelliğe bakarak, orada erdemin, ideallerin değil, -çünkü ideallerle ilişkisi yoktur- ama gerçekliğin -çünkü, gerçeklikle ilişki içindedir- doğuşu için bir fırsat olduğunu anlamayabilirsin. Yalnız gerçek erdemi yaratan ve besleyen tanrının sevdiği bir insan olabilir, yalnız o insanlar arasında bir insanın erebileceği ölümsüzlüğe erer."

"İşte, Diotima bunları söyledi bana sevgili Phaidros, sevgili dostlarım. İnandım söylediklerine. Ben de herkesi inandırmak istiyorum ki, bu nimete ulaşmak için insan, kolay kolay kendine Eros'tan daha iyi yardımcı bulamaz. İşte, bunun için bence sevgiyi baştacı etmek herkesin boynunun borcudur. Ben kendi hesabıma sevgi işlerine çok önem veririm, onları iş edinmişimdir kendime. Başkalarının da iş edinmesini isterim. Her zamanki gibi, bugün de elimden geldiği kadar Eros'un gücünü kudretini övüyorum. Benim söyleyeceklerim bunlar Phaidros. Sözlerime bir övgü mü dersin, başka bir isim mi verirsin, orası senin bileceğin bir şey."

Sokrates konuşmasını bitirince herkes onu tebrik etmiş, ama Aristophanes, Sokrates'in, bir sözüyle kendisine taş attığını ileri sürerek konuşmaya kalkmış, tam o sırada avlunun kapısı vurulmuş ve dışarıdan bir alay sarhoşla, çalgıcı kadının gürültülü sesleri gelmiş.

"Çocuklar!" diye bağırarak Agathon, "Bakın, kimdir gelen. Tanındıklarsa, içeri alın, yoksa, 'İçkiyi bitirdik, yatıyoruz,' deyin."

Az sonra, avluda fena halde sarhoş olduğu anlaşılan Alkibiades'in bas bas bağırarak duyulmuş:

"Agathon nerede? Agathon'un yanına götürün beni!"

O zaman Alkibiades'i içeri getirmişler, çalgıcı kadına ve yanındakilere yaslanarak, kapının önünde duruyormuş. Başında sarmaşık ve menekşeden örülmüş bir çelenk ve türlü türlü şeritler varmış.

Kapıdan bağırarak:

"Selam dostlar! Çok içmiş bir adamla içmeye var mısınız? Yoksa, Agathon'a bir çelenk takıp gidelim mi? Asıl onun için geldik. Dün gelemedim, ama işte şimdi başımda şeritlerle geldim; onları kendi başımdan çıkarıp bu bilgili, bu güzel insanın başına takacağım. Gülüyorsunuz bana değil mi sarhoşum diye? Gülün gülebildiğiniz kadar. Doğrusu budur; bunu bilir, bunu söylerim. Haydi, söyleyin yahu! Gireyim mi, girmeyeyim mi bu halimle? Benimle içmeye var mısınız, yok musunuz?"

Hep bir ağızdan bağıra çağıra Alkibiades'i selamlamışlar, içeri girip bir tarafa uzanmasını istemişler.

Agathon da kendisini buyur etmiş. Alkibiades, ahabplarının kollarında ilerlemiş, ama Agathon'a takacağı şeritleri çözmeye öyle dalmış ki, burnunun dibinde Sokrates'in oturduğunu görmeden, Agathon'la Sokrates'in arasına oturmuş. Sokrates biraz yana çekilmiş, oturabilsin diye. Alkibiades, oturur oturmaz Agathon'u kucaklamış ve başına şeritleri takmış.

"Çocuklar," demiş Agathon, "Alkibiades'in sandallarını çıkarın da, üç kişi olalım şu sedirde."

Alkibiades de:

"Evet ya!" demiş, "Ama üçüncümüz kim oluyor?"

Dönüp bakınca Sokrates'i görmüş. Görmesiyle, gerisingeri fırlaması bir olmuş:

"İmdat Herakles! Başıma gelen! Bu Sokrates'in ta kendisi! Yine tuzak kurdun bana değil mi? Her zamanki gibi, yine hiç beklemediğim bir yerde karşıma çıktın? Ne işin var senin burada?"

Aristophanes gibi gülünç ve şakacı birisinin yanına oturacak yerde, bir yolunu bulup meclisteki en güzel adamın yanına oturmuşsun."

Sokrates de:

"Agathon, beni korumaya çalış!" demiş, "Bu adamın sevgisi başımda dert. Onu sevdim seveli başka bir delikanlıya bakamaz, kimseyle konuşamaz oldum. Hemen kıskanır, köpürür, olmayacak şeyler yapar, ağzına geleni söyler, beni bir dövmediği kalır. Göz kulak ol da, şimdi gene azıtmayın. Aramızı bulmaya çalış; üstüme saldırırsa, beni koru. Ödüm patlıyor delice sevgisinden, azgınlığından."

"Seninle barışmak mı? Asla; öcümü bir başka zaman alırım senden, Agathon, sen şimdilik şu şeritlerden ver de, bu adamın değerli kafasına takayım. Sonra çıkışır bana, sana çelenk taktım da, ona takmadım diye, sözleriyle yermedik insan bırakmamış. Sen geçen gün bir tek zafer kazandın, o ise tanrının her günü zafer içici."

Bunları söylerken, Alkibiades, şeritleri Sokrates'in başına takmış ve sedire uzanmış.

"Hey, dostlar!" demiş uzanır uzanmaz, "Pek ayık duruyorsunuz. Gevşemeyin böyle, için bakalım. Hep birlikte içeceğiz demedik mi? Gereğince içesiniz diye, içki dağıtılmasını üstüme alıyorum. Kocaman bir kâse getirt bana Agathon, varsa. Ama dur, istemem, getir oğlum şu buz çanağını!"

Sekiz kotryl'den^ fazla alırdı gördüğü çanak. Alkibiades, onu doldurtup, dibine kadar içmiş, sonra da Sokrates için bir daha doldurtmuş.

"Doldur," demiş, "Sokrates'e bir tuzak kuruyorum sanmayın. O, ne kadar içerse içsin, sarhoş olmaz."

Uşak çanağı doldurmuş, Sokrates de içmiş. O zaman Eryksimakhos:

"Ne yapacağız Alkibiades?" diye sormuş, "Konuşmadan, türkü söylemeden, hep içecek miyiz böyle, susamış insanlar gibi?"

"Selam sana Eryksimakhos," demiş Alkibiades, "Babaların en akıllısının, en iyisinin en iyi oğlu."

"Sana da selam. Ama ne yapacağız, onu söyle."

"Ne buyurursan. Senin sözünü dinlerim ister istemez, *'çünkü bir hekim tek başına birçok insana bedeldir'*, yap de yapalım."

"Dinle öyleyse. Sen gelmeden önce, soldan sağa sırayla Eros üstüne konuşmaya, Eros'a en güzel övgüleri düzmeye özeniyorduk. Hepimiz konuştuk. Sen madem içeceğini içtin ve daha konuşmadın, sıra sende, konuş bakalım. Sözünü bitirince, Sokrates'e dilediğin konuyu verirsin, sonra herkes yanındakiyle devam eder."

"Güzel bu söylediklerin Eryksimakhos, güzel, ama sarhoş bir insanı ayık kafalılarla söz yarışına sokmak haksızlık olur. Hem, sen inandın mı bu mübarek Sokrates'in demin dediklerine! Onun sözlerinin tam tersi doğrudur! İster tanrı olsun, ister insan, onun yanında kendinden başka birini övmeye kalkarsam, saldırır üstüme."

Sokrates:

"Ağzını topla!" demiş.

"Poseidon adına, sen ne dersin de. Senin karşında senden başkasını övmem ben."

"İyi ya, peki," demiş Eryksimakhos, "Sokrates'in övgüsünü yap öyleyse."

"Ne dedin Eryksimakhos? Bir temiz öveyim mi bu adamı sahi... Üstüne atılıp, herkesin önünde alayım mı öcümü?"

"Bak şuna," demiş Sokrates, "Nedir zorun senin? Beni kepaze ederek mi öveceksin, nedir niyetin?"

"Niyetim, doğruyu söylemek. Razı mısın? Düşün."

"Doğruyu söyleyeceksen, sadece izin vermekle kalmam, seni konuşmaya zorlarım."

"Hiç merak etme. Şöyle yapalım; doğruyu söylemezsem, dilediğin yerde sözümü kes, yalan söylüyorsun de bana. Bile bile yalan söyleyecek değilim ya. Ama iyi hatırlamadığım için bazı şeyleri karıştırırsam, hiç şaşma. Senin bunca tuhaflıklarını bir çırpıda rahatça sayıp dökmek kolay değil bu halimle.

"Ben, Sokrates'i övmek için dostlarım, bazı benzetmelere başvuracağım. Alay ettiğimi sanacak Sokrates, ama bu benzetmeleri alay etmek için değil, doğruyu göstermek için kullanacağım. İlkın, bu adamı Silen heykellerine benzeteceğim. Hani, şu heykel dükkânlarında görülen düdüklü, kavallı Silenlere. Bu silenler ortadan ikiye ayrılır ve içlerinden küçük küçük tanrı heykelleri çıkar. Ya da seni Satyr Marsyas'a da benzetebilirim. Aynı bu Silenler gibisin Sokrates. Yalan mı? Daha başka benzerlikler de var aranızda. Bir defa, her şeyle saygısızca alay edersin; doğru değil mi? Değil dersen, tanıklar getiririm. Kaval çalmasını bilmez misin? Öyle bir çalarsın ki, Marsyas hiç kalır yanında. Çünkü, o, kamışlardan nefes kuvvetiyle çıkardığı seslerle büyülüyordu insanları. Hoş, bugünkü kavalcıların yaptığı da pek farklı değil, Olympos bile Marsyas'tan öğrendiği havaları çalar. Bu havalar ister iyi çalınsın, ister kötü, tanrıdan gelme oldukları için insanları büyüler, sırlara ve tanrılara erişmek isteği verirler. Seni Marsyas'tan tek ayıran şey, çalgısız, kavalsız, aynı şeyi sadece sözlerle yapmandır. Ne kadar söz ustası olsa da bir başkası konuşsa, söyledikleri hiçbirimizin ilgisini çekmez. Ama sen konuştun mu yahut senin sözlerini kötü bir sözcüden bile duysak, kadın, erkek, çoluk çocuk duraklar, kulak kesilir, kendimizden geçeriz.

"Ben, kendi hesabıma dostlarım, size zil zurna sarhoş görünmekten korkmasam, bu adamın sözleriyle ne hallere düştüğümü ve hâlâ nasıl düşmekte olduğumu anlaür, inanmazsanız yeminler ederdim. Onu her dinleyişimde yüreğim yerinden oynar, Korybantlardan^ beter olurum, sözleri gözlerimi yaşartır. Nice insanların da benim hissettiklerimi hissettiklerini gördüm. Perikles'i ve başka nice büyük hatipleri dinledim. Sözlerini beğendim beğenmesine, ama hiçbir zaman böyle hallere düşmedim, hiçbiri içimi böyle allak bullak etmedi, hiçbiri, kölelik zincirleri içinde yaşadığımı hissettirmede bana. Bu Marsyas'ı dinledikten sonra, kaç defa 'hayatı şimdiki yaşadığım gibi yaşamamalıyım,' dedim kendi kendime. Bunlara yalan diyemezsin Sokrates. Şimdi yine seni dinleyecek olsam, sözlerine dayanamayıp aynı duygulara kapılıyorum. İster istemez söylediklerine hak verip, bunca eksiklerim varken kendimi bırakıp, Atina'nın işleriyle uğraşıyorum. Onun için, kendimi Silenlerden korur gibi, kulaklarımı tıkayıp, bu adamın ayak ucunda ömür boyu oturup kalmayayım diye ondan bucak bucak kaçıyorum. Yalnız, bu adamın karşısında kimsenin benim böyle bir şey hissettiğime inanmayacağı bir duygu daha var; bir insandan utanma duygusu. Benim utandığım tek insan odur, çünkü biliyorum ki onun yap dediklerini yapmamak için haklı sebepler göstermek elimden gelmiyor, ama onun yanından uzaklaşır uzaklaşmaz, kalabalıklardan alkış toplama hevesine kapılıyorum. Bu yüzden, kaçak bir köle gibi ondan kaçıyor, onu her gördüğümde verdiğim sözlerden utanıyorum. Çok defa insanlar arasından çekilip gitmesini candan dilediğim bile olmuştur. Ama böyle bir şey olsa, duyacağım acının bin beter olacağını da biliyorum. Kısacası, bu başımın belası adamla ne yapacağımı bilmiyorum.

"İşte, bu Satyr çaldığı havalarda daha birçokları gibi, beni de bu hallere düşürdü. Ama başka yönleri de var bu adamın; dinleyin, ne şaşılacak bir güce sahip olduğunu siz de göreceksiniz. Şunu bilin ki, onu hiçbiriniz tanımıyorsunuz, ama ben size onun ne olduğunu göstereceğim. Bilirsiniz ki, Sokrates, güzel delikanlılara düşkündür, hep onların peşinde gezer, onları gördü mü kendinden geçer. Bir de şu var; bir şey bilmez, bir şeyden anlamaz gibi görünür. Silenler de aynen böyle değil midir? Çünkü bütün bunlar, Silen heykelinde olduğu gibi, onun dış görünüşüdür. İçini

açıp baktınız mı, ne zengin bir akıl hazinesidir, şaşarsınız akşamcı dostlarım! Aldanmayın, istediğiniz kadar güzel olsun, umrunda değildir, aklınızın alamayacağı kadar hor görür güzelliği. İsteddiğiniz kadar zengin olun, isterseniz kimsenin arayıp da bulamadığı şana şöhrete konun, bütün bunlar onun gözünde hiçtir, bizler birer hiçiz. Evet, evet, size söylüyorum. Böyleyken, bütün vaktini bir çocuk saflığıyla, onunla bununla şakalaşarak geçirir. Ama bir de ciddileşir, Silen'in içini açarsa, ne tanrı yüzleri çıkar ortaya! Bilmem gören var mı içinizde. Ben gördüm. Ne tanrılardır bunlar bir bilseniz! Baştan başa altın, güzellikleri akıl almaz... Bunları görünce, 'Sokrates ne derse yaparım' dedim.

"Onu benim gençliğime, güzelliğime gerçekten tutkun sandım ve bunu, talihin bana verdiği büyük bir fırsat bildim. Biraz yüz verirsem, 'Sokrates, bana her bildiğini öğretir,' dedim; parlak delikanlılığıma öyle güveniyordum ki! Bu düşünceyle, yanında hep bir uşakla bulunma âdetinden vazgeçtim. Uşağı gönderip onunla baş başa kaldım. Burada her şeyi size açıkça söylemeliyim. İyi dinleyin, sen de Sokrates; sözlerimde yalan varsa, düzelt. Dediğim gibi dostlar, Sokrates'le baş başa kaldım. Çok geçmez, sevenlerin yalnız kalınca sevgililerine söylediklerini o da bana söyler diye düşünüp seviniyordum, ama beklediğim gibi olmadı. Benimle her zamanki gibi konuştu, gün bitince de kalkıp gitti. Bunun üzerine, birlikte idman yapalım dedim; bu yolla onu elde edeceğimi sanıyordum. Yanımızda kimseler yokken idmanlar yaptık, güreştik, ama inanır mısınız, gene hiçbir şey elde edemedim. Böyle de olmayınca, 'bu adama karşı zor kullanayım, başladığım işte gevşemeyeyim, bakalım sonu neye varacak,' dedim. Sevgilisine kavuşmak isteyen biri gibi, onu akşam yemeğine çağırdım. Hiç de can atmadı gelmeye, ama zamanla yola girdi. İlk geldiğinde, yemek yer yemez gitmek istedi. Alıkoymaya utandım. Bir başka sefer ona yeni bir tuzak kurdum; yemekten sonra geç vakte kadar lafa tuttum, gideceği zaman da, geç oldu diye kalmaya zorladım.

"Yanımda, yemek yediği sedirde yattı; odada bizden başka kimseler yoktu... Buraya kadar iyi, hoş, kime olsa anlatabileceğim şeyler. Bundan sonrasını benim ağzımdan duyamazdınız, eğer atasözünün dediği gibi, '*şarap insana -çocuk olsun olmasın- doğruyu söyletmeseydi*'. Hem Sokrates'i övmeye başlamışken, onun eşsiz bir tarafını gizlersem, haksızlık etmiş olurum. Kaldı ki, ben yılan sokmuş bir adam gibiyim. Başıma gelenleri ancak yılan sokmuşlara anlatabilirim, ancak onlar benim halimden anlayarak, acıdan ileri geri söyleyip, yaptıklarımı hoşgörebilir. Üstelik beni sokan yılandan beter, soktuğu yer de, insanın en fazla acıyan yeri... Yürek mi, ruh mu, ne dersiniz deyin ona, beni oramdan soktu bu felsefe yılanı. Bu yılanın sözleri, mayası bozuk olmayan körpe bir ruhu soktu mu, engerek zehirlerinden beter işler içine; söyletmediği, yaptırmadığı kalmaz ona... İşte, Phaidroslar, Agathonlar, Pausaniaslar, Aristodemoslar, hatta Aristophanesler (Sokrates'i saymıyorum bile) ve daha niceleri, sizler hep felsefe delisi olmuş, Bakkhalar gibi çileden çıkmışsınız. Sizlerin önünde her şeyi söyleyebilirim; o zamanki yaptıklarımı ve bugünkü söylediklerimi hoşgörebilirsiniz. Hizmetkârlara ve aranızdaki pişmemiş, kaba ruhlara gelince, onlar kulaklarını demir kapılarla kapasınlar!

"İşte o zaman dostlar, ışıkları söndürüp, hizmetkârlar çekilince Sokrates'e artık düşündüğümü açıkça söylemenin zamanı geldi dedim. Dürterek sordum:

'Uyuyor musun Sokrates?'

'Yok daha uyumuyorum?'

'Ne düşünüyorum biliyor musun?'

'Ne düşünüyorsun?'

'Beni sevmeye layık tek adam sensin. Ama içini dökemiyorsun bana, biliyorum. Şayet senin gönlünü yapmazsam, ayrıca paramı, dostlarımı, varımı, yoğumu emrine koymazsam aptal sayarım kendimi. Benim gözümde en üstün olan şey, yetişmek, daha iyi bir insan olmaktır. Bunun için de senden iyi bir kılavuz arasam da bulamam. Senin gibi bir insandan kaçıp akıllıların gözünde küçük düşmektense, varsın kafasız bir sürü insan sana kendimi verdim diye beni ayıplasın!'

"Bunları duyunca, Sokrates, her zamanki alaycı, dobra konuşmasıyla:

'Sevgili Alkibiades, benim için söylediklerin doğruysa ve gerçekte, bende seni iyi etme gücü varsa, giriştiğin işte yaya kalmayacağına benzersin. Anlaşılan, senin beden güzelliğinin çok üstünde büyük bir güzellik görüyorsun bende. Bundan ötürü benimle alışverişe girmek, güzellik verip, güzellik almak istiyorsun, bu işte kendi kazancının benimkinden çok fazla olacağını düşünüyorsun. Güzelliğini verip, kendine güzellik almakla, altına karşı bakır vermiş olacaksın. Ama iki gözüm, biraz daha düşün, benim hiçliğimi bir değer sanmış olabilirsin. Düşüncenin gözü ne zaman iyi görmeye başlar? Gözler keskinliğini kaybedince. Senin o hale gelmene daha çok var.'

"Ama benim düşündüklerim neyse, söylediklerim de aynısıdır. Sana da, bana da en uygun olan hangisidir, onu artık sen bul."

'Bunu iyi söyledin. İlerisi için düşünüyoruz. Bu işte de, başka işlerde de, ikimiz için en uygun neyse onu bulur, yaparız.'

"Bu sözleri duyunca, attığım ok ciğerine işledi sandım. Bir laf daha söylemesine meydan vermeden, kalkıp kendi örtümü onun üstüne attım; mevsim kıştı, bu adamın eski püskü abası altına girdim, bu insanüstü varlığa sarılıp, bütün gece yanında yattım. Bunlara yalan diyemezsin Sokrates. Ne kadar yanaştımsa, ne yaptımsa boşuna; adam hiç sarsılmadı, hep yukarıdan, küçümseyerek, alay ederek baktı gençliğime, güzelliğime. Ben de bir şey sanıyordum bu güzelliği. Öyle sanmakta haklı mıyım, değil miyim? Sizler yargıç olun da söyleyin Sokrates'in burnunun ne kadar havalarda olduğunu! Şunu da bilmiş olun ki, tanrılar üzerine yemin ederim, bütün bir gece Sokrates'in yanında yattım ve kalktığım zaman, bir babanın, bir ağabeyin yanında yatmış gibiydim.

"O geceden sonra içimden geçenleri kestirebilirsiniz; bir yandan kendimi küçük düşmüş görüyor, bir yandan da bu adamın iradesindeki ölçüye, güce şaşıyordum. Onda ki düşünce derinliğinin, onda ki nefsinin yenme gücünün bir adamda bulunabileceğini aklımdan geçiremezdim. Böyle olunca, ne kızabiliyor, ne vazgeçebiliyor ne de bir yolunu bulup onu baştan çıkarabiliyordum. Biliyordum ki, onu para ile avlamak, Aias'ı kılıçla yaralamaktan zordur. Ona işleyebileceğini sandığım tek gücümü de hiçe saymıştı. Ne yapacağımı bilmiyor, bu adama, hiçbir kölenin efendisine bağlanamayacağı kadar bağlanmış dolanıp duruyordum.

"Bu olup bitenlerden sonra, birlikte Potidea seferine gittik. Yediğimiz, içtiğimiz ayrı gitmedi orada. Yorgunluğa katlanmada yalnız beni değil, herkesi geçiyordu. Savaş zamanı yollarımız kesilip de, yiyeceksiz kaldığımızda, açlığa karşı onun kadar dayanıklı değildim. Bolluğa kavuşunca da, yalnız o bilirdi içkinin de, her şeyin de tadını çıkarmasını. İçkiye pek öyle düşkün değildir, ama zorladılar mı herkesten çok o içer. İşin şaşılacak tarafı da şu ki, hiç kimse Sokrates'i sarhoş görmemiştir. Eminim ki biraz sonra bunu size ispat edecek. Karakışa karşı (oralarda kış korkunçtur, bilirsiniz) Sokrates'in dayanma gücü inanılmazdı. Dört bir yanın buz kestiği bir gündü, kimse dışarı çıkamıyor, çıkanlar da üstüne başına olmayacak şeyler örtüyor, ayaklarına keçeler, kuzu postları sarıyordu. O gün, her zamanki kılığıyla Sokrates buzlar üstünde yalınayak, ayakları sargılı askerlerden daha rahat yürüyordu. O kadar ki, askerler, kendilerine meydan okuyor sanarak içerlediler ve yan yan bakmaya başladılar ona.

"Bu konu üstüne söyleyeceklerim bu kadar. *'Gelelim bu mert adamın neler ettiğine, neler çektiğine.'* Aynı seferde anlatmaya değer bir şey daha oldu. Sokrates şafaktan beri düşünceye dalmış, olduğu yerde kalakalmıştı. Aradığını bulamadığı için bir türlü oradan ayrılamıyor, ayakta düşünüp duruyordu. Öğle oldu; askerler ona bakıyor ve şaşkın şaşkın, Sokrates'in sabahtan beri ayakta dalıp düşündüğünü birbirlerine fısıldıyorlardı. Akşam olunca, askerlerden bazıları yemeklerini yedikten sonra, yataklarını çadırdan dışarı çıkardılar; mevsim yaz olduğu için açık havada yatıp, Sokrates'in bütün gece hep öyle durup durmayacağını görmek istediler. Sokrates, olduğu yerde ertesi sabah gün ağarınca kadar kaldı, sonra da güneşe dua ederek oradan ayrıldı.

"Şimdi isterseniz savaşlardaki Sokrates'e gelelim. Burada da yine hakkını vermeli. O benim yiğitlik nişanı aldığım savaş yok mu; bu adam olmasa, o savaştan sağ çıkamazdım; yaralıydım, yanımdan ayrılmadı; silahlarımı da beni de o taşıdı. O zaman, Sokrates, komutanlardan yiğitlik

nişanını sana vermelerini istemiştin. Bunda da yalanın var diyemezsin. Ama adımın hatırına nişanı kendi yerine benim almamı sen komutanlardan daha çok istedin. Delion bozgunundan sonra ordumuz kaçarken Sokrates'i görmeliydiniz dostlar! Yolum düştü, yanından geçtim; ben at sırtındaydım, o ise sırtında ağır silahlar taşıyordu. Bütün askerlerimiz tabana kuvvet kaçarken, o Lakhes'le birlikte ağır ağır geri çekiliyordu. Onları görür görmez, "Korkmayın, sizi bırakmam," dedim. Orada, Sokrates'i Potidea savaşında daha yakından görme fırsatı buldum; at üstünde olduğum için, ben daha az tehlikedeydim. İlk gördüğüm şu oldu: Sokrates, Lakhes'ten çok daha soğukkanlıydı. Sonra, baktım burada nasıl yürürse, orada da öyle yürüyor. Aristophanes, senin dediğin gibi *'göğsünü gere gere, bakışını gezdire gezdire'*, dostu da, düşmanı da aynı rahat gözlerle süzüyor. Onu uzaktan yakından her görene, bu adama çatılmaz, yaman korur kendini dedirtiyordu. Böylelikle o da, yanındaki de rahatça ilerliyordu. Savaşta böyle davrananlara kimse saldırmaz, daha çok, kaçanların peşine düşerler.

"Sokrates'i övmek için başka neler, ne şaşılacak şeyler anlatılabilir! Ama başka işlerde belki onun kadar övülecek insanlar bulunur, ama onun asıl hayran olunacak tarafı, ne geçmişte ne de zamanımızda Sokrates'e benzer bir tek insan gösterilememesidir. Akhilleus'un kim olduğunu düşünürsek, ona Brasidas'ı ve daha başkalarını benzetebiliriz; Perikles'in benzeri olarak da Nestor, Antenor ve daha niceleri gösterilebilir. Herkese bir eş bulabilirsiniz, ama ne kadar ararsanız arayın bu adamı, davranışlarındaki, sözlerindeki aykırılıkları, eski, yeni kimselere benzetemezsiniz. Onu ve sözlerini insanlara değil, olsa olsa, dediğim gibi, Satyrlere, Silenlere benzetebilirsiniz. Sözlerini diyorum, çünkü başlarken unuttum söylemeyi; onun sözleri, tıpkı açtıkça açılan, heykellerin içinden heykeller çıkan Silenlere benzer. Onu dinlemeye başlayınca, sözleri ilkin abuk sabuk gelir insana. Kelimeleriyle, cümleleri dışarıdan alaycı bir Satyr postuna bürünür; semerli eşeklerden, kazancılardan, çarıkçılarından, dericilerden bahseder, hep aynı kelimelerle aynı şeyleri söyler gibi gelir; cahili, budalası, onun sözlerini alaya almaya kalkarlar, ama bu sözleri bir de açıp içlerine bakarsanız, ne manalı, ne dolu sözler olduklarını ve hepsinin, içleri en yüce erdemlerle dolu tanrı sözlerine benzediklerini görürsünüz. Adam olmak isteyen herkes, bu sözlerde tutacağı yolu, varabileceği en yüksek amacı ve her şeyi bulabilir.

"İşte dostlar, ben bunlarla övüyorum Sokrates'i. Beğenmediğim tarafına gelince; bana ettiklerini anlatırken, ona da değinmiş oldum. O, yalnız bana yapmadı bunu, Glaukon'un oğlu Kharmides'e, Diokles'in oğlu Euthydemus'a ve daha nicelerine yaptı aynı şeyi. Onları da seviyormuş gibi görünüp, aldatı, seveceği yerde, kendini sevdirdi. Bunları iyi dinle Agathon, seni de aldatmasın bu adam. Benim başıma gelenleri gör de kendini korumasını bil; *'çocuk düşe kalka büyür'* derler, bari sen düşmeden büyü!"

Alkibiades bunları söyleyince, Sokrates'e tutkunluğunu bu kadar açıkça ortaya koymasına herkes kahkahalarla gülmüş.

Sokrates:

"Hiç de sarhoş benzemiyorsun Alkibiades," demiş, "Yoksa, asıl söylemek istediğini bu kadar incelikle, bu kadar ustaca evirip çevirmelerle gizleyemezdin. Yalnız, sözlerinin sonunda baklayı ağzından çıkarır gibi oldun. Oysa ki istediğin, Agathon'la benim aramı açmaktı; istiyorsun ki, ben yalnız seni seveyim, Agathon'u da senden başka seven olmasın. Ama bu dolap kimsenin gözünden kaçmadı. Bütün o Satyr, Silen hikayeleriyle nereye varmak istediğin anlaşıldı. Aman sevgili Agathon, biz böyle bir oyuna gelmeyelim, gözünü dört aç, kimse aramızı açmasın."

Agathon:

"Sahi, öyle Sokrates," demiş, "Doğru olabilir söylediğin. Aramıza gelip yatışından da anlaşılıyor bizi ayırmak istediği. Ama boşuna! Şimdi kalkar senin yanına gelirim."

"Ha şöyle," demiş Sokrates, "Gel, şöyle sağ yanıma uzan."

"Ey Zeus! Nedir bu adamdan çektiklerim!" diye bağırmış Alkibiades, "Bütün zoru nerede olsa beni ezmek. Bari bırak da mübarek adam, Agathon, ikimizin arasına gelsin."

Sokrates:

"Olmaz," demiş, "Sen, beni övdün, ben de şimdi sağımda kim varsa onu öveceğim. Agathon, soluma gelirse, ben onu övmeden, o, beni bir daha övecek değil ya. Bırak da bu delikanlıyı öveyim, kıskanma. Onu övmeyi canım öyle istiyor ki!"

"Yaşa, yaşa!" diye bağırmış Agathon, "Burada duramam Alkibiades, yerimi değiştirmeliyim ki, Sokrates beni övsün."

"İşte, hep böyle olur," demiş Alkibiades, "Sokrates'in olduğu yerde, ondan başkası güzel delikanlılara yanaşamaz. Bakın yine Agathon'u yanına çekmek için nasıl bir sebep uyduruverdi, hem de herkesin haklı bulacağı bir sebep."

Agathon, Sokrates'in yanına gitmek üzere yerinden kalkarken, bir sürü sarhoş kapılara dayanmış, tam o sırada dışarı çıkan birinin çıktığı kapıdan içeri dalmış, sedirlere yerleşmişler, ortalığı bir gürültüdür sarmış. Artık düzen müzen kalmamış, içtikçe içmişler.

Aristodemos'un anlattığına göre, Eryksimakhos, Phaidros ve daha birçokları kalkmış gitmişler. Kendisi de uyuyakalmış. O mevsimde geceler uzun olduğu için bir hayli uyumuş. Sabaha karşı, horozlar öterken uyanıp bir de bakmış ki, kimi uyuyor, kimi gitmiş; yalnız Agathon, Aristophanes ve Sokrates uyumamış, kocaman bir kâseyi soldan sağa dolaştırıp içiyorlarmış. Sokrates konuşuyormuş, ama bu konuşmayı Aristodemos pek hatırlamıyordu; hem başlangıcını kaçırmış hem de uyku sersemiymiş, ama konuşmanın özü şuyumuş; dediğine göre Sokrates, Agathon'la, Aristophanes'i, aynı kişinin hem komedya hem de tragedya yazabileceğine ikna ediyor, onlar ise başlarını sallıyor, ama uykuları geldiği için pek dinlemiyorlarmış. İlkin Aristophanes uyumuş, sonra da gün ağarınca Agathon.

Sokrates, ikisini de uyuttuktan sonra kalkıp gitmiş. Aristodemos da, her zamanki gibi peşine dışmış. Sokrates, Lykeion'a gidip yıkanmış, o günü, her günkü gibi geçirmiş, sonra da akşama doğru evine gitmiş, yatmış.

DİPNOTLAR

Sokrates (İÖ 470/469-İÖ 399): Felsefi düşüncüyü insana ve insan eylemlerine yönelten eski Yunan filozof. Yazılı hiçbir yapıt bırakmamış, öğrencilerinin, özellikle de Platon'un metinlerinde betimlenen kişiliğiyle tanınmış ve kendisinden sonraki felsefeyi derinden etkilemiştir.

Eski Yunanlı filozof Pythagoras'ın (İÖ 5. yy.) görüşleri çevresinde oluşmuş yarı dinsel ve mistik eğilimli felsefe okulu. Evrenin temel ilkesinin sayı olduğu görüşüyle ünlüdür.

t-J Eski Yunan'da İÖ 5. yüzyılın ikinci yarısından İÖ 4. yüzyılın başlarına değin para karşılığı felsefe öğreten gezgin felsefeciler. Sofist sözcüğü Yunanca *sophos* (bilge, zeki, becerikli) sözcüğünden gelir. Sofistlerin en ünlüsü Protogoras'tır. Atinalı devlet adamı Solon'un yanı sıra Pythagoras, Sokrates ve Platon da sofistler içinde yer alır. Sofistlerin görüşleri konusunda en önemli kaynak Platon'un diyaloglarıdır.

^ Retorik: Güzel söz söyleme sanatı.

Herakleitos (d. 540-Ö. 480): Ateşi evrendeki düzenin temel maddi ilkesi sayan kozmolojisiyle ünlü Eski Yunanlı filozof. Herakleitos'a göre *logos*'un (us) en önemli dışavurumlarından biri karşıtlar arasındaki bağlantıydı.

Antiphon (İÖ 480-411): Atinalı hatip ve devlet adamı. Retoriği bir meslek olarak uygulamıştır.

Homeros (ü. İÖ 9. ya da 8. yy): Eski Yunan'ın en büyük destanları *ilyada* ve *Odyseia*'yı yazdığı kabul edilen yazar.

® Karl Popper (1902-?): Avusturya asıllı İngiliz düşünür. Bilginin zihinsel deneyimden kaynaklandığını ileri sürmüştür.

William Shakespeare (1564-1616): İngiliz şair ve oyun yazarı. Tiyatronun amacını Hamlet'in sözleriyle, "doğaya ayna tutmak" olarak görmüş, insan doğasındaki her türlü duygu ve çatışmayı belleklerde yer edecek sözcük ve imgelerle yansıtmıştır. Bütün dünyanın gelmiş geçmiş en büyük oyun yazarı olarak kabul edilir.

[10] \y_{crner} Heisenberg (1901-1976): 1925'te kuvantum mekaniğinin matris biçimini geliştiren Alman fizikçi ve felsefeci. Bu buluşuyla 1932'de Nobel fizik ödülünü almıştır. Asıl ününü 1927'de yayımladığı belirsizlik ilkesine borçlu olan Heisenberg, felsefi çalışmalarını da bu ilkeye dayandırmıştır.

J Gerolamo Cardano (1501-1576): Tifüsün ilk klinik tanımını veren ve *Ars magna* Büyük Sanat; (1545) adlı kitabı cebir tarihinin temel taşlarından biri olan İtalyan hekim, matematikçi ve astrolog.

' Cari Friedrich Gauss (1777-1855): Arkhimedes ve Newton'un yanı sıra matematik tarihinin en büyük birkaç adından biri olarak kabul edilen Alman matematikçi.

[13] Bernhard Riemann (1826-1866): Geometri ve matematiksel çözümleme alanlarındaki önemli buluşları 20. yüzyıl matematiğini derinden etkileyen Alman matematikçi.

DİPNOTLAR

Burada bir kelime oyunu var; "Agathon", Yunanca "iyilerin" anlamına gelir.

[21 "Hymnos": Tanrılar ve kahramanlar onuruna kitara eşliğinde söylenen övgü. "Paianlar": Tanrı Apollon'u övmek amacıyla flüt eşliğinde koroyla söylenen şarkı.

Bilgelerin ve kahramanların öldükten sonra göçtükleri düşünülen, dünyanın batısındaki adalar.

Pausanias adı 'susmak' fiilinden türemiş bir isimdir.

^ Bir titan; Atlas'ın, Prometheus'un ve Epimetheus'un babası.

^ Ananke: Kaderin zorlayıcı gücü.

İki litreden fazla.

Tanrıça Kybele'nin rahipleri vücutlarını kamçılayarak ayin yaparlardı.